

ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Fatih BOZ

**TÜRKİYE'DE MUZ ÜRETİMİ VE DIŞ TİCARETİNİN DİĞER
ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI: TÜRKİYE'NİN MUZ
İTHALATINA YÖNELİK KORELASYON VE REGRESYON ANALİZİ**

Uluslararası Ticaret Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Alanya, 2016

ALANYA ALAADDİN KEYKUBAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Fatih BOZ

**TÜRKİYE’DE MUZ ÜRETİMİ VE DIŞ TİCARETİNİN DİĞER
ÜLKELERLE KARŞILAŞTIRILMASI: TÜRKİYE’NİN MUZ
İTHALATINA YÖNELİK KORELASYON VE REGRESYON ANALİZİ**

Danışman

Yrd. Doç. Namık HÜSEYİNLİ

Uluslararası Ticaret Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Alanya, 2016

T.C.
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Fatih BOZ'un bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası Ticaret Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : (İmza)

Üye (Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Namık HÜSEYİNLİ (İmza)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Özgür UYSAL (İmza)

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ertürk ALPTEKİN (İmza)

Üye : (İmza)

Tez Başlığı: Türkiye'de Muz Üretimi ve Dış Ticaretinin Diğer Ülkelerle
Karşılaştırılması: Türkiye'nin Muz İthalatına Yönelik Korelasyon ve Regresyon
Analizi

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi :

Mezuniyet Tarihi :

(İmza) Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Muz Üretimi ve Dış Ticaretinin Diğer Ülkelerle Karşılaştırılması: Türkiye’nin Muz İthalatına Yönelik Korelasyon ve Regresyon Analizi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Fatih BOZ

İmza

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TABLolar LİSTESİ.....	İİİ
KISALTMALAR LİSTESİ.....	V
ÖZET.....	VI
SUMMARY.....	Vİİİ
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MUZ ÜRÜNÜ, DÜNYA MUZ ÜRETİMİ VE DIŞ TİCARETİ

1.1. MUZ ÜRÜNÜ HAKKINDA GENEL BİLGİ.....	4
1.1.1. Muz Türleri.....	7
1.1.2. Muz Besin Değeri.....	9
1.1.3. Muz Yetiştirme ve Depolama Koşulları.....	10
1.1.4. Muz Meyvesi Standardı.....	13
1.2. DÜNYA MUZ ÜRETİMİ VE DIŞ TİCARETİ.....	14
1.2.2. Muz Üretimi Yapan Ülkeler ve Muz Dış Ticareti.....	26
1.2.2.1. Hindistan.....	26
1.2.2.2. Amerika Birleşik Devletleri.....	27
1.2.2.3. Çin.....	29
1.2.2.4. Ekvador.....	31
1.2.2.5. Brezilya.....	32
1.2.2.6. Doğu Afrika.....	33
1.2.2.7. Filipinler.....	35
1.2.2.8. Kosta Rika.....	36
1.2.2.9. Kolombiya.....	38
1.2.2.10. Endonezya.....	40
1.2.2.11. İspanya.....	41
1.2.2.12. Guatemala.....	43
1.2.3. Avrupa Birliği Muz Dış Ticareti ve Avrupa Birliği'nin Muz İthalatında Uyguladığı Gümrük Vergisi.....	44
1.2.4. Transit Muz Ticareti Yapan Ülkeler.....	46
1.2.4.1. Belçika.....	46
1.2.4.2. Rusya.....	47
1.2.4.3. Hollanda.....	48
1.2.4.4. İsveç.....	50
1.2.4.5. Fransa.....	51
1.2.4.6. Almanya.....	52
1.2.5. Dünya Muz Ticareti Yapan Küresel Firmalar.....	53
1.2.6. Dünya Muz Ürün Fiyatları.....	55

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MUZ ÜRETİMİ VE DIŞ TİCARETİ

2.1. TÜRKİYE'DE MUZ ÜRETİMİ	57
2.1.1. Mersin İli Muz Üretimi ve Ekili Alanları	59
2.1.2. Antalya İli Muz Üretimi ve Ekili Alanları	64
2.2. TÜRKİYE'DE MUZ İTHALATI	68
2.2.1. Muz İthalatı Yapan Başlıca Firmalar	71
2.2.2. Muz İthalatında Uygulanan Vergiler	73
2.3. TÜRKİYE'DE MUZ İHRACATI	74
2.4. MUZ DIŞ TİCARETİNDE UYGULANAN MEVZUATLAR	75
2.5. TÜRKİYE'DE MUZ ÜRÜN FİYATI	77
2.6. GIDA VE TARIMSAL ÜRÜN FİYATLARINI BELİRLEYEN DEĞİŞKENLER	78
2.7. DÖVİZ KURUNDAKİ DEĞİŞMELERİN DIŞ TİCARETE ETKİSİ	79

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MUZ ÜRÜNÜNÜN DIŞ TİCARETİNE YÖNELİK KORELASYON VE REGRESYON ANALİZİ

3.1. GEREKÇE VE YÖNTEM	84
3.1.1. Araştırmanın Problemi	84
3.1.2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi	85
3.1.3. Araştırmanın Kısıtları ve Varsayımları	85
3.1.4. Araştırmada Kullanılan Veriler	85
3.1.5. Araştırmanın Hipotezleri	86
3.2. ARAŞTIRMANIN BULGULARI	87
3.2.1. Döviz Kuru, Üretici Fiyatı ve Muz İthalatı Arasındaki İlişki	87
3.2.2. Döviz Kurundaki Değişimin Muz Üretici Fiyatına Etkisi	88
3.2.3. Döviz Kurundaki Değişimin Muz İthalatına Etkisi	89
3.2.4. Muz Üretici Fiyatındaki Değişimin Muz İthalatına Etkisi	90
SONUÇ VE ÖNERİLER	92
KAYNAKÇA	97
ÖZGEÇMİŞ	103

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

TABLO 1.1: DÜNYADA TARIM YOLUYLA EN FAZLA ÜRETİMİ YAPILAN ÜRÜNLER.....	6
TABLO 1.2: MUZUN DÜNYA TARIMSAL ÜRÜN DEĞERİ İÇERİSİNDEKİ YERİ (2000-2013)	7
TABLO 1.3: MUZ 100 GRAMI İÇİNDEKİ BİLEŞEN DEĞERLERİ	9
TABLO 1.4: DÜNYA'DA MUZ EKİLİ ALAN, ÜRETİM, VE İHRACAT (1997 – 2013)	10
TABLO 1.5: DÜNYA MUZ İTHALATI VE DIŞ TİCARETE ÇIKAN MUZ ORANI (1997-2013)	17
TABLO 1. 6: ASYA, AMERİKA VE AFRİKA KITALARINDA MUZ ÜRETİM VE EKİLİ ALAN MİKTARLARI (1997-2013)	19
TABLO 1.7: OKYANUSYA VE AVRUPA KITALARINDA MUZ ÜRETİMİ VE EKİLİ ALAN (1997-2013)	20
TABLO1.8: AMERİKA KITASI MUZ DIŞ TİCARETİ (1997-2013)	21
TABLO1.9: AFRİKA KITASI MUZ DIŞ TİCARETİ (1997-2013)	22
TABLO 1.10: AVRUPA KITASI MUZ DIŞ TİCARETİ (1997-2013)	23
TABLO 1.12: OKYANUSYA KITASI MUZ DIŞ TİCARETİ (1997-2013)	25
TABLO 1. 13: HİNDİSTAN'IN MUZ ÜRETİMİ VE İHRACATI (1997-2013).....	26
TABLO 1. 14: HİNDİSTAN'IN MUZ İTHALATI (1997-2013).....	27
TABLO 1.15: ABD'NİN MUZ ÜRETİMİ VE İHRACATI (1997-2013).....	28
TABLO 1. 16: ABD'NİN YILLIK MUZ İTHALATI (1997-2013)	28
TABLO 1.17: ÇİN'İN MUZ ÜRETİMİ VE İHRACATI (1997-2013)	29
TABLO 1.18: ÇİN'İN MUZ İTHALATI (1997-2013)	30
TABLO 1.19: EKVADOR'UN MUZ ÜRETİMİ VE İHRACATI (1997-2013)	31
TABLO 1.20: EKVADOR'UN MUZ İTHALATI (1997-2013)	32
TABLO 1.21: BREZİLYA'NIN MUZ ÜRETİMİ VE İHRACATI (1997-2013).....	33
TABLO 1.22: DOĞU AFRİKA'NIN MUZ ÜRETİMİ VE İHRACATI (1997-2013)	34
TABLO 1.23: DOĞU AFRİKA'NIN MUZ İTHALATI (1997-2013)	35
TABLO 1.24: FİLİPİNLER'İN MUZ EKİLİ ALANI, ÜRETİMİ VE İHRACATI (1997-2013)	36
TABLO 1.25: KOSTA RİKA'NIN MUZ EKİLİ ALANI, ÜRETİMİ VE İHRACATI (1997-2013).....	37
TABLO 1.26: KOSTA RİKA'NIN MUZ İTHALATI (1997-2013).....	37
TABLO 1.27: KOLOMBİYA'NIN MUZ EKİLİ ALANI, ÜRETİMİ VE İHRACATI (1997-2013)	39
TABLO 1.28: KOLOMBİYA MUZ İTHALATI (1997-2013)	39
TABLO 1.29: ENDONEZYA'NIN MUZ ÜRETİMİ VE İHRACATI (1997-2013).....	40
TABLO 1. 30: ENDONEZYA MUZ İTHALATI (1997-2013)	41
TABLO 1.31: İSPANYA'NIN MUZ ÜRETİMİ VE İHRACATI (1997-2013).....	42
TABLO 1.32: İSPANYA'NIN MUZ İTHALATI (1997-2013)	43
TABLO 1.33: GUATEMALA'NIN MUZ ÜRETİMİ VE İHRACATI (1997-2013)	43
TABLO1.34: AVRUPA BİRLİĞİ MUZ DIŞ TİCARETİ (1997-2013).....	45
TABLO 1.35: BELÇİKA'NIN MUZ DIŞ TİCARETİ (2000-2013)	47
TABLO 1.36: RUSYA'NIN MUZ DIŞ TİCARETİ (1997-2013)	48
TABLO 1.37: HOLLANDA'NIN MUZ DIŞ TİCARETİ (1997-2013).....	49

TABLO 1.38: İSVEÇ’İN MUZ DIŞ TİCARETİ (1997-2013).....	50
TABLO 1.39: FRANSA MUZ DIŞ TİCARETİ (1997-2013).....	51
TABLO 1. 40: ALMANYA MUZ DIŞ TİCARETİ (1997-2013).....	52
TABLO 1. 41: SEÇİLMİŞ BAZI ÜLKELERDE ÜRETİCİ MUZ FİYATLARI (2000-2013).....	55
TABLO 2.1: TÜRKİYE’NİN MUZ EKİLİ ALANI VE ÜRETİM MİKTARI (1988-1999).....	57
TABLO 2.2: TÜRKİYE’NİN MUZ EKİLİ ALANI VE ÜRETİM MİKTARI (2000-2015).....	58
TABLO 2.3: MERSİN İLİ MUZ ÜRETİLEN İLÇELERİ VE EKİLİ ALANLARI (1991-2000).....	59
TABLO 2.4: MERSİN İLİNİN MUZ ÜRETİLEN İLÇELERİ, ÜRETİM MİKTARI VE EKİLİ ARAZİLERİ (2001-2008)	61
TABLO 2. 5: MERSİN İLİNİN MUZ ÜRETİLEN İLÇELERİ, MUZ ÜRETİM MİKTARINI, EKİLİ ARAZİLERİ (2009-2015)	62
TABLO 2. 6: MERSİN İLİ ÖRTÜ ALTI VE AÇIK ALANDA YAPILAN MUZ ÜRETİM MİKTARLARI VE EKİLİ ALANLAR (2000- 2015).....	63
TABLO 2.7: ANTALYA BÖLGESİ MUZ ÜRETİM MİKTARI VE EKİLİ ALANLARI (1991-2003)	64
TABLO 2.8: ANTALYA BÖLGESİ MUZ ÜRETİM MİKTARI VE EKİLİ ALANLARI (2004-2015)	66
TABLO 2.9: ANTALYA İLİ ÖRTÜ ALTI VE AÇIK ALAN MUZ ÜRETİMİ VE EKİLİ ALANLAR (1999-2015)	67
TABLO 2. 10: TÜRKİYE’NİN MUZ İTHALATI (2002-2005).....	68
TABLO 2.11: TÜRKİYE’NİN MUZ İTHALATI (2006-2010).....	69
TABLO 2.12: TÜRKİYE’NİN MUZ İTHALATI (2011-2015).....	70
TABLO 2.13: TÜRKİYE’DE MUZ İTHALATINDA UYGULANAN VERGİLER	73
TABLO 2.14: TÜRKİYE’NİN TAZE VE KURU MUZ İHRACATI (2002-2015).....	74
TABLO 2.15: TÜRKİYE’DE MUZUN İHRACATINDA UYGULANAN MEVZUATLAR.....	76
TABLO 2.16: TÜRKİYE’DE ORTALAMA MUZ FİYATLARI (1994-20015).....	77
TABLO: 2.17: MUZ DEĞERİNİN TÜRKİYE TARIMSAL ÜRÜN DEĞERİ İÇERİSİNDEKİ YERİ (2000-2013)	77
TABLO 3.1: TÜRKİYE’DE DOLAR KURU, MUZ İTHALATI VE MUZ ÜRETİCİ FİYATLARI (1994-2015)	86
TABLO 3.2: DÖVİZ KURU, ÜRETİCİ FİYATLARI VE MUZ İTHALATI ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	87
TABLO 3.3: DÖVİZ KURUNDAKİ DEĞİŞİMİN MUZ ÜRETİCİ FİYATINA ETKİSİ	88
TABLO 3.4: DÖVİZ KURUNDAKİ DEĞİŞİMİN MUZ İTHALATINA ETKİSİ.....	89
TABLO 3.5: MUZ ÜRETİCİ FİYATINDAKİ DEĞİŞİMİN MUZ İTHALATINA ETKİSİ	90

KISALTMALAR LİSTESİ

A.B: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

A.Ş. : Anonim Şirket

DMÜD: Dünya Muz Ürün Değeri

DTÜD: Dünya Tarımsal Ürün Değeri

E-Denetim: Elektronik Denetim

EFTA: Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (European Free Trade Association)

GTİP: Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu

Gün. Kore: Güney Kore

KDV: Katma Değer Vergisi

KG: Kilo Gram

K.K.T.C.: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

Mik.: Miktar

ÖTV: Özel Tüketim Vergisi

PH: Power of Hydrogen (Hidrojen Gücü)

S.: Sayı

ss.: Sayfa Sayısı

TAREKS: Dış Ticarete Risk Esaslı Kontrol Sistemi

TL: Türk Lirası

TMÜD: Türkiye Muz Ürün Değer

TSE: Türk Sağlık Enstitüsü

TTÜD: Türkiye Tarımsal Ürün Değer

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

y.: Yayın

ÖZET

Türkiye’de Muz Üretimi ve Dış Ticaretinin Diğer Ülkelerle Karşılaştırılması: Türkiye’nin Muz İthalatına Yönelik Korelasyon ve Regresyon Analizi

Tarım ülkesi olarak bilinen Türkiye’nin muz ürününde talebi karşılamak için ithalata yönelmektedir. Bu çalışmada ithalatçılar için önemli olan döviz kuru oynaklığıyla muz ithalatı, üretici muz fiyatı ve üretici muz fiyatıyla muz ithalatı arasındaki ilişkiler incelenecektir. Ayrıca muz ithalatçıları ve üreticileri için muzun üretim ve dış ticaret gerçeğini öne çıkarıp önerilerde bulunma amacı taşımaktadır. Çalışmanın teorik kısmında muz ürünü hakkında genel bilgiler verilmiş, Dünya’da ve Türkiye’deki muz ekili alanlar, üretimler ve dış ticaretleri teorik olarak incelenmiştir. Analiz kısmında Türkiye’de muzun ithalatına yönelik 1994-2015 dönemi ele alınmış, korelasyon ve regresyon testi yapılmıştır. Muz ürününün dış ticareti üzerinde etkili olduğu düşünülen değişkenler olarak; yıllık bazda dolar kuru, muz ithalat miktarı ve muz üretici fiyatları veri olarak kullanılmıştır. Söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda döviz kuru, üretici fiyatları ve logaritması alınmış muz ithalat verileri arasında doğrusal bir ilişkinin mevcut olduğu görülmüştür. Döviz kuru ile üretici fiyatları arasında aynı yönlü ve güçlü bir ilişki, döviz kuru ile logaritması alınmış muz ithalatı arasında doğrusal yönlü fakat zayıf bir ilişki, üretici fiyatı ile logaritması alınmış muz ithalatı arasında ise doğrusal ve zayıf bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir. Döviz kurundaki değişimin, muz üretici fiyatlarını ne ölçüde etkilediğine dair yapılan regresyon analizi sonucunda muz üretici fiyatında meydana gelen değişimin %42,4’ünün döviz kuru tarafından açıklandığı, yani döviz kurundaki değişimin üretici muz fiyatını etkilediği sonucuna varılmıştır. Muz ithalatında meydana gelen değişimin %23,9’unun döviz kuru tarafından açıklandığı, döviz kurundaki değişimin muz ithalatı üzerindeki etkisinin muz üretici fiyatına nispetle daha az olduğu ve döviz kurundaki değişimin muz ithalatını etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Muz ithalatında meydana gelen değişimin %19,30’luk kısmının muz üretici fiyatı tarafından açıklandığı, muz üretici fiyatındaki değişimin muz ithalatı üzerindeki etkisinin az olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye yıllık muz talebini karşılamak için muz üretiminde yetersiz kaldığından muz ithalatına bağımlıdır. Bu yüzden üretici fiyatındaki değişimin muz ithalatını etkilemediği düşünülmektedir. Türkiye’nin muz ürününde ithalata olan bağımlılığını azaltmak için mevcut

halde açık alanda yapılan üretim şeklini örtü altı üretim yöntemine dönüştürülebilir. Atıl halde bulunan tarıma elverişli olan (2b ve orman) gibi arazilerde muz üretimi yapılması şartıyla yatırımcılara uzun vadeli düşük fiyatlarla kiralanabilir. Hem devletten muz üretimi için kiralanılan arazilere, hem de şahıslara ait tarım arazilerine yönelik örtü altı muz yetiştirilmesi amacıyla verilen teşvikler Türkiye kendi muz tüketimini karşılayacak düzeyde üretim yapmaya kadar devam ettirilebilir. Türkiye muz üretiminde kendi talebini karşılamak için yetersiz üretim yapıyor olsa da Belçika, Hollanda, Almanya gibi ülkelerin yaptığı yöntemle muz ürününün transit ticaretini yaparak kar elde edebilir. Ayrıca üreticilerle yapılan saha araştırmalarında, üretime verilen teşviklerin yanında üreticiyi korumaya yönelik kaçak yollarla ülkeye giren muz ithalatıyla daha fazla mücadele edilebileceği, üretimin artırılması açısından devletin üretim girdilerine desteğinin artırılabilineceği belirtilmiştir. Bunların yanında sulama suyunun yetersizliği gibi faktörlere devlet tarafından çözüm üretilmesi ve ekili arazilerin imarlaşmaya karşı korunmasının sürdürülebilir bir üretim açısından etkili olacağı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Muz, Dış Ticaret, Döviz Kuru, Fiyat ve İthalat İlişkisi, Korelasyon Analizi, Regresyon Analizi.

SUMMARY

Comparison of Banana Production and It's Foreign Trade in Turkey to Other Countries: Correlation and Regression Analysis of Turkey's Banana Import

Turkey known as an agricultural country, but Turkey is heading towards the import of bananas to meet the banana demand. In this study, the relationship between the exchange rate volatility, which is important for the importers and banana import, producer banana prices; relationship between banana import and producer banana prices will be examined. In addition for banana importers and producers to bring forward the fact of banana production and it's foreign trade and aim to suggestions. In the theoretical part of the study, general information about banana products was given and World's and Turkey's banana cultivated areas, productions and foreign trade were studied theoretically. In the analysis part, the period of 1994-2015 for the import of banana in Turkey was considered and correlation and regression tests were done. As variables which are thought to be effective on foreign trade of banana product; Dollar exchange rate, banana import amount and banana producer prices are used as data on annual basis. Correlation analysis was performed to determine whether there is a meaningful relationship between the variables. The analysis showed that there is a linear relationship between exchange rate, producer prices and the logarithm taken imported bananas. It has been determined that there is a linear and weak relationship between the exchange rate and the producer prices, a linear and weak relationship between the exchange rate and the imported bananas, and a linear and weak relationship between the producer price and the logarithm taken imported bananas. As a result of the regression analysis of the effect of exchange rate change on the banana producer prices, 42.4% of the change in banana producer price was explained by the exchange rate, that is, the change in exchange rate affected the producer banana price. 23.9% of the change in banana imports is explained by the exchange rate, the effect of the exchange rate change on the banana import is less than the banana producer price and the change in exchange rate does not affect the banana import. The change in the banana producer price, which is explained by the banana producer price of 19,30% of the change in the banana import, has been reached as a result of the less effect on the banana import. Moreover, Turkey is dependent on banana import because it is insufficient to produce banana to meet the annual banana demand. Therefore, it is thought that the change in producer price does not affect the import of bananas. In order to reduce the dependence of

Turkey on imported banana products, it is possible to convert the current open-field production mode to the undercover production method. The investor can be rented with long-term low prices provided that the banana production is made in the land such as the idle agricultural land (2b and forest). Incentives given for the purpose of greenhouse banana production, both rented lands from government for banana production and private agricultural lands, can be continued until the Turkey's banana production level is enough for the banana consumption volume. Although Turkey produces inadequate production to meet its demand in banana production, it can make profit by making transit trade of banana products with the method of countries such as Belgium, Holland, Germany. Also, as a result of an interview with producers, they stated that besides the incentives given to producers, government could fight more with banana imports entering the country illegally in order to protect the producers and stated that the support of the state's production inputs could be increased in terms of increasing the production. In addition, in order to increase production, state must put away production preventing factors such as irrigation waters absence, and for a sustainable banana production and It was compared the producers' expectation that the cultivated land for sustainable production should be kept under state protection against the establishment.

Keywords: Banana, Foreign Trade, Exchange Rate, Price and Import Relation, Correlation Analysis, Regression Analysis

GİRİŞ

Tropikal bir ürün olan ve yaklaşık olarak 1000 çeşidi olduğu bilinen hem pişirilerek sebze şeklinde hem de taze meyve olarak tüketilen muz ürünü Güney Doğu Asya kökenli bir meyvedir. Afrika'ya M.S. 500 yıllarında Madagaskar yoluyla girdikten sonra tropikal bölge boyunca batı kıyılarına yayılmıştır. M.S. 650 yılında Akdeniz kıyılarına, 1516 yılında da Amerika'ya girmiştir ve bugün dünyanın tropik ve subtropik iklim koşullarına sahip olan birçok bölgesinde ticari amaçla üretilmekte ve dış ticareti yapılmaktadır.

Muz dünyada 2012 yılında 101.9 milyon ton üretilerek tarım yoluyla elde edilen gıda ürünleri kategorisinde 9. sırada yer almıştır. Dünyada üretimi yapılan muzun %41'ini "Cavendish", %14'ünü "Gros Michel", %21'ini "Plantain" grupları ve %24'ünü ise pişirilerek yenen muz grubu oluşturur.

FAO'nun 2013 yılındaki muz pazarı raporuna göre dünya dış ticaretinde önemli bitkisel ürünlerden birisi olan muzun dünyadaki en fazla üretimi 2011 yılında 106.3 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. En fazla muz üretimi sırasıyla Asya kıtası, Amerika ve Afrika kıtalarında yapılmıştır. Üretilip ticareti yapılan muz 1800-1950 yıllarında büyük ölçüde Gross Michel'dir. Gross Michel türünün bitki hastalıklarına karşı direncinin az olmasından ötürü 1970'li yıllarda Cavendish türü muz ticareti ve üretimine başlanmıştır. Ancak bu türün de bazı bitki hastalıklarına dirençsizliğinden dolayı genetik bilimciler tarafından bu iki türün bir alt türü geliştirilmiştir. Bugün dünya muz ticaretinin %90'unda Cavendish ve Gross Michel türlerinden geliştirilen alt türler hakim olmaktadır.

Küresel muz dış ticareti en fazla sırasıyla Amerika, Avrupa ve Asya kıtalarında gerçekleşmektedir. Dünya muz üretim lideri Hindistan, ihracat lideri Ekvador ve ithalat lideri Amerika Birleşik Devletleridir. Uluslararası muz dış ticareti pastasından en büyük payı Chiquita, Fyffes, Fresh Del Monte ve Dole gibi küresel firmalar almaktadır. Chiquita, Fyffes, Fresh Del Monte ve Dole gibi firmaların sağladığı ithalat ve ihracat ağı sayesinde Belçika, Fransa ve Almanya gibi ülkeler muz üretmedikleri halde transit muz ticareti yapmaktadırlar.

Muz bitkisiyle ilk defa 1750'li yıllarda tanışan Türkiye ticari amaçlı muz üretimine 1930'lu yıllarda başlamıştır. Üretim arazileri ikliminden dolayı sadece Akdeniz bölgesinin

Mersin, Antalya ve Adana illerinde bulunmaktadır. Türkiye'nin 2015 muz üretim miktarı 270 bin ton, 2015 muz ithalatı 218 bin ton ve 2015 muz ihracatı 13.8 ton olarak gerçekleşmiştir. Mersin ili 2015 yılında Türkiye muz üretiminin %72'sini karşılamış, Mersin ilinin Anamur ilçesi de 2015 yılı Türkiye muz üretimine %52'lik katkı sağlamıştır. Türkiye muz ürünü talebinin yaklaşık yarıya yakını ithalat yoluyla karşılamakta ve en fazla muz ithalatını Ekvador ülkesinden yapmaktadır. Türkiye muz ithalatçısı bir ülke olarak görülmesine karşın az miktar da olsa bazı ülkelere ve Serbest Bölgelere muz ihracı söz konusudur. Bu ihracat ve ithalat pastasından en büyük payı Çekok, For Gıda, Starban ve Tümerdem gibi yerli firmalar almaktadır.

Türkiye tarım ülkesi olarak bilinmesine rağmen muz üretiminde yerli talebi karşılama açısından yetersiz kalmıştır. Bu talebin %44,6'sını 2015 yılında ithalat yoluyla karşılamıştır. Muz üreticileri ve muz ithalatçıları açısından döviz kuruyla muz ithalatı, döviz kuruyla muz fiyatı ve yerli muz fiyatıyla muz ithalatı arasındaki ilişkiler hep soru işareti olarak kalmaktadır. Bu temel problemin ışığında araştırmada amaçlanan, döviz kuruyla muz fiyatı ve yerli muz fiyatıyla muz ithalatı arasındaki ilişkileri 1994-2015 dönemi Türkiye muz ithalat miktarı, yerli muz üretici fiyatı ve \$/TL kuru verilerini kullanıp korelasyon ve regresyon analiziyle tespit etmektir.

Birinci bölüm muz ürünü hakkında genel bilgilerden oluşmaktadır. Türkiye'ye muzun ne zaman, hangi yollarla geldiği, muz ürününün 1997-2013 döneminde dünya ve kıtalardaki üretim ve dış ticareti hakkında bilgiler verilmiştir. Tez içeriğinde oluşturulan tablolara bakılarak muzun en fazla üreten ve dış ticaretini yapan ülkelerin tespiti yapılmıştır. Ayrıca çalışmamızda 1997-2013 döneminde muz üretmedikleri halde muzun transit dış ticaretini yapan ülkeler ve muzun dış ticaretine aracılık yapan küresel firmalar hakkında bilgiler verilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde Türkiye'de muz ürününün 1990-2015 dönemindeki üretim ve dış ticareti hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca Türkiye'de 1990-2015 döneminde hangi bölgelerde, ne tür yöntemle ve ne miktarda muz üretimi yapıldığı belirtilmektedir. Bunun yanında Türkiye'nin muzun dış ticaretinde uyguladığı mevzuatlar ve vergiler belirlenmiş, muzun dış ticaretine aracılık eden firmalar tespit edilmiş ve Türkiye'de üretici muz fiyatının yıllık seyirleriyle ilgili bilgiler ortaya konulmuştur.

Araştırmanın uygulama kısmında ise araştırmanın yöntemi, verilerin analizi, bulguların yorumlanması, sonuç ve önerilerin geliştirilmesi konularına yer verilmiştir.

Bu çalışmada amaç Türkiye’de muz üretimi ve dış ticaretini yapanların yakından takip ettiği bir konu olan döviz kuruyla üretici muz fiyatları ile muz ithalatı ve üretici muz fiyatlarıyla muz ithalatı arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Ayrıca çalışmada yapılan analizlerin sonuçlarına ve muz üreticileriyle yapılan görüşmeler paralelinde öneriler sıralanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MUZ ÜRÜNÜ, DÜNYA MUZ ÜRETİMİ VE DIŞ TİCARETİ

1.1. MUZ ÜRÜNÜ HAKKINDA GENEL BİLGİ

Muz, Güneydoğu Asya'nın tropikal bölgelerinde doğal olarak yetişen bir ağaçsı bitkiye ve bu bitkinin yeşil (bazı türlerinde kırmızı veya pembe) kabuklu uzun meyvelerine denir. Tropik ve subtropik bölgelerde yetişen veya yetiştirilen, ağaca benzeyen, 2-3 metre boyunda, mor çiçekler açan, meyveleri lezzetli ve nişastaca zengin otsu bitkilerdendir (<http://www.turkcebilgi.com/muz#bilgi>). Muz bitkisi Musaceae (muzgiller) familyasındandır ve Ensete ve Musa olmak üzere iki cinse ayrılmaktadır. Bunlardan Ensete cinsi meyve olarak yenmemekte, sebze olarak ve lif bitkisi olarak değerlendirilmektedir. Meyveleri yenen muz türleri ise Musa cinsine dahildirler (Akova, 1997: 141).

Bir muz bitkisi, ömründe yalnızca bir kez muz demeti üretmekte ve bu demet 100 ile 400 adet arası muz verebilmektedir. Ömrünü tamamlamış bir muz bitkisinin arkasında yeni bir muz bitkisi filizlense de, bu muz tohumlarından tekrar muz üretilememektedir. Bu nedenle muz, tohumu olmayan bir bitki olarak diğer meyvelerden ayrılmaktadır. Bir sonraki muz ağacı ise kök parçalarından büyümekte ve bir muz tarlası ekileceği zaman kök parçaları ya da kendiliğinden gelişmiş muz bitkileri ekilmektedir (FAO, 2003: 1).

Muz meyveleri “hevenk” adını alan büyük salkımlar halindedir. Ağaçlarda bir hevenk (muz salkımı) üzerinde 50-100 kadar meyve bulunabilmektedir. Muzlar olgunlaşmadan koparılmakta böylece bir müddet saklanabilmesi mümkün olmaktadır. Muz ağaçları, tropikal bölgelerde serin ve rutubetli olan gölgeli yerleri sevmektedir. Muzun tropik bölgelerde yetiştirilen çeşitli türleri de bulunmaktadır. Bunlardan Musa paradisiaca ve Musa textilis en ünlülerindendir (<http://www.turkcebilgi.com/muz#bilgi>).

Muz kimyasal bileşim, lezzet, yumuşaklık, vitaminsel ve mineral içerik bakımından, fiziki görünüm açısından, kolay ve hijyenik tutuş, yeme rahatlığı, özel besleyici değer, doyuruculuk, yıl boyu sabit üretim seviyesi, üretim ve arz planlamasında ilerleme sağlamaya imkan veren bir meyve olması, endüstriyel ürünlerle bağlantılı olarak pazarlamaya elverişli olması gibi nedenlerden dolayı diğer meyvelerden ayrılmaktadır (Su, 2003: 12).

Muz, Afrika ve Hindistan gibi tropikal iklime sahip ülkelerin temel besin maddesi olmaktadır. Batı Hindistan'da "plantain" cinsi büyük muz türleri, soğuk mezeler şeklinde yemek sonrasında tuzluların yanında yenmektedir. Batı Afrika'da muzlar, baharatlı soslarla, et ya da balıkla servis edilen bir ekmeğin yapımında kullanılmaktadır. Batı Hint Adaları'nda, Güney Amerika'da, Afrika ve Asya'da, büyük ya da küçük tüm muzlar baharatlanmakta ve kızartılmaktadır. Hindistan'da ise içi doldurup pişirilmektedir. Muz ne kadar küçükse o kadar lezzetlidir, bu nedenle Martinik'te incir olarak bilinen küçük kırmızı muz türleri, lüks gıda dükkanlarının dışında Avrupa'da bulmak oldukça zor olmaktadır. Küçük ince kabuklu Kanarya muzunu ise özel bir lezzete sahiptir (<http://eng.ege.edu.tr/~otles/GidaTarihi/Muz.htm>).

Muzun tarihçesine bakıldığında, adını Roma'nın ilk imparatoru Oktavius Ougustus'un (M.Ö. 63-64) fizik öğretmeni Antonio Musa'ya karşı duyduğu saygıdan dolayı bu bitkiye Musa olarak adlandırmasından aldığı ve Türkçeye muz kelimesinin Arapçadan girdiği ifade edilmektedir (Kozak, 2003: 72).

Muz tarihinin en eski kültürlere kadar uzandığı, ilk kez balıkçılar tarafından ağ yapmak için muz yapraklarından yararlanıldığı ve bu şekilde muz tarımının başladığı bilinmektedir. Muzla ilgili ilk eser M.Ö. 600-500 yıllarına aittir ve eser Hindistan'da bulunmaktadır (Kozak, 2003: 49).

Muz Güney Doğu Asya'dan türemiştir, ana vatanı ise Güney Çin, Hindistan ve Hindistan ile Avustralya arasında kalan adalardır. Tropikal iklimlerin dışında ayrıca subtropik iklim koşullarında ve mikroklimalarda yetiştirilebilmektedir (Kozak, 2003: 43). Muz ana vatanından Doğu Afrika'ya M. S. 500 yıllarında Madagaskar yoluyla girdikten sonra tropikal bölge boyunca batı kıyılarına yayılmıştır. M.S. 650 yılında Akdeniz kıyılarına, 1516 yılında da Amerika'ya girmiştir (Kozak, 2003: 49).

Muz ana vatanından Batı Avrupa'ya zenci köle ticareti sırasında Gine Körfezi kıyılarındaki plantasyonlardan, önce Kanarya Adalarına, oradan Karaibler'deki San Domingo adasına götürülmüş, oradan da bütün Latin Amerika'ya yayılmaya başlamıştır (Kozak, 2003: 72).

Türkiye muz bitkisiyle ilk defa 1750 yıllarında Mısır'la ilgisi olan zengin bir ailenin süs bitkisi olarak, Mısır'dan Alanya'ya getirmesiyle tanışmıştır. O yıllarda daha çok süs bitkisi olarak yetiştirilen muzun meyve verdiğinin görülmesi üzerine, 1930'lu yıllardan sonra

meyvesi için ticari amaçla yetiştirilmeye başlanmıştır. Günümüzde Türkiye'nin en fazla muz üretimi yapılan Anamur ilçesine ise muz 1935 yılında getirilmiştir (Kozak, 2003: 49).

İthalat ve ihracat hacmi yüksek ürünlerden birisi olan muz Hindistan, Brezilya, Filipinler, Kosta Rika, Kolombiya, Honduras ve Endonezya gibi ülkelerde tropik iklim şartlarında, Mısır, Ürdün, İspanya (Kanarya Adaları), Güney Afrika, İsrail, Lübnan ve Ürdün gibi ülkelerde subtropik iklim şartlarında yetiştirilmektedir. Türkiye'de mikro klima alanlarında yetiştirilen muz Alanya ve Gazipaşa'da genelde açıkta, Anamur ve Bozyazı'da ise örtü altında yetiştirilmektedir (Gübbük vd., 2003: 2).

Her türlü nemli tropikal bölgelerde yetişen muz dünyanın en fazla yetiştirilen 4. Meyvesidir (<http://www.rainforest-alliance.org/kids/species-profiles/banana>). Muz dünya genelinde tarım yoluyla elde edilen gıda ürünleri içinde en fazla üretilen ilk 9 ürün içerisinde yer almakta ve Dünya tarımsal ürün değeri içerisinde ortalama binde dokuzluk paya sahiptir olmaktadır.

Tablo 1.1: Dünyada Tarım Yoluyla En Fazla Üretimi Yapılan Ürünler

Sıralama	Ürünler	Üretim Miktarı (ton)
1	Şeker Kamışı	1.842.266.284
2	Mısır	872.791.597
3	Pirinç	738.187.642
4	Buğday	671.496.872
5	Nişasta	269.125.963
6	Patates	365.365.367
7	Soya Fasulyesi	241.142.197
8	Domates	161793.834
9	Muz	101.992.743

Kaynak: <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx>

Tablo 1.1'de 2012 yılı itibariyle Dünyada tarım yoluyla elde edilen gıda ürünlerinden en fazla miktarda üretilen ilk 9'unun üretim miktarları verilmektedir. Buna göre şeker kamışı üretimi ilk sırayı almış, muz meyvesi ise 101.992.743 tonla dokuzuncu sırada yer alarak dünya gıda üretiminde önemli bir hacme sahip olmuştur. Tablo 1.2'de muzun Dünya tarımsal ürün değeri içerisindeki yeri gösterilmektedir.

Tablo 1.2'de dünya muz ürün değeri (DMÜD) 2000-2012 döneminde düzenli olarak artarak en yüksek değere 2012 yılında, en düşük değere ise 2000 yılında ulaşmıştır.

Tablo: 1.2: Muzun Dünya Tarımsal Ürün Değeri İçerisindeki Yeri (2000-2013)

Yıllar	Dünya Tarımsal Ürün Değeri (\$)	Dünya Muz Ürün Değeri (\$)	DMÜD/DTÜD Oranı
2000	13.192.450.000.000	107.080.000.000	0,008
2001	12.968.490.000.000	111.830.000.000	0,008
2002	12.953.050.000.000	118.630.000.000	0,009
2003	15.033.490.000.000	129.000.000.000	0,008
2004	17.397.570.000.000	141.740.000.000	0,008
2005	18.508.900.000.000	157.440.000.000	0,008
2006	20.331.530.000.000	172.680.000.000	0,008
2007	24.553.790.000.000	216.750.000.000	0,009
2008	29.157.460.000.000	266.050.000.000	0,009
2009	26.830.420.000.000	285.510.000.000	0,010
2010	30.840.150.000.000	314.880.000.000	0,010
2011	37.016.220.000.000	368.450.000.000	0,010
2012	37.720.760.000.000	392.560.000.000	0,010
2013	39.040.000.000.000	343.040.000.000	0,008

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

Dünya tarımsal ürün değeri içinde muz ürün değeri (DMÜD/DTÜD) oranı 2009-2012 döneminde %1'lere kadar yükselmiştir.

1.1.1. Muz Türleri

Hem pişirilerek hem de taze meyve olarak tüketilen ya da süs bitkisi olarak ticareti yapılan muzun birçok türü bulunmaktadır ve Türkiye'de muz meyvesinin yenilebilmesi amacıyla yapılan zirai ekim tarihi Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar kayıt altına alınmamıştır. Ancak 1935 ve 1938'de bireysel girişimlerle yurtdışından getirilen türlerin deneme ekimleri yapılmış ve o tarihten beri tarımı yapılmaya devam etmektedir (Uysal, 2010: 2).

Dünyada üretimi yapılan muzların %41'ini "Cavendish", %14'ünü "Gros Michel", %21'ini "Plantain" grupları ve %24'ünü ise pişirilerek yenen muz grupları oluşturmaktadır. Ülkemizde yapılan muz yetiştiriciliğinde son 10 yıla kadar bahçe tesisinde sadece bodur Cavendish (Dwarf Cavendish) muz klonu kullanılmakta iken, günümüzde bunun yanı sıra "Grand Nain" klonu da yetiştirilmektedir (<http://www.bahcebitkileri.org>).

Aşağıda bilinen bazı muz türlerinin adları ve yetiştirildikleri ülkeler verilmektedir (Kozak, 2003: 80-87):

- Australimusa: Avustralya'dan Filipinlere kadar yetiştirilmektedir.
- Eumusa: Güney Hindistan, Japonya ve Samoa taraflarında yetiştirilmektedir.
- Rhodochlamusa: Hindistan'dan Hindistan'a kadar olan bölgede yetiştirilmektedir.

- Musa Paradisiace: Güney Asya ve Hindistan'ın sub-tropik bölgelerinde yetiştirilmektedir.
- Gross Michel: Dünya muz ticaretinde çok önemli yer tutmaktadır.
- Cavendish Grubu: Güney Çin'de ve sub-tropik ülkelerde yetiştirilmekte ayrıca Williams ve Grand Nain en önemli çeşitleridir.
- Cavendish(Giant, Dwarf ve Extra Dwarf) : Kanarya Adaları ve Avustralya gibi ülkelerde yetiştirilmektedir.
- Williams: Güney Afrika kökenlidir bir tür olarak yetiştirilmektedir.
- Robusta: Dominik, Hindistan, Samoa, Jamaica, Orta Amerika gibi ülkelerde yetiştirilmektedir.
- Pisang Mass, Pisang Rastali ve Pisang Rajah: Özellikle Endonezya'da yetiştirilir.
- Lacatan: Malezya, Porta Riko ve Batı Hindistan da yetiştirilmektedir.
- Mysore: Hindistan da yetiştirilmektedir.
- Silk: Batı Hindistan, Filipinler ve Malezya gibi ülkelerde yetiştirilmektedir
- Pome: Avustralya, Güney Hindistan ve Hawaii'de yetiştirilmektedir.
- Pisang Raja: Malezya ve Endonezya'da yetiştirilmektedir.
- Goldfinger: Honduras, Batı Afrika, Kosta Rika ve Güney Afrika'da yetiştirilmektedir.

Ayrıca Valery, Ladyfinger, Awak, Nangka, Rastali, Berangan, Mas ve Grand Nain gibi türler de bulunmaktadır.

Ekonomik olarak üretimi yapılan muz fiziki özellik bakımından çeşitli özelliklerde olabilmektedir. Williams adıyla bilinen uzun boylu türü, 4 ile 7 metre arasında değişen uzunlukta olup yüksek bir gövde yapısına sahiptir. Orta boylu olarak bilinen Grand Nain türü 4,5 metreye yakın boydadır, meyvesinin uzun parmak yapısı, bitki hastalıklarına karşı yüksek dirence sahip olmasından dolayı tercih edilen bir türdür. Türkiye'de yıllardır yetiştirilen kısa boylu Dwarf Cavendish olarak bilinen tür ise 3,5 metre yükseklikte bir bitkidir ve kaliteli yetiştirme koşullarında meyvenin parmak uzunluğu 15-25 cm² 'yi bulur (MEB, 2011: 9-10).

Muz türlerinin boyutları, renkleri, kokuları ve tatları çok farklıdır. Dünyada en çok tüketilen muz türü Cavendish ve Gross Micheldir, son 1000 yıldır en fazla Musa Acuminata ve Musa Balbisiana isimindeki muz türünden yetiştirmektedir.

Dünya muz ticareti 1800 ile 1950 yıllarında büyük ölçüde Gross Michel üzerinden yapılmıştır. Ancak bu türün mantar hastalıklarına karşı dirençsiz olduğu fark edilince 1970'li yıllarda Cavendish türü muz üretimine ve ticaretine başlanmıştır. Belli bir zaman sonra bu türün Siyah Sigatoka isimli parazite karşı dirençsiz olmasından dolayı genetik bilimcilerce yeni aşılama yöntemiyle Gross Michel ve Cavendish türlerinin bir alt türü üretilmiştir. Bugün dünyada %90 dolayında üretilip ticareti yapılan muz geliştirilen bu alt türün ürünleridir (Mendilcioğlu ve Karaçalı, 1980: 20).

1.1.2. Muz Besin Değeri

Muz meyvesinin güzel bir aromaya sahip olmasının yanında içerdiği çeşitli besin değeri, vitamin ve minerallerle de birçok açıdan önemli hale gelmektedir. Tablo 1.2'de görüldüğü gibi yenilebilir 100 gr muzun 79 kaloriye, 34 çeşit vitamine ve minerale sahiptir. Ayrıca 79,02 gramının sudan oluştuğu, 0,55 gram protein, 18,14 gram karbonhidrat, 0,11 gram yağdan gibi önemli besin kaynakları içermektedir.

Tablo 1.3: Muz 100 Gramı İçindeki Bileşen Değerleri

Bileşen	Birim	Ortalama	Minimum	Maksimum
Enerji	kcal	79	75	81
Enerji	kJ	331	312	341
Su	g	79,02	78,37	79,99
Kül	g	0,49	0,46	0,51
Protein	g	0,55	0,42	0,73
Azot	g	0,09	0,07	0,12
Yağ, toplam	g	0,11	0,02	0,27
Karbonhidrat	g	18,14	17,20	19,06
Lif, toplam diyet	g	1,69	1,61	1,84
Lif, suda çözünür	g	0,45	0,43	0,46
Lif, suda çözünmeyen	g	1,24	1,16	1,39
Sakaroz	g	0,14	0,00	0,39
Glukoz	g	5,47	3,47	8,28
Fruktoz	g	5,82	3,99	8,73
Laktoz	g	0,00	0,00	0,00
Maltoz	g	0,00	0,00	0,00
Sorbitol	g	0,00	0,00	0,00
D-mannitol	g	0,00	0,00	0,00
Ksilitol	g	0,00	0,00	0,00
Tuz	mg	4	4	6
Demir, Fe	mg	0,22	0,22	0,23
Fosfor, P	mg	15	12	18
Kalsiyum, Ca	mg	6	5	6

Tablo 1.3'ün Devamı				
Magnezyum, Mg	mg	28	26	29
Potasyum, K	mg	229	192	282
Sodyum, Na	mg	2	2	2
Çinko, Zn	mg	0,42	0,13	0,97
C vitamini	mg	8,6	6,9	10,4
Tiamin	mg	0,021	0,015	0,030
Riboflavin	mg	0,028	0,018	0,042
Niasin	mg	0,803	0,744	0,897
B-6 vitamini, toplam	mg	0,349	0,310	0,373
A vitamini	RE	13	13	13
Beta-karoten	µg	160	160	160
Likopen	µg	0	0	0
Lutein	µg	12	12	12

Kaynak: <http://www.turkomp.gov.tr/food/396>

Tablo1.3'de görüldüğü üzere, her 100 gram muz 8,6 mg C vitamini, 229 mg potasyum, 28 mg magnezyum, 160 mg beta-karoten, 15 mg fosfor, 6 mg kalsiyum, 5,47 gram glukoz 5,82 fruktoz ve 13 mg A vitamini gibi yaşam için önem arz eden vitamin ve minerallerden bazılarını içermektedir.

1.1.3. Muz Yetiştirme ve Depolama Koşulları

Muz uzun ömürlü bir bitki olarak ekildiğinden itibaren 30 yıla kadar yaşayabilmektedir. Bu nedenle yaşam süresi, toprak kalitesi ve bakım onarım gibi birçok faktöre bağlıdır (<http://www.dolecrs.com>). Muz aynı zamanda hassas bir otsu bitki olduğundan yetiştirilebilmesi için hem iklim özelliklerinin sağlandığı alanlar seçilmeli hem de bitkinin yetiştirme aşamasında ihtiyaç duyduğu gereksinimler karşılanmalıdır. Ayrıca depolanma ve sarartılması için gerekli olan ortamın oluşturulması oldukça önemlidir.

Kozak (2003)'a göre muz yetiştirme alanları genellikle 20 derece Kuzey ve 20 derece Güney enlemleri arasında kalan Ekvador kuşağıdır. Geceleri ya da kışın ortaya çıkabilecek düşük sıcaklık sorunu bu bölgelerde yoktur. İsrail ve İspanya gibi 20 derece ile 30 derece Kuzey enlemleri arasındaki ülkelerde de muz yetiştirilebilmektedir. 30 derece kuzey enlemlerinden daha kuzeyde 36-40 derece arasında dünyanın muz yetiştirilen tek bölgesi Türkiye'dir.

Belli sıcaklıklarda değişim gösteren ve oldukça hassas olan muz bitkisinin gelişme aşamasında sıfır derecedeki sıcaklıkta toprak üst kısmı, -4°'deki sıcaklıkta ise toprak altındaki kısmı zarar görür (<http://www.arastirma.taim.gov.tr>). Sıfırın üstündeki sıcaklıklarda ise bitkinin büyümesinin başlaması 14°, çiçeklenmenin başlaması 22° ve fotosentez için ise en

uygun sıcaklık 27°'dir. Bitki için sıfırın üstündeki zararlı sıcaklıklar; bitkinin sıcaklık stresine girmeye başladığı 34°, gelişmenin durduğu 38°, yaprakların yanmaya başladığı 40° ve bitkide kuruma meydana getirecek riskteki sıcaklık değeri ise 47,5°'dir (Turkay ve Öztürk, 2009: 6).

Türkay ve Diğ. (2006)'e göre denize yakınlık-uzaklık ve denizden yüksekliğe göre bu enlemler dışında kalan bazı yerlerde de muz yetiştirilmektedir. Türkiye'de Akdeniz bölgesinde muz yetişen yerler 36°-37° enlemlerinde Toros Dağları tarafından korunmuş, dağların eteklerindeki mikro klima yerlerdir. Buna rağmen muz bahçeleri zaman zaman soğuktan zarar görmektedir. Muz yetiştiriciliği, genel olarak iklimlendirme koşullarının yetersiz olduğu üretici seralarında yapılmaktadır. Ancak özellikle son yıllarda kontrollü koşullarda üretimin yapıldığı modern sera işletmeleri de kurulmaya başlanmıştır (Türkay ve diğ., 2006: 2).

Muz bitkisinin fazla su gereksiniminden dolayı yetiştirildiği alanlarda sıcaklığın yıl içindeki istikrarı ve suyun önemi çok fazladır. Muz ziraati için aylık 100 mm yağış miktarı çok azdır. Bu yüzden muzun su ihtiyacı sulama ile karşılanmalıdır. Yıllık yağışın 2000-2500 mm olduğu alanlarda muz sulanmadan yetiştirilebilir (Akova, 1997: 3).

Ekimi yapılan muz çanak veya tava usulü sulama yönteminde ağacın altında çanak şeklinde tava hazırlanıp su verilir. Ark veya karık usulü sulama denilen yöntemde, muz fidanları arasına arklar açılıp iki sıra arasındaki arklara su verilir. Salma sulama denilen yöntem, bütün alanlara suyun salınmasıdır. Yağmurlama sulama yöntemi, suyun özel bir sistemle yağmur şeklinde bitkilerin üzerine verilmesidir. Damlama usulü sulama yöntemi ise suyun ağacın etrafındaki bazı noktalara damlatılarak verilmesidir (www.muz.gen.tr).

Muzun yetiştirilmesi üç şekilde yapılır. Bunlar (MEB, 2011: 11-12);

Tohumla üretim: Türkiye'de kullanılmamaktadır.

Pinçlerle (çimlendirerek) üretim: Toprak altı yumrusundan çıkan pinçlerle üretim muz fidanlarının yaşlı muz bitkisinin budanması sırasında bitkinin toprakaltı gövdesinden süren 40-50 cm boyunda dar yapraklıların topraktan köklü olarak sökülmesiyle elde edilir.

Toprak altı yumrularla üretim: Toprak altı yumrular göz adedine göre parçalanır. Bu parçalar sıcak yastık veya seralara dikilir. Parçaların sürgün vermesi (filizlenmesi) sağlanır. Elde edilen sürgünler toprağa dikilir.

Diğer bir ekim türü de *doku kültürü ile ekme*'dir (bitişik yaz). Fidenin hastalıklardan korunmasını sağlayan, homojenlik sağlama ve verimde ortalama %20'lik bir artış sağlaması gibi avantajlarından ötürü tercih edilir. Laboratuardan çıkan iki yapraklı fidanlar iki litrelik torbalara dikilir ve 6 adet yaprağa ulaştığında ekimi yapılacak araziye aktarılır. Dünyada 1985 yılından itibaren uygulanmaya başlanan bu ekimi en çok uygulayan ülkeler İsrail, Kanarya Adaları, Tayvan ve Güney Afrika'dır (Kozak, 2003: 172-173).

Muz bitkisi için hem gece ve gündüz arasında hem de yaz ve kış arasında sıcaklık farklılığının çok olması istemez. Ayrıca rüzgarın muz bitkisi için önemi vardır. Çok kuvvetli rüzgarlar bitkinin gövdesine ve şiddetli rüzgarlarda bitkinin yapraklarına zarar verdiği için rüzgara çok maruz kalan bölgelerde yetiştirilme yapıyorsa rüzgar kırınlar önerilebilir. Muz yetiştirme özelliği olarak tropik iklim sevdiğinden dolayı havadaki nem %60'ın altında olmamalı, toprak bileşen bakımından zengin olmalıdır. Yani organik madde yönünden zengin, geçirgen, hafif bünyeli ve alkali yapılı topraklar uygun olup, muz için toprağın PH derecesi 6 olmalıdır. Ancak 4,5-8 PH arasında da muz yetiştirilebilir (MEB, 2011: 8).

Muzun meyvesinin gelişme evresi 110 ile 130 gün arasını bulabilir. Bazı zamanlarda ise bu 75 ile 150 gün arasını bulduğu gözlemlenmiştir. Türkiye koşullarında muz gelişme evresi 120 ile 150 gün arasını bulmaktadır. Özel gözlem yeteneği gerektiren meyvenin gelişmişliğinin en iyi düzeyinin belirlenmesi koyu yeşil renkten açık yeşil renge dönüşürken parmak içlerinin dolgun halde olduğu parmak köşelerinin de yuvarlaklaştığı zaman hasat yapılması en uygun hasat zamanı kabul edilmektedir (Kozak, 2003: 382). Örtü altı yetiştirilmesi yapılan muz hasadı eylül ayında başlayıp genellikle Şubat ayında sonlanmakta iken açık alanda yapılan muz üretiminde hasat yine az miktardan çok miktara doğru artan şekilde sonbaharda başlayıp Nisan ayına kadar sürebilmektedir (Akova, 1997: 18). Hasat edilen meyveler depolanıp paket edildikten sonra olgunlaştırılmaktadır (Kozak, 2003: 383).

Kozak (2003)'a göre yerel pazarlar için hasat zamanının saptanmasında kabuk rengi dikkate alınmaktadır. Uzak pazarlar için de meyvenin yarı irilikte ve belirgin köşeli olduğu durum olan üç çeyrek devresi, meyvenin daha az belirgin köşeli olduğu tam gelişmiş üç

çeyrek devresi ve meyvenin köşeli durumunun tam olarak kaybolduğu tam gelişme devresi olarak adlandırılan yani gelişim evrelerinin tam üç çeyrek devresinden biraz önce ya da biraz sonrasındaki gelişmelerin birinde hasat yapılır. Hassas bir bitki olmasının yanı sıra meyvesinin de hassas olmasından ötürü muzun tüketiciye ulaştırılincaya kadar çok dikkatli bir şekilde korunması gerekir.

Ambalajlama ve taşıma sırasında muzun iyi korunmasını sağlayacak nitelikte tahta karton ya da diğer uygun malzemelerden yapılmış boyut olarak eni 80 cm, boyu 120 cm ebatlarında ya da eni 100 cm, boyu 120 cm ebatlarında sandık ve kutular yapılmalıdır. Ambalaj kabı içinde kullanılan kağıt, kağıt talaşı ve diğer malzemeler temiz, yeni ve insan sağlığına zararsız olmalıdır. Hevenk (salkım), tarak ve parmak şeklinde ambalajlanan muzların su kaybını engellemek için sap kesitleri kağıtla iyice sarılmalıdır. Hevenk ya da tarak şeklindeki ambalajlamada aradaki boşlukları beslemek üzere kağıt talaşı kullanılabilir (Kozak, 2003: 393-394).

Muz meyvesi 13 derecede 1 ile 2 hafta boyunca depolanabilmektedir. Kısa sürede uygun depo koşullarına getirilen meyvelerin hasat sonrası yaşam süreleri uzatılmaktadır. Bu koşulları sağlamak için de soğuk hava depoları kullanılmaktadır. Solunum hızı yüksek olan muzun depolama sıcaklığı da yüksek olduğu için solunum hızını azaltma olanağı sınırlıdır. Depoda bağıl nem %90-95 arası olmalıdır. Muz bazı kontrollü depolama ortamlarında %4-5 derece oksijen ve %5 CO₂ seviyelerinde 3-4 hafta dayanabilmektedir (<http://www.muz.gen.tr>).

1.1.4. Muz Meyvesi Standardı

Tüketime arz olunan her türlü ürün standardı tanımının yapıldığı Türkiye Standartları Enstitüsü (TSE) muz meyvesi standardını şu şekilde tanımlamaktadır (Anameriç, 1975: 21, 29):

Sınıflama bölümüne Cavendish ve Gross Michel çeşitleri alınmış olup kabuk renklerine, yapılarındaki nişastanın şekere dönüşüm oranına göre buldukları aşama belirlenmekte ve en hamından en olgununa göre muz şu sıradadır: Koyu yeşil muz, açık yeşil muz, sarımtırak, sarımtırak yeşil muz, yeşil uçlu sarı muz, tam sarı muz ve kahverengi benekli sarı muzdur.

Özellikler bölümünde muzların temiz, sağlam, parlak renkli, sıkı ve iyi gelişmiş olması gerekir. Pazarlama ve yenilebilirlik durumlarını olumsuz yönde etkileyebilecek yara, bere, çürüklük, ezilme olmaması gerekir. Diğer yandan mantar, bakteri, böcek ve diğer zararlıların etkileri ile parazitler bulunmamalıdır. Ayrıca soğuk veya sıcaktan oluşan zararlar, güneş ve ilaç yanıkları, mekanik etkilerden ileri gelen bozukluklar, kabuk yarılmaları, kopmaları ve aşırı nemin bulunmaması gerektiği bildirilmektedir.

Toleranslar bölümünde özelliklere uymayan muzlara parmak sayısı üzerinden % 10, boy ve çaplara uymayan parmaklara sayıca % 10, saptaki kesim hatalarına hevenk ve tarak sayıca % 5, olgunluk karışımına % 10, çeşit karışımına % 25'i geçmeyeceği belirtilmektedir; piyasaya arz bölümünde muzların hevenk, tarak yada parmak şekillerinde piyasaya arz edilebileceğini ve kahverengi benekli sarı muzun da yalnız iç piyasada pazarlanabileceğini bildirmektedir.

1.2. DÜNYA MUZ ÜRETİMİ VE DIŞ TİCARETİ

Muz uluslararası alanda ticareti yapılan bir üründür. Dünya muz üretiminin sadece %15-20'lik kısmı küresel ticarete çıkmakta ve bunun büyük bir kısmı Cavendish türü muzdan oluşmaktadır (BASIC, 2015: 18).

Tablo 1.4: Dünya'da Muz Ekili Alan, Üretim, ve İhracat (1997 – 2013)

Yıllar	Ekili Alan (Dekar)	Üretim (ton)	Üretimde Değişme (%)	İhracat (ton)	İhracatta Değ. (%)	İhracat Geliri (\$)	İhr. Gel. Değ. (%)
1997	3.931292	62.255.629	-	13.825.956	-	6.741.768.000	-
1998	3.989.701	62.170.961	-0,1	13.543.183	-2	6.739.241.000	-0,04
1999	4.031.918	67.027.244	8	14.345.285	6	6.700.750.000	-0,6
2000	4.288.213	66.025.477	-1	14.803.189	3	6.253.394.000	-7
2001	4.176.716	67.856.043	3	14.064.829	-5	6.060.235.000	-3
2002	4.273.434	69.282.869	2	14.340.208	2	6.011.346.000	-0,8
2003	4.408.542	71.909.867	4	15.218.655	6	7.256.005.000	21
2004	4.418.598	76.146.429	6	15.637.846	3	8.095.364.000	12
2005	4.445.481	80.232.937	5	15.938.764	2	8.803.998.000	9
2006	4.687.190	85.712.852	7	16.907.723	6	9.122.991.000	4
2007	4.680.431	80.657.418	-6	17.833.112	6	10.399.409.000	14
2008	4.796.028	96.245.358	19	18.243.850	2	12.098.903.000	16
2009	4.984.146	100.270.870	4	17.884.157	-2	12.144.358.000	0,4
2010	5.007.197	105.828.620	5	18.556.640	4	12.107.586.000	-0,3
2011	5.098.781	106.327.936	0,5	19.384.220	5	13.496.331.000	12
2012	5.010.559	104.885.753	-1	19.457.537	0,4	13.179.499.000	-2
2013	5.103.033	105.956.705	1	20.803.118	7	14.620.467.000	11

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

Dünyanın en geniş muz pazarı sırasıyla Avrupa, Kuzey Amerika ve Asya'da oluşmaktadır. Dünya muz ihracatında en büyük pastayı sırasıyla Ekvador, Guatemala, Kosta Rika, Filipinler ve Kolombiya paylaşmaktadır. Muz ihracatında 2015 yılı itibariyle Ekvador 280 milyon \$, Guatemala 115 milyon \$, Kosta Rika ve Filipinler 100 milyon \$ ve Kolombiya 90 milyon \$ tutarında bir ihracat gerçekleştirmiştir (www.freshdelmonte.com). Kişi başı muz ithalatının en fazla olduğu ülkeler 2012 yılı itibariyle sırasıyla 48,34 kg ile Kuveyt, 18,55 kg ile İzlanda, 18,9 kg ile Yeni Zelanda'dır. Türkiye ise 3,02 kg ile 34. sırada yer almıştır (Witherington ve Williams, 2014).

Dünya muz ekili alanların yaklaşık %74'ünü Doğu Afrika (Tablo 1.22), Hindistan (Tablo 1.13), ABD (Tablo 1.15), Çin (Tablo 1.17), Brezilya (Tablo 1.21), Filipinler (Tablo 1.24) ve Ekvador (Tablo 1.19) gibi ülkeler oluşturmaktadır. Ayrıca Tablo 1.22'de görüldüğü gibi Doğu Afrika 2013 yılında 1 milyon dekarlık muz ekili alanıyla toplam ekili alanın 1/5'ini oluşturmuştur. 2013 yılında dünyada muz ekili alanda dekar başına en fazla verimde Endonezya (Tablo 1.29) ilk sırada, Kosta Rika (Tablo 1.25) ikinci, Guatemala (Tablo 1.33) üçüncü, İspanya (Tablo 1.31) dördüncü ve Ekvador (Tablo 1.19) beşinci sırada yer almıştır.

Tablo 1.4'de dünya'da 1997-2013 dönemi muz ekili alanı, üretimi, ihracat miktarı ve ihracat gelirleri ile tüm bu verilerin bir önceki yıla göre yüzde değişimleri yer almaktadır. Dünya genelinde muz üretiminde 2000-2006 ve 2007-2011 dönemlerinde sürekli ve düzenli bir artışlar meydana gelmiştir. Bu artışlardaki en önemli payın ekili olan arazilerde yaşanan yükselişlerin olduğu söylenebilir. Muz üretimi diğer yıllarda ise değişkenlik göstermiştir. Tablo 1.4'e göre muz ekili alan 1997'de en düşük düzeyde iken 2013 yılında en yüksek düzeye ulaşmıştır. En fazla muz üretim miktarına 2011 yılında ulaşılmış, en az miktarda üretim 1998 yılında gerçekleşmiştir.

En düşük muz üretiminin ekili alanın en düşük olduğu 1997 yılında gerçekleşmemesi, en yüksek muz üretimininse ekili alanın en yüksek olduğu 2013 yılında elde edilmemesi o yıllarda yaşanan hava şartlarının ve bazı mantar hastalıklarının üretime etki ettiği düşünülebilir. Dünya muz üretim miktarında bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2008 yılında, en fazla azalış ise 2007 yılında meydana gelmiştir. Muz ihracatı en fazla 2001-2008 döneminde düzenli olarak artmıştır. Artan ihracatın bir kısmı ekili alanda yaşanan artışlara bağlanabilir. Çünkü diğer yıllarda ekili alanlar artmaya devam etmiş fakat ihracatta

artışlar ve azalışlar olmuştur. Tablo1.5'e bakılınca benzer durumun muz ithalatı içinde geçerli olduğu görülmektedir.

En fazla muz ihracatı 2013 yılında ve en az ise 1998 yılında gerçekleşmiştir. Muz ihracatı bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artışı 2013 yılında yapmış, en fazla azalışı 2001 yılında görmüştür. Muz ihracatından en yüksek gelir 2013'de, en az ise 2002 yılında elde edilmiştir. Muz ihracatından elde edilen gelirin bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artışı 2003, yüzde olarak en fazla gelir kaybının ise 2000 yılında yaşandığı görülmektedir.

Dünya muz üretimi 2001 küresel krizden etkilenmemiş aksine artış göstermiştir. Bu artışta en büyük etken muz üretiminde lider olan Hindistan, Endonezya, Çin, Brezilya, Afrika ve Filipinler gibi ülkelerin üretimlerinde meydana gelen artışlar etki etmiştir. Dünya muz üretimi 2001 yılında artsa da muz ihracatı düşmüştür. Bu düşüşün dünyanın en büyük ikinci muz ithalatçı olan Avrupa Birliğinin aynı yıl muz ithalatında yaşanan azalma sebep gösterilebilir.

2007 yılında meydana gelen küresel krizin muz üretimine yansımalarının üretimde yüzdelik olarak en fazla azalmayı oluşturduğu düşünülmektedir. Kriz döneminde meydana gelen azalmaya en büyük etkinin Ekvador, ABD ve Kolombiya gibi üretimde öncü ülkelerin düşük üretimlerinin sebep olduğu söylenebilir. 2007'deki düşük üretime rağmen bu yılda dünya muz ihracatının artması Avrupa Birliği, Hindistan, Guatemala, Kolombiya, Ekvator ve Kosta Rika gibi ülkelerin muz ihracatlarındaki artışların etkili olduğu düşünülmektedir. 2008 yılında küresel kriz etkisinin azalmasıyla üretim miktarı tekrardan normal düzeye dönmüş üretimdeki bu normalleşme yüzdelik değeri en yüksek seviyeye çıkarmıştır.

Tablo 1.5'e göre Dünya muz ithalatı 2002-2008 döneminde düzenli olarak artarken diğer yıllarda düzensizlik göstermektedir. En fazla muz ithalatı 2013 yılında yapılırken en az muz ithalatı 1998 yılında yapılmıştır. Muz ithalatı bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artışı 2011 yılında sağlarken en fazla azalışı 1998, 2010 ve 2011 yıllarında sağlamıştır. Dünya muz ithalatına en fazla harcamayı 2013 yılında yaparken en az harcamayı 2001 yılında yapmıştır. Muz ithalatına yapılan harcama artışı bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla 2008 yılında olurken en fazla azalış 2001 yılında meydana gelmiştir.

2001 yılında muz ithalatındaki yüzdelik azalmayı 2001 küresel krizine bağlanmakta ve meydana gelen azalmada en önemli etkenin Amerika, Avrupa ve Asya kıtalarının muz

ithalatlarında yaşanan düşüşler sebep gösterilebilir. 2007’de dünya muz ithalatı artmış ve bu artışta en önemli etkenin Amerika, Asya ve Afrika kıtalarının muz ithalatlarındaki yükselişlerin etki ettiği söylenebilir. Dünya muz ticaretinden elde edilen ihracat gelirlerinin ve muz ithalatına yapılan harcamanın kriz dönemlerinde en düşük düzeyde olmaması her yıl farklı düzeyde oluşan muz fiyatlarına bağlanabilir.

Tablo 1.5: Dünya Muz İthalatı ve Dış Ticarete Çıkan Muz Oranı (1997-2013)

Yıllar	İthalat (ton)	İth. Değ. (%)	İthalat (\$)	İth. Gid. Değ. (%)	Dış Tic. Çıkan Muz Oranı (Dış Ticaret Üretim) %
1997	14.771.512	-	5.144.859.000	-	46
1998	14.250.828	-4	5.014.585.000	-3	44
1999	14.710.248	3	4.847.280.000	-3	43
2000	14.845.401	0,9	4.847.283.000	0,01	45
2001	14.268.853	-4	4.345.937.000	-10	41
2002	14.982.415	5	4.442.831.000	2	42
2003	15.680.047	5	4.832.489.000	9	43
2004	16.078.416	3	5.160.271.000	7	42
2005	16.822.696	5	5.785.964.000	12	41
2006	17.499.366	4	5.941.336.000	3	40
2007	18.595.968	6	6.789.584.000	14	45
2008	18.780.829	1	7.866.063.000	16	38
2009	18.665.236	-0,6	8.353.239.000	6	36
2010	17.928.495	-4	8.311.493.000	-0,5	34
2011	19.144.426	7	9.070.556.000	9	36
2012	19.695.676	3	8.938.330.000	-2	37
2013	20.956.858	6	10.137.713.000	13	39

Kaynak:<http://faostat3.fao.org/compare/E>

Dünya muz dış ticaretinin muz üretimine oranlanması sonucu 1997-2013 döneminde dolaşımda olan muz oranı düzensizlik göstermiştir. 1997 yılında dünya genelinde dolaşımdaki muz %47, 2013 yılında ise %39 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2001 dünya krizinde dolaşımdaki muz oranı bir önceki yıla göre %4 azalarak %41, 2007 dünya krizinde ise bir önceki yıla göre %5 artarak %45 düzeyinde gerçekleşmiştir. Dolaşımdaki muz oranında meydana gelen düzensizlikler zaman zaman muz üretimindeki artış yada azalışlarla ters yönlü hareket etmiştir. Örneğin 2008 muz üretiminde bir önceki yıla göre en fazla artış yaşansa da dünya genelinde dolaşımda olan muz oranı düşüş göstermiştir. Aynı durum bir önceki yıla göre

üretimde en fazla düşüşün yaşandığı 2007’de dünya genelinde dolaşımında olan muz oranının artış göstermesiyle örneklendirilebilir.

1.2.1. Kıtalarda Muzun Üretimi, Ekili Alanı ve Dış Ticareti

Dünya muz ihracatının %80’i Latin Amerika ülkeleri tarafından yapılmaktadır. Ana ihracatçıları Ekvador, Kosta Rika, Kolombiya ve Honduras’tır (Velazquez ve Barragan, 2016: 23). Dünya muz ihracatı her yıl belirli miktarlarda Amerika, Avrupa, Asya ve Afrika bölgelerinde gerçekleşmektedir. 2015 yılı itibariyle Kuzey Amerika’da 250 milyon \$, Avrupa’da 300 milyon \$, Rusya’da 60 milyon \$, Asya’da 120 milyon \$ ve Orta Doğu’da 60 milyon \$ civarında bir muz dış ticaret pazarı meydana gelmiştir (<http://www.fyffes.com>).

Dünyada Asya, Amerika, Afrika, Okyanusya ve Avrupa kıtalarında muz üretimi yapılmaktadır. Bu kıtaların yıllar itibariyle üretim miktarları ve bir önceki yıla göre yüzde değişim oranları Tablo 1.6 ve Tablo 1.7’de gösterilmektedir.

Tablo 1.6’ya göre dünyada yıllık muz üretimi ve ekili alan en fazla Asya kıtasında bulunmakta bunu sırasıyla Amerika ve Afrika kıtaları takip etmektedir. Tablo 1.6 ve Tablo 1.7’ye bakıldığında Asya kıtası muz ekili alanda da ilk sırada yer almakta onu sırayla Amerika, Afrika, Okyanusya ve Avrupa kıtaları takip etmektedir. Fao verilerine göre dekar başına en fazla muz ürünü Avrupa kıtasından elde edildiği görülmektedir. Örneğin 2013 yılında Asya kıtasında bir dekarda alınan muz aynı yıl Avrupa kıtasında bir dekarda alınan muzdan %30 daha az olduğu görülmektedir. Asya kıtasında muz üretimi 2002-2011 döneminde düzenli bir artış göstermiş ayrı bu artış ekili alandaki artışla paralellik göstermiştir. Ekili alanın artmasına rağmen elde edilen ürünün azalması o dönemde kötü hava şartları yada bazı mantar hastalıklarının üretime etki ettiği düşünülmektedir. Asya kıtası muz ekim ve üretimi 2001 ve 2007 kriz dönemlerinde artış göstermiştir. 1997-2013 döneminde Asya kıtasında en fazla muz üretimi 2011 yılında, en az ise 1997 yılında gerçekleşmiştir. Muz üretiminde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 1999 ve 2007 yıllarında, en fazla azalış ise 2000 yılında meydana gelmiştir.

Tablo 1.6’ya göre Amerika kıtasında en fazla muz ekili alan ve üretim 2011 yılında gerçekleşmiştir. En az üretim 1998 yılında gerçekleşmiş ve ekili alanın en az olduğu 2002 dönemine denk gelmemiştir. Muz üretiminde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2013 yılında, en fazla azalış ise 1998 yılında gerçekleşmiştir. Afrika kıtası muz üretimi 1997-

2011 döneminde düzenli bir artış göstermiş ekili alan ise aynı dönemde düzensiz seyir izlemiştir.

Tablo 1. 6: Asya, Amerika ve Afrika Kıtalarında Muz Üretim ve Ekili Alan Miktarları (1997-2013)

Yıllar	Asya Kıtası Ekili Alan (Dekar)	Asya Kıtası (ton)	Üretim Değ. (%)	Amerika Kıtası Ekili Alan (Dekar)	Amerika Kıtası (ton)	Üretim Değ. (%)	Afrika Kıtası Ekili Alan (Dekar)	Afrika Kıtası (ton)	Üretim Değ. (%)
1997	1.439.598	28.761.985	-	1.378.205	24.290.923	-	1.214.028	7.754.179	-
1998	1.451.067	31.019.778	8	1.349.407	21.670.885	-11	1.286.467	8.019.609	4
1999	1.548.537	34.261.773	11	1.349.141	22.881.670	6	1.233.031	8.413.262	5
2000	1.598.459	33.014.543	-4	1.407.610	22.996.026	0,5	1.368.024	8.464.660	0,6
2001	1.600.326	34.178.539	4	1.358.817	23.052.821	0,2	1.301.430	8.926.277	6
2002	1.609.856	33.980.539	-0,6	1.320.171	22.764.045	-1	1.409.694	10.865.244	22
2003	1.670.063	34.933.241	3	1.356.925	24.442.575	7	1.455.456	10.953.972	0,8
2004	1.772.399	38.482.797	10	1.355.945	24.286.999	-0,6	1.372.005	11.733.502	7
2005	1.772.399	42.440.480	10	1.376.514	24.223.960	-0,3	1.401.192	11.970.124	2
2006	1.829.845	45.432.472	7	1.381.200	25.031.971	3	1.576.078	13.700.308	14
2007	1.929.409	50.620.233	11	1.420.828	25.521.801	2	1.447.809	13.912.492	1
2008	2.000.234	54.291.663	7	1.417.125	26.036.103	2	1.493.705	14.272.960	3
2009	2.111.312	56.236.242	4	1.396.817	26.118.516	0,3	1.585.614	15.616.291	9
2010	2.176.675	60.079.463	7	1.433.679	27.679.769	6,0	1.511.126	16.225.955	4
2011	2.186.099	60.331.752	0,4	1.451.104	27.926.500	0,9	1.578.836	16.332.092	0,7
2012	2.185.335	59.831.256	-0,8	1.424.709	27.855.176	-0,3	1.513.988	15.278.277	-7
2013	2.241.106	60.230.746	0,7	1.422.640	26.987.030	33	1.560.219	16.752.582	10

Kaynak:<http://faostat3.fao.org/compare/E>

Afrika kıtası en fazla üretime 2013, en fazla ekili alana ise 2009 yılında sahip olmuştur. En az üretimi ekili alanın da en az olduğu 1997 yılında elde etmiştir. Afrika kıtasındaki muz üretimi bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artışı 2002 yılında, en fazla azalışı da 2012 yılında gerçekleşmiştir.

Tablo 1.7'ye göre Okyanusya kıtası muz üretimi 1997-2001 ve 2006-2010 dönemlerinde düzenli olarak artış göstermiştir. 1997-2001 ve 2006-2010 dönemlerinde üretimde meydana gelen artışlarda ekili alanların çoğalması kısmen etkili olmuştur. En fazla muz üretimi ekili alanın en fazla olduğu 2013 yılında, en az üretim ekili alanın en az olduğu 1997 yılında

gerçekleşmiştir. Okyanusya kıtasında muz üretimi bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2012 yılında, en fazla azalma 2003 ve 2011 yıllarında meydana gelmiştir.

Muz üretiminde en az hacme sahip olan ama dekar başına en çok ürün elde edilen Avrupa kıtasında üretim yıllar itibariyle Okyanusya kıtasının tersine gelişmiş yani Okyanusya kıtasında giderek artarken Avrupa da giderek azalmıştır.

Tablo 1.7: Okyanusya ve Avrupa Kıtalarında Muz Üretimi ve Ekili Alan (1997-2013)

Yıllar	Okyanusya Kıtası Ekili Alan (Dekar)	Okyanusya Kıtası Üretim (ton)	Üretimde Değişme (%)	Avrupa Kıtası Ekili alan (Dekar)	Avrupa Kıtası Üretim (ton)	Üretimde Değişme (%)
1997	72.561	1.002.499	-	9.847	446.043	-
1998	74.985	1.041.087	4	10.003	419.602	-6
1999	77.756	1.066.226	2	10.252	404.313	-4
2000	81.243	1.118.971	5	10.119	431.227	7
2001	80.496	1.245.664	11	10.412	452.742	5
2002	83.871	1.228.445	-1	10.382	444.596	-2
2003	81.537	1.185.447	-4	10.846	434.632	-2
2004	82.940	1.189.170	0,3	10.923	453.661	4
2005	83.613	1.219.913	3	10.704	378.360	-17
2006	84.132	1.164.281	-5	11.072	384.419	2
2007	86.686	1.210.729	4	10.963	393.163	2
2008	90.454	1.239.154	2	10.536	405.678	3
2009	92.368	1.313.327	6	10.411	386.594	-5
2010	91.997	1.417.624	8	10.492	431.810	12
2011	91.422	1.362.440	-4	10.413	375.151	-13
2012	95.879	1.523.675	12	10.380	397.368	6
2013	102.202	1.600.892	5	10.260	385.455	-3

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

Diğer yandan Avrupa kıtasında ekili alanlar bir birine yakın seyir izlemiş ama Okyanusya kıtasında giderek artmıştır. 2013 yılı Avrupa kıtasında muz ekili alan Okyanusya kıtasının yaklaşık 1/10'u kadar alana sahip olmuş, üretim ise %24'ü kadar yapılmıştır.

En fazla muz üretimi 2004 ve en fazla ekili alan 2007 yılındadır. 1997'de en az ekili alana sahip olmuş ama 2011 yılında en az üretim gerçekleşmiştir. Muz üretiminde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2010 yılında, en fazla azalış ise 2005 yılında meydana gelmiştir.

Sahip olduğu muz üretim potansiyeliyle Asya kıtasından sonra en fazla muz üreten Amerika kıtası ayrıca dünya muz dış ticaretinde ilk sırada yer alır. Tablo 1.8'e göre Amerika kıtasında muz ihracatı 2002 dönemine kadar düşerken, 2003 yılı itibariyle giderek artmıştır.

En fazla muz ihracatı 2013 yılında, en az ise 2001 yılında gerçekleşmiştir. İhracatta bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2011 yılında, azalış ise 1998 ve 2010 yıllarında meydana gelmiştir. İhracat 2001 kriz döneminde küçük miktarda düşüş yaşamış ama 2007 kriz döneminde bir önceki yıla göre %10'luk artış elde etmiştir. İhracattan elde edilen gelir 2013 yılında maksimum, 2001 yılında minimum düzeyde gerçekleşmiştir. İhracat gelirinde bir önceki yıla göre yüzdesel artış 2007 yılında, azalış 2000 yılında oluşmuştur.

Tablo1.8: Amerika Kıtası Muz Dış Ticareti (1997-2013)

Yıllar	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhr. Gel. (Bin \$)	İhr. Gel. Değ. (%)	İthalat (ton)	İth. Değ. (%)	İth. Gid. (Bin \$)	İth. Gid. Değ. (%)	(İhr-İth)
1997	11.290.553	-	3.402.971	-	4.944.360	-	1.794.418	-	6.346.193
1998	10.757.051	-5	3.165.463	-7	5.064.252	2	1.788.653	-0,3	5.692.799
1999	10.753.253	-0,04	2.938.684	-7	5.566.571	10	1.800.318	0,65	5.186.682
2000	10.764.370	0,1	2.684.800	-9	5.480.761	-1	1.726.674	-4	5.283.609
2001	10.403.628	-3	2.645.255	-1	5.194.464	-5	1.753.219	1	5.209.164
2002	10.880.723	5	2.762.922	4	5.172.901	-0,4	1.396.781	-20	5.707.822
2003	11.393.213	5	2.970.869	7	5.255.140	2	1.719.358	23	6.138.073
2004	11.541.942	1	2.929.709	-1	5.320.034	1	1.651.149	-4	6.221.908
2005	11.877.801	3	3.027.645	3	5.274.528	-0,9	1.693.720	3	6.603.273
2006	11.990.308	0,9	3.138.388	4	5.253.029	-0,4	1.817.912	7	6.737.279
2007	13.193.064	10	3.684.320	17	5.554.055	6	1.916.578	5	7.639.009
2008	13.109.505	-0,6	4.286.553	16	5.561.613	0,1	2.190.544	14	7.547.892
2009	13.360.507	2	4.978.646	16	5.183.569	-7	2.433.098	11	8.176.938
2010	12.707.675	-5	5.135.314	3	5.715.054	10	2.693.805	11	6.992.621
2011	13.511.616	6	5.624.371	9	5.815.807	2	2.973.289	10	7.695.809
2012	13.506.468	-0,02	5.505.561	-2	6.019.699	3	2.756.875	-7	7.486.769
2013	14.046.742	4	6.025.344	9	6.317.250	5	3.251.817	18	7.729.492

Kaynak:<http://faostat3.fao.org/compare/E>

Amerika kıtası muz ithalatı 1997-2011 döneminde bir birine yakın miktarlarda seyir izlemiş, 2012 yılı itibariyle 6 milyon tonlara çıkmıştır. En fazla muz ithalatını 2013'de, en az 1997'de yılında yapmıştır. Amerika kıtası muz ithalatı 2001 krizinde azalma yaşamış ama 2007 krizinde artış göstermiştir. İthalatta bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 1999 ve 2010 yıllarında, en fazla azalış 2009 yılında meydana gelmiştir. İthalat giderinde en yüksek seviye 2013 yılında, en düşük seviye ise 2002 yılında gerçekleşmiştir. İthalat giderinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2003 yılında, en fazla azalış ise 2002 yılında yaşanmıştır. İhracat ile ithalat arasındaki fark 1997-2013 döneminde fazla vermiştir. En çok fazlayı 2009 yılında, en az fazlayı ise 1999 yılında vermiştir.

Dünya muz üretiminde Asya ve Amerika kıtalarından sonra üçüncü sırada yer alan Afrika kıtası muzun dış ticaretinde düşük potansiyele sahiptir. Tablo 1.9'a göre Afrika kıtasında muz ihracatı 2001 yılına kadar dalgalı bir seyir izlemiştir. 2001 dünya krizi döneminde muz ihracatı bir önceki yıla göre miktar olarak üç katı artış yaşamış ayrıca yüzdesel olarak en yüksek artışı gerçeklemiştir. 2008-2012 döneminde giderek artış göstermiştir. Muz ihracatı en fazla 2012 yılında, en az ise 1998 yılında yapılmıştır. İhracatta bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla azalış 2002 yılında meydana gelmiştir. Afrika'nın ihracatı 1997-2012 döneminde ithalatından fazla olduğu için ihracat fazlası oluşmuş, 2013 döneminde ise ithalat daha fazla olduğundan ihracat açığı oluşmuştur.

Tablo1.9: Afrika Kıtası Muz Dış Ticareti (1997-2013)

Yıllar	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhr. Gel. (Bin \$)	İhr. Gel. Değ. (%)	İthalat (ton)	İth. Değ. (%)	İth. Gid. (Bin \$)	İth. Gid. Değ. (%)	(İhr-İth)
1997	413.565	-	132.693	-	60.627	-	28.669	-	352.938
1998	362.565	-12	114.133	-14	59.177	-2	21.327	-26	303.388
1999	437.308	21	131.426	15	74.012	25	21.205	-0,57	363.296
2000	515.820	18	131.107	-0,2	80.729	9	31.295	48	435.091
2001	774.095	50	192.686	47	180.501	124	67.699	116	593.594
2002	510.827	-34	124.814	-35	297.935	65	88.798	31	212.892
2003	563.953	10	160.080	28	302.596	2	107.411	21	261.357
2004	559.912	-0,7	180.848	13	351.140	16	127.686	19	208.772
2005	558.946	-0,2	186.437	3	231.795	-34	79.564	-38	327.151
2006	606.507	9	205.264	10	266.576	15	86.480	9	339.931
2007	579.972	-4	210.592	3	307.261	15	105.339	22	272.711
2008	567.630	-2	209.789	-0,4	313.811	2	135.236	29	253.819
2009	574.189	1	206.522	-2	324.111	3	134.429	-0,6	250.078
2010	579.065	0,8	238.210	15	243.533	-25	84.971	-37	335.532
2011	583.021	0,7	256.641	8	450.562	85	259.603	206	132.459
2012	667.052	14	246.881	-4	483.345	7	280.833	8	183.707
2013	530.906	-20	396.199	61	588.428	22	320.727	14	-57.522

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

İhracat geliri en fazla 2013 yılında, en az ise 1998 yılında elde edilmiştir. İhracat gelirinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2013 yılında, en fazla azalış ise 2002 yılında yaşanmıştır. Afrika kıtasında en fazla muz ithalatı 2013 yılında, en az ise 1998 yılında yapılmıştır. İthalatta bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2001 yılında, en fazla azalış ise 2005 yılında olmuştur. İthalat giderinde en yüksek seviye 2013 yılında, en düşük seviye ise 1999 yılında gerçekleşmiştir. İthalat giderinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2011 yılında, en fazla azalış ise 2005 yılında yaşanmıştır.

Dünya muz üretiminde son sıralarda yer alan Avrupa kıtası muzun dış ticaretinde Amerika kıtasından sonra ikinci sırada yer almaktadır. Tablo 1.10'a göre Avrupa kıtasında muz ihracatı 2003'den 2008'e kadar giderek artmıştır. 2008'den 2013 dönemine kadar birbirine yakın miktarlarda seyir izlemiştir. Muz ihracatı en fazla 2013 yılında, en az ise 2003 yılında olmuştur. İhracatta bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 1999 yılında, en fazla azalış ise 2000 yılında meydana gelmiştir.

Tablo 1.10: Avrupa Kıtası Muz Dış Ticareti (1997-2013)

Yıllar	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhr. Gel. (Bin \$)	İhr. Gel. Değ. (%)	İthalat (ton)	İth. Değ. (%)	İth. Gid. (Bin \$)	İth. Gid. Değ. (%)	(İhr-İth)
1997	1.638.702	-	1.290.013	-	6.388.437	-	6.388.437	-	-4.749.735
1998	1.708.370	4	1.421.100	10	6.046.461	-5	3.886.205	-39	-4.338.091
1999	1.931.821	13	1.445.249	2	6.269.874	4	3.748.866	-4	-4.338.053
2000	1.802.413	-7	1.160.985	-20	6.460.507	3	3.322.791	-11	-4.658.094
2001	1.780.241	-1	1.185.911	2	6.364.749	-1	3.347.295	0,7	-4.584.508
2002	1.688.441	-5	1.192.791	0,6	6.636.115	4	3.582.685	7	-4.947.674
2003	1.628.347	-4	1.308.042	10	7.103.807	7	4.378.979	22	-5.475.460
2004	1.814.830	11	1.625.381	24	7.240.155	2	5.171.629	18	-5.445.325
2005	1.971.049	9	2.107.270	30	7.323.228	1	5.742.663	11	-5.352.179
2006	2.181.564	11	2.074.853	-2	8.043.125	10	5.830.597	1	-5.861.561
2007	2.302.882	6	2.403.855	16	8.557.299	6	6.798.480	17	-6.254.417
2008	2.583.440	12	2.862.280	19	8.968.200	5	7.988.841	17	-6.384.760
2009	2.550.514	-1	2.684.842	-6	8.525.796	-5	7.337.630	-8	-5.975.282
2010	2.560.337	0,4	2.473.843	-8	8.511.660	-0,2	6.976.834	-5	-5.951.323
2011	2.534.235	-1	2.543.360	3	9.063.954	6	7.701.893	10	-6.529.719
2012	2.469.236	-3	2.388.975	-6	8.808.138	-3	7.448.113	-3	-6.338.902
2013	2.630.676	7	2.573.003	8	9.513.244	8	8.157.505	9	-6.882.568

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compa.re/E>

İhracat geliri en fazla 2008 yılında, en az ise 2000 yılında elde edilmiştir. İhracat gelirinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2005 yılında, en fazla azalış ise 2000 yılında yaşanmıştır. Avrupa kıtasında en fazla muz ithalatı 2013 yılında, en az ise 1998 yılında gerçekleşen muz ithalatı yüksek düzeyde olduğundan 1997-2013 döneminde her yıl ihracat açığına neden olmuştur. Avrupa kıtası muz ithalatı 2000 yılından sonra 2009 yılına kadar artış yaşamıştır. Muz ithalatı en yüksek düzeye 2013 döneminde ulaşmış, en düşük düzey 2000 yılında gerçekleşmiştir. İthalatta bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2006 yılında, en fazla azalış ise 1998 yılında olmuştur. İthalat giderinde en yüksek seviye 2013 yılında, en düşük seviye ise 2000 yılında gerçekleşmiştir. İthalat giderinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2003 yılında, en fazla azalış ise 1998 yılında yaşanmıştır.

Dünyada en fazla muz üretimi Asya kıtasında yapılmaktadır. Asya kıtası muz üretimi iç pazarda tükendiğinden muzun dış ticaretinde Amerika ve Avrupa kıtalarından sonra üçüncü sırada yer alır. Tablo 1.11'e göre Asya kıtasında muz ihracatı 2002-2006 döneminde düzenli artış göstermiştir. Muz ihracatı en fazla 2013 yılında, en az ise 1998 yılında olmuştur. İhracatta bir önceki yıla göre yüzdesel artış 2001 yılında en fazla, 2002 yılında ise en fazla azalış meydana gelmiştir. 2001 kriz döneminde muz ihracatı artarken muz ithalatı azalmış, 2007 krizinde ise ihracat azalırken ithalatı artış göstermiştir. İhracat geliri en fazla 2013 yılında, en az ise 1998 yılında elde edilmiştir.

Tablo1.11: Asya Kıtası Muz Dış Ticareti (1997-2013)

Yıllar	İhracat (ton)	İhr. Değ.(%)	İhr. Gel. (Bin \$)	İhr. Gel. Değ. (%)	İthalat (ton)	İth. Değ. (%)	İth. Gid. (Bin \$)	İth. Gid Değ.(%)	(İhr-İth)
1997	1.427.752	-	318.732.000		2.358.496		976.734.000		-930.744
1998	1.422.598	-0,4	313.755.000	-2	2.301.118	-2	1.014.261.000	4	-878.520
1999	1.587.547	12	331.699.000	6	2.389.457	4	1.097.558.000	8	-801.910
2000	1.762.549	11	368.888.000	11	2.707.587	13	1.144.546.000	4	-945.038
2001	2.310.809	31	363.410.000	-2	2.252.902	-17	859.394.000	-25	57.907
2002	1.902.142	-18	362.152.000	-0,3	2.165.833	-4	905.622.000	5	-263.691
2003	2.094.399	10	393.412.000	9	2.490.210	15	1.010.719.000	12	-395.811
2004	2.161.715	3	424.306.000	8	2.660.412	7	1.108.502.000	10	-498.697
2005	2.414.760	12	464.537.000	9	3.031.702	14	1.246.883.000	12	-616.942
2006	2.720.982	13	522.814.000	13	3.263.676	8	1.347.221.000	8	-542.694
2007	2.519.913	-7	490.679.000	-6	3.333.588	2	1.527.066.000	13	-813.675
2008	2.520.153	0,01	507.337.000	3	3.319.939	-0,41	1.730.156.000	13	-799.786
2009	2.179.838	-14	483.043.000	-5	3.774.239	14	2.181.100.000	26	-1.594.401
2010	2.081.288	-4	463.959.000	-4	4.000.391	6	2.289.540.000	5	-1.919.103
2011	2.515.520	21	646.141.000	39	3.993.871	-0,2	2.515.425.000	10	-1.478.351
2012	3.052.891	21	796.876.000	23	4.065.627	2	2.628.463.000	4	-1.012.736
2013	3.448.506	13	1.143.122.000	43	4.303.842	6	2.823.063.000	7	-855.336

Kaynak:<http://faostat3.fao.org/compare/E>

İhracat gelirinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2013 yılında, en fazla azalış ise 2007 yılında yaşanmıştır. Asya kıtası muz üretiminin bir kısmını ihraç ettiğinden muz talebini karşılamak için muz ithalatı da yapmakta ve yıllık muz ithalatı muz ihracatından daha fazladır. Bu nedenle her yıl ihracat açığı vermiştir. Asya kıtasında en fazla muz ithalatı 2013 yılında, en az ise 2002 yılında yapılmıştır. İthalatta bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2003 yılında, en fazla azalış ise 2001 yılında olmuştur. İthalat giderinde en yüksek seviye 2013 yılında, en düşük seviye ise 2001 yılında gerçekleşmiştir. İthalat giderinde bir

önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2009 yılında, en fazla azalış ise 2001 yılında yaşanmıştır.

Tablo 1.12'e göre Okyanusya kıtasında muz ihracatı en fazla 1997 yılında, en az ise 2006 yılında olmuştur. İhracatta bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2007 yılında, en fazla azalış ise 2006 yılında meydana gelmiştir. İhracat geliri en fazla 1997 yılında, en az ise 2006 yılında elde edilmiştir. İhracat gelirinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2007 yılında, en fazla azalış ise 2006 yılında yaşanmıştır.

Tablo 1.12: Okyanusya Kıtası Muz Dış Ticareti (1997-2013)

Yıllar	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhr. Gel. (Bin \$)	İhr. Gel. Değ. (%)	İthalat (ton)	İth. Değ. (%)	İth. Gid. (Bin \$)	İth. Gid. Değ. (%)	(İhr-İth)
1997	641	-	450	-	73.936	-	34.907	-	-73.295
1998	244	-62	134	-70	72.175	-2	28.795	-18	-71.931
1999	319	31	222	66	75.381	4	32.803	14	-75.062
2000	249	-22	157	-29	73.604	-2	28.088	-14	-73.355
2001	80	-68	61	-61	72.213	-2	32.628	16	-72.133
2002	282	253	152	149	67.424	-7	37.460	15	-67.142
2003	135	-52	86	-43	66.902	-0,8	39.538	5	-66.767
2004	17	-87	27	-69	66.105	-1	36.398	-8	-66.088
2005	140	724	75	178	77.511	17	41.168	13	-77.371
2006	5	-96	17	-77	81.317	5	40.781	-0,9	-81.312
2007	137	2640	138	712	80.969	-0,4	51.746	27	-80.832
2008	101	-26	104	-25	80.237	-0,90	54.933	6	-80.136
2009	188	86	186	79	76.442	-5	57.294	4	-76.254
2010	130	-31	167	-10	86.002	12	62.436	9	-85.872
2011	34	-74	43	-74	60.026	-50	46.121	-26	-59.992
2012	29	-15	37	-14	80.734	-14	65.215	41	-80.705
2013	28	-4	40	8	80.354	8	67.355	3	-80.326

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

Okyanusya kıtasında en fazla muz ithalatı 2010 yılında, en az ise 2011 yılında yapılmıştır. İthalatta bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2005 yılında, en fazla azalış ise 2011 yılında olmuştur. İthalat giderinde en yüksek seviye 2013 yılında, en düşük seviye ise 2000 yılında gerçekleşmiştir. İthalat giderinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2012 yılında, en fazla azalış ise 2011 yılında yaşanmıştır.

1.2.2. Muz Üretimi Yapan Ülkeler ve Muz Dış Ticareti

1.2.2.1. Hindistan

Dünyada muz üretiminin en fazla yapıldığı ülkeler sıralamasında Hindistan ilk sırada yer almaktadır. Hindistan muz üretimi iç pazar içindir çünkü ihracat yok denecek kadar azdır. Tablo 1.13'e göre Hindistan'ın 1997-2013 dönemi yıllık muz üretim miktarı ve ekili alanı giderek artmıştır. 2010 yılında yakaladığı en fazla üretim miktarı 2013 yılına kadar düşüş göstermiştir. Ayrıca 2010 yılında elde ettiği rekor üretim dünya tarihinde bir ülkede en fazla üretilen muz miktarıdır. 2002'deki muz üretimi Hindistan'ın 1997-2013 döneminde elde ettiği en az miktardır. Üretimin artmasında görüldüğü gibi en büyük etken ekili alanın artmasıdır. Ekili alan en fazla 2010 yılında, en az 1997 yılında elde edilmiştir. Hindistan muz üretimi 2001 ve 2007 kriz dönemlerinde artış göstermiş, 2001'de ihracat düşerken, 2007 yılında artmıştır.

Tablo 1. 13: Hindistan'ın Muz Üretimi ve İhracatı (1997-2013)

Yıllar	Ekili Alan (dekar)	Üretim (ton)	Ürt. Değ. (%)	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhracat (\$)	İhr. Gel. Değ. (%)
1997	447.000	13.340.000	-	7.018	-	3.423.000	-
1998	460.000	15.100.000	13	8.111	16	4.054.000	18
1999	490.000	16.810.000	11	6.290	-22	2.975.000	-27
2000	469.700	14.137.300	-16	8.629	37	4.009.000	35
2001	466.200	14.209.900	1	8.100	-6,1	3.527.000	-12
2002	475.300	13.304.400	-6	8.656	7	2.617.000	-26
2003	498.600	13.856.600	4	10.877	26	2.517.000	-4
2004	589.600	16.744.500	21	12.572	16	2.856.000	13
2005	569.500	18.887.800	13	14.411	15	5.299.000	86
2006	604.200	20.997.800	11	11.476	-20	3.548.000	-33
2007	658.000	23.823.000	13	16.662	45	6.319.000	78
2008	709.000	26.217.000	10	30.402	82	12.827.000	103
2009	770.300	26.249.500	0,1	54.273	79	26.901.000	110
2010	830.000	29.780.000	13	40.813	-25	25.046.000	-7
2011	796.500	28.455.100	-4	40.921	0,3	17.259.000	-31
2012	776.000	26.509.000	-7	53.793	31	23.558.000	36
2013	796.000	27.575.000	4	37.567	-30	26.702.000	13

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

Çok az olan ihracat miktarı en yüksek seviyeye 2009 yılında, en az seviyeye ise 1999 yılın da ulaşmıştır. Muz ihracat miktarında bir önceki yıla göre en yüzdesel en fazla artışın 2008 yılında, en fazla düşüşün ise 2013 yılında gerçekleştiği görülmektedir. En yüksek ihracat geliri 2009 yılında, en az ise 2000 yılında elde edilmiştir. İhracat gelir yüzdesinin bir önceki yıla göre en fazla artış yaşandığı yıl 2001'de, en fazla düşüş ise 2003 yılında olduğu görülmektedir.

Tablo 1. 14: Hindistan'ın Muz İthalatı (1997-2013)

Yıllar	İthalat (ton)	İth. Mik. Değ. (%)	İthalat (\$)	İth. Gid. Değ. (%)
1997	-	-	-	-
1998	-	-	-	-
1999	-	-	-	-
2000	-	-	-	-
2001	-	-	-	-
2002	6	-	2.000	-
2003	6	0	2.000	0
2004	-	-	-	-
2005	-	-	-	-
2006	3	-	6.000	-
2007	-	-	-	-
2008	-	-	-	-
2009	-	-	-	-
2010	-	-	-	-
2011	1	-	1.000	-
2012	-	-	-	-
2013	-	-	-	-

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

Hindistan'da kendi talebini karşılayacak miktarda muz arz edildiğinden ithalat yok gibidir. Tablo 1. 14'e göre, Hindistan muz ithalatını sadece bazı yıllarda ve küçük miktarlarda yaptığı görülmektedir. İthalat en fazla 2002-2003 yıllarında, en az ise 2011 yılında yapılmıştır. Muz ithalatına en fazla harcama 2006 yılında gerçekleşmiştir.

1.2.2.2. Amerika Birleşik Devletleri

Muz Amerika Birleşik Devletlerinde en çok satılan meyvelerden birisi olma özelliği taşımaktadır. 2013 yılında tüketilen meyveler sıralamasında ilk sırada yer almıştır (<http://www.ers.usda.gov/data-products/chart-gallery/detail.aspx?chartId=40075>).

FAO (2015)'e göre Amerika Birleşik Devletleri'nde 2011, 2012 ve 2013 yıllarında kişi başı muz tüketimi sırasıyla 11.6 kg, 12.2 kg ve 12.7 kg olarak gerçekleşmiştir. Amerika Birleşik Devletleri dünya muz üretiminde ve ihracatında dünyanın önde gelen en önemli ülkelerinden olmasının yanı sıra her yıl belirli miktarlarda muz ithali de yapmaktadır.

Tablo 1.15'e bakıldığında ABD ülkesinde 1997-2000 dönemi yıllık muz üretim miktarı bir önceki yıla göre düzenli artış göstermiştir. 2001 döneminden sonra bazı yıllarda artış olsa da giderek azalan bir seyir izlemiş ve 2013 yılına gelindiğinde, en az üretim seviyesinin olduğu 1997 dönemine çok yakın üretim gerçekleşmiş.

Tablo 1.15: ABD'nin Muz Üretimi ve İhracatı (1997-2013)

Yıllar	Ekili Alan (dekar)	Üretim (ton)	Ürt. Değ.(%)	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhracat (\$)	İhr.Gel. Değ. (%)
1997	384.000	6.210.000	-	418.823	-	189.237.000	-
1998	575.000	9.525.000	53	416.520	-0.5	177.013.000	-7
1999	575.000	11.158.000	17	418.813	0.6	161.106.000	-9
2000	591.000	13.154.000	18	400.188	-4	157.410.000	-2
2001	603.000	12.701.000	-3	406.968	2	162.005.000	3
2002	538.000	9.070.000	-29	416.600	2	171.785.000	6
2003	546.000	10.251.000	13	427.443	3	199.763.000	16
2004	405.000	7.530.000	-27	445.757	4	197.088.000	-1
2005	397.000	9.480.000	26	449.647	0.9	218.548.000	11
2006	405.000	7.710.000	-19	-	-	-	-
2007	526.000	11.612.000	51	459.521	-	253.478.000	-
2008	445.000	7.890.000	-32	524.592	14	344.114.000	36
2009	445.000	8.390.000	6	538.374	3	376.322.000	9
2010	445.000	8.074.000	-4	503.489	-7	400.040.000	6
2011	405.000	7.893.000	-2	516.119	2	437.017.000	9
2012	410.000	8.000.000	1	515.885	-0.05	423.371.000	-3
2013	360.000	6.525.000	-18	547.224	6	444.263.000	5

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

Ayrıca 1999-2001 dönemi ve 2003 ile 2007 yıllarında ABD'nin 10 milyon tonun üzerinde üretim yaptığı yıllardır. Üretim de en fazla miktar 2000 yılında gerçekleşirken en az miktar ise 1997 yılında elde edilmiştir. Üretim miktarında bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 1998 yılında, en fazla azalış 2008 yılında görülmüştür. Ekili alanlar 2001 döneminde en yüksek düzeye ulaşmış ve ardından giderek düşmüştür. En fazla muz ihracatı 2013 yılında, en az ihracat ise 2000 yılında yapılmıştır. İhracat miktarında yüzdesel artış bir önceki yıla göre en fazla 2008 yılında, azalış ise 2010 yılında meydana gelmiştir. En yüksek ihracat geliri 2013 yılında, en az ise 2002 yılında elde edilmiştir. İhracat geliri bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artışı 2006 yılında, düşüşü 1999 yılında yapmıştır.

Tablo 1. 16'ya göre, muz ithalatının yüksek miktarda üretim olmasına rağmen yüksek talep den dolayı ihracattan fazla olduğu görülmektedir. Örneğin 2013 yılında Amerika muz üretiminin %60'ı, ihracatının yaklaşık 8 katı kadar ithalat yapmıştır. İthalat en fazla 2013 yılında, en az ise 1997 yılında yapılmıştır. Muz ithalatında bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2010 yılında, azalış 2009 yılında yaşanmıştır.

Tablo 1. 16: ABD'nin Yıllık Muz İthalatı (1997-2013)

Yıllar	İthalat (ton)	Değişme (%)	İthalat (dolar)	Değişme (%)
1997	3.772.694	-	1.388.853.000	-
1998	3.913.314	4	1.387.194.000	-0.1
1999	4.295.291	10	1.389.355.000	0.2

Yıl	Ekili Alan (dekar)	Üretim (ton)	Üretimde Değişme (%)	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhracat Geliri (\$)	İhr. Gel. Değ. (%)
2000	4.030.636	2.892.000	-	14.748	-	5.364.000	-
2001	3.840.605	3.518.175	22%	16.660	13	5.594.000	4
2002	3.906.959	4.194.244	19%	12.361	-26	4.384.000	-22
2003	3.870.510	4.941.454	18%	7.628	-38	2.696.000	-39
2004	3.881.468	5.272.350	7%	13.622	79	4.520.000	68
2005	3.824.401	5.557.297	5%	14.911	9	5.525.000	22
2006	3.839.476	5.903.279	6%	19.859	33	6.804.000	23
2007	4.003.801	6.020.795	2%	23.422	18	6.460.000	-5
2008	3.976.146	6.518.128	8%	23.550	1	7.492.000	16
2009	3.579.969	6.901.000	6%	22.808	-3	7.228.000	-4
2010	4.114.891						
2011	4.122.683						
2012	4.353.135						
2013	4.547.932						

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

Amerika muz ithalatına en fazla harcamayı 2013'de, en az 2004 yılında yapmıştır. Muz ithalat giderinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2003 yılında, en fazla azalış 2002 yılında görülmüştür.

1.2.2.3. Çin

Dünyada en fazla miktarda muz üretimi Asya kıtasında yapılmaktadır. Asya kıtasının muz üretim miktarına Hindistan'dan sonra ikinci en fazla katkısı Çin vermektedir. Çin muz üretimini kendi muz talebini karşılamak amacıyla yapmaktadır. Tablo 1.17'ye göre Çin ülkesinde muz ekili alan giderek artmıştır. 1997-2004 dönemi yıllık muz üretim miktarı giderek artış göstermiş fakat üretim yüzdesi genelde azalış göstermiştir. 2004'den sonra giderek artan muz üretimi en yüksek seviyeye 2013 yılında ulaşmıştır. Ayrıca 2013 yılı üretim miktarı 1997 yılından 6 kat daha fazladır.

Tablo 1.17: Çin'in Muz Üretimi ve İhracatı (1997-2013)

Yıllar	Ekili Alan (dekar)	Üretim (ton)	Üretimde Değişme (%)	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhracat Geliri (\$)	İhr. Gel. Değ. (%)
1997	189.000	2.892.000	-	14.748	-	5.364.000	-
1998	187.261	3.518.175	22%	16.660	13	5.594.000	4
1999	211.661	4.194.244	19%	12.361	-26	4.384.000	-22
2000	258.094	4.941.454	18%	7.628	-38	2.696.000	-39
2001	253.947	5.272.350	7%	13.622	79	4.520.000	68
2002	257.473	5.557.297	5%	14.911	9	5.525.000	22
2003	265.100	5.903.279	6%	19.859	33	6.804.000	23
2004	273.650	6.020.795	2%	23.422	18	6.460.000	-5
2005	285.148	6.518.128	8%	23.550	1	7.492.000	16
2006	295.800	6.901.000	6%	22.808	-3	7.228.000	-4

Yıl	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
İthalat (ton)	317.776	328.906	350.224	373.453	403.257	412.947	443.000
İthalat (dolar)	7.796.656	7.834.672	8.833.904	9.561.000	10.400.000	11.558.000	12.075.238
Değişme (%)	13%	0,5%	13%	8%	9%	11%	4%
İthalat (dolar)	20.878	15.078	13.171	8.574	10.241	7.888	11.042
Değişme (%)	-8	-28	-13	-35	19	-23	40
İthalat (dolar)	6.779.000	6.842.000	6.665.000	6.243.000	6.968.000	5.819.000	7.983.000
Değişme (%)	-6	1	-3	-6	12	-16	37

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

Çok fazla muz ihracatı yapmayan Çin, en yüksek düzeyde ihracatı 2005 yılında, en düşük ise 2000 yılında yapmıştır. İhracat bir önceki yıla göre yüzdesel olarak en fazla artışı 2001'de yaparken, düşüşü 2000 yılında görmüştür. En yüksek ihracat geliri 2013 yılında, en az ise 2000 yılında elde edilmiştir. 2001 ve 2007 dünya kriz dönemlerinde Çin'in muz üretimi artış göstermiş, muz ihracatı sadece 2007 döneminde düşmüştür.

Tablo 1.18'e göre, muz ithalatı düzensiz bir şekilde oluşmuştur. İthalat en fazla 2011 yılında gerçekleşirken, en az ise 2007 yılında yapıldığı görülmektedir. Muz ithalatında bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2000 yılında görülürken, en fazla azalış 2001 yılında görülmüştür. 2001 yılında görülen yüksek düzeydeki azalma, meydana gelen dünya krizine bağlanmaktadır. Ayrıca 2007 küresel krizinde de Çin'in muz ithalatında azalma olmuştur fakat 2001 krizine göre daha az miktardadır.

Tablo 1.18: Çin'in Muz İthalatı (1997-2013)

Yıllar	İthalat (ton)	Değişme (%)	İthalat (dolar)	Değişme (%)
1997	546.939	-	145.705.000	-
1998	539.093	-1%	163.124.000	12%
1999	431.737	-20%	140.506.000	-14%
2000	593.476	37%	169.263.000	20%
2001	413.965	-30%	98.248.000	-42%
2002	347.807	-16%	75.361.000	-23%
2003	421.246	21%	93.422.000	24%
2004	380.933	-10%	93.455.000	0%
2005	355.698	-7%	99.675.000	7%
2006	387.828	9%	116.248.000	17%
2007	331.883	-14%	111.226.000	-4%
2008	362.325	9%	138.549.000	25%
2009	491.339	36%	179.016.000	29%
2010	665.230	35%	246.819.000	38%
2011	818.675	23%	401.728.000	63%
2012	626.060	-24%	365.861.000	-9%
2013	514.784	-18%	335.912.000	-8%

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

Muz ithalat giderinin en fazla 2011 yılında iken, en az 2002 yılında gerçekleşmiştir. Muz ithalat giderinde bir önceki yıla yüzdesel artış en fazla 2011 yılında, azalış ise 2001 yılında görülmüştür.

1.2.2.4. Ekvador

Ekvador dünya muz üretimine ve ihracatına büyük miktarlarda katkı yapan ülkelerden birisidir. Ekvador muz üretimi ihracat amaçlıdır ve her yıl ürettiği muzun yaklaşık %80'nini ihraç ederek muz ihracatı yapan ülkeler arasında ilk sırada yer alır (<http://www.bananalink.org.uk/all-about-bananas>).

Tablo 1.19'a göre Ekvador 2000 yılında en yüksek düzeyde sahip olduğu muz ekili alanı 2013 yılında en düşük düzeye inmiştir. Ekvador 2013 yılında dünyada muz ekili alanda dekar başına en çok ürün alan dördüncü ülkedir. Muz üretim miktarı bir önceki yıla göre düzensizlik göstermekte ve 1998, 2002 ve 2013 dönemleri hariç bir birine yakın seyir izlemiştir. En fazla üretim miktarı 2010 yılında gerçekleşmişken, en az üretim 1998 yılında meydana gelmiştir. Üretim miktarı bir önceki yıla göre yüzdesel artışı en fazla 1999 yılında, azalışı 1998 yılında yaşamıştır. İhracattaki en fazla miktar 2011 yılında gerçekleşirken, 1998 yılı ise en az ihracatın yapıldığı yıl olmuştur.

Tablo 1.19: Ekvador'un Muz Üretimi ve İhracatı (1997-2013)

Yıllar	Ekili Alan (dekar)	Üretim (ton)	Ürt. Değ. (%)	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhracat (\$)	İhr. Gel. Değ. (%)
1997	211.227	7.494.119	-	4.563.233	-	1.326.977.000	-
1998	206.931	5.463.442	-27	3.955.764	-13	1.070.125.000	-19
1999	193.601	6.392.022	17	4.056.141	3	954.427.000	-11
2000	252.571	6.477.039	1	4.095.191	1	820.596.000	-14
2001	228.985	6.077.040	-6	4.104.364	0,2	846.562.000	3
2002	229.622	5.611.438	-8	4.348.196	6	969.221.000	14
2003	233.813	6.453.806	15	4.757.907	9	1.099.251.000	13
2004	226.521	6.132.276	-5	4.620.032	-3	1.022.899.000	-7
2005	221.085	6.118.425	-0,2	4.887.625	6	1.082.541.000	6
2006	209.350	6.127.060	0,1	5.075.252	4	1.213.489.000	12
2007	197.410	6.002.302	-2	5.286.214	4	1.302.520.000	7
2008	215.521	6.701.146	12	5.357.083	1	1.639.400.000	26
2009	216.115	7.637.324	14	5.727.267	7	1.995.124.000	22
2010	215.647	7.931.060	4	5.156.477	-10	2.033.794.000	2
2011	191.973	7.427.776	-6	5.778.170	12	2.246.351.000	10
2012	210.894	7.012.244	-6	5.198.703	-10	2.078.571.000	-7
2013	188.658	5.995.527	-14	5.559.757	7	2.375.986.000	14

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

Ekvador 2013 yılında ürettiği muzun %95'ini ihracat etmiştir. İhracat miktarında bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2011 yılında olurken, en fazla düşüş ise 1998 yılında gerçekleşmiştir. En yüksek ihracat geliri 2013 yılında, en az ise 2000 yılında elde edilmiştir. İhracat geliri bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2008 yılında olurken, en fazla düşüş ise 1998 yılında elde edilmiştir.

Tablo 1.20: Ekvador'un Muz İthalatı (1997-2013)

Yıllar	İthalat (ton)	Değişme (%)	İthalat (dolar)	Değişme (%)
1997	-	-	-	-
1998	-	-	-	-
1999	-	-	-	-
2000	-	-	-	-
2001	-	-	-	-
2002	-	-	-	-
2003	-	-	-	-
2004	-	-	-	-
2005	-	-	-	-
2006	-	-	-	-
2007	-	-	-	-
2008	108	-	75.000	-
2009	156	44%	104.000	39%
2010	-	-	-	-
2011	19	-	9.000	-
2012	8.498	44626%	4.036.000	44744%
2013	5.691	-33%	2.797.000	-31%

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

Tablo 1.20'ye göre, muz ithalatı en fazla 2012 yılında gerçekleşirken, en az ise 2011 yılında olduğu görülmektedir. Muz ithalatında bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2012 yılında görülmektedir. Muz ithalat giderinin en fazla olduğu yıl 2012 iken, en az 2011'dir. Muz ithalat giderinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2012 yılında görülürken, azalış 2013 yılında görülmüştür.

1.2.2.5. Brezilya

Dünya muz üretimine önemli katkı yapan Brezilya ülkesinde üretimin yaklaşık %95'i iç tüketim için yapılır. Tablo 1.21'e göre Brezilya ülkesinde muz ekili alanlar ve üretim miktarları genellikle bir birine yakın seyir izlemiştir. 1997 yılına göre muz ekili alan 2013 yılında düşmüş fakat üretim miktarı artmıştır. 2001 küresel kriz döneminde muz ekili alan düşüş yaşamış fakat üretim ve ihracat artış göstermiştir. 2007 küresel kriz döneminde ise ekili

alan ve üretim miktarı artarken muz ihracatı düşmüştür. Ayrıca muz ihracatı 2002, 2005 ve 2006 dönemlerinde en üst düzeyde gerçekleşmiştir.

Tablo 1.21: Brezilya'nın Muz Üretimi ve İhracatı (1997-2013)

Yıllar	Ekili Alan (dekar)	Üretim (ton)	Ürt. Değ. (%)	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhracat (\$)	İhr.Gel. Değ. (%)
1997	532.745	5.412.360	-	40.062	-	8.381.000	-
1998	518.433	5.322.200	-2	68.555	71	11.629.000	39
1999	518.587	5.478.350	3	81.226	18	12.518.000	8
2000	524.750	5.660.360	3	72.468	-11	12.465.000	-0,4
2001	510.290	6.176.960	9	105.112	45,0	16.036.000	29
2002	503.023	6.422.860	4	241.038	129	33.574.000	109
2003	509.588	6.800.981	6	220.771	-8	30.013.000	-11
2004	491.042	6.583.564	-3	188.087	-15	26.983.000	-10
2005	491.180	6.703.400	2	212.176	13	33.027.000	22
2006	504.586	6.956.179	4	194.331	-8	38.460.000	16
2007	515.346	7.098.350	2	185.721	-4	44.301.000	15
2008	513.097	6.998.150	-1	130.888	-30	35.658.000	-20
2009	479.614	6.783.490	-3	143.872	10	39.395.000	10
2010	487.790	6.969.306	3	139.540	-3	45.269.000	15
2011	503.354	7.329.471	5	110.054	-21	39.248.000	-13
2012	481.116	6.902.184	-6	95.699	-13	35.405.000	-10
2013	485.075	6.892.622	-0,1	99.215	4	35.576.000	0,5

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

Üretimde en fazla miktar 2007 yılında, ihracatta 2002 yılında yapılmıştır. Üretim ve ihracatlar en düşük sırasıyla 1998 ve 1997 yıllarında olmuştur. Bir önceki yıla göre yüzdesel üretim ve ihracat artışları sırasıyla 2001 ve 2002 yıllarında, azalışları ise sırasıyla 2012 ve 2011 yıllarında görülmüştür. Ayrıca muz ihracatından en fazla gelir 2010 yılında sağlanmıştır. Brezilya'nın yıllık muz üretimini kendi talebini karşılayacak yeterliliktedir. Bunun yanında bir kısım muz da ihraç ediyor olması gibi sebepler muz ithalatına gerek duyulmadığını göstermektedir.

1.2.2.6. Doğu Afrika

Doğu Afrika ülkesinde yapılan muz üretimi Kuzey, Güney ve Batı Afrika ülkelerinde üretilen muz miktarının toplamından bile daha fazladır. Doğu Afrika ülkesinde muz üretimi iç pazar için olup dış ticaretinde önemli bir rol oynamamaktadır. Doğu Afrika ülkesi dünyada en fazla muz ekili alana sahip olan ülkedir. En yüksek 2006 yılında sahip olduğu ekili alan miktarı, dünya tarihinde bir ülkede en fazla muz ekili alan olma özelliği taşımaktadır. Tablo 1.22'ye göre Afrika ülkesinde muz ekili alan ve üretim miktarı belirli dönemlerde küçük düşüşler yaşamasına rağmen giderek artan bir seyir izlemiştir.

Tablo 1.22: Doğu Afrika'nın Muz Üretimi ve İhracatı (1997-2013)

Yıllar	Ekili Alan (dekar)	Üretim (ton)	Ürt. Değ.(%)	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhracat (\$)	İhr.Gel. Değ. (%)
1997	900.132	4.538.643	-	23.762	-	11.418.000	-
1998	962.726	4.675.358	3	13.915	-41	5.343.000	-53
1999	875.094	4.895.409	5	20.642	48	8.308.000	56
2000	985.695	4.846.481	-1	21.681	5	8.756.000	5
2001	940.432	5.033.585	4	2.050	-90	642.000	-93
2002	1.038.330	6.613.193	31	8.733	326	1.967.000	206
2003	1.081.386	6.421.338	-3	2.806	-67	484.000	-75
2004	983.394	6.901.106	7	8.234	193	1.756.000	262
2005	991.041	6.707.870	-3	42.798	419	19.173.000	991
2006	1.167.653	8.252.139	23	21.885	-48	5.594.000	-70
2007	1.062.772	7.952.159	-3	26.238	20	4.288.000	-23
2008	1.070.752	7.840.832	-1	28.389	8	4.541.000	6
2009	1.137.893	8.614.159	10	26.698	-6	4.035.000	-11
2010	1.055.339	8.862.289	3	49.434	85	12.718.000	215
2011	1.055.339	8.327.505	-6	56.626	15	12.119.000	-5
2012	1.037.584	8.094.155	-3	77.270	36	25.344.000	109
2013	1.070.119	9.292.768	15	30.303	-60	13.174.000	-48

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

En fazla ekili alan 2006 yılında olurken, en fazla üretim 2013 yılında gerçekleşmiştir. Ayrıca en az ekili alana 1999 yılında sahip olmuş, ama en az üretimi 1997 yılında elde etmiştir.

En fazla ekili alanın olduğu yılda muz üretiminin maksimum olmaması yada en az ekili alanın olduğu yılda üretimin minimum olmamasında o dönemlerde meydana gelen mantar hastalıklarının yada kötü hava şartlarının üretime etki ettiği düşünülmektedir. Üretim miktarında yüzde olarak bir önceki yıla göre en fazla artış 2002 yılında yapılmış, azalış ise 2011 yılında görülmüştür. Ürettiği muzun neredeyse tamamı iç tüketim için olan Doğu Afrika da en fazla ihracat 2012, en az ise 2001 döneminde yapılmıştır.

2001 de yaşanan ihracattaki sert düşüşün bir kısmı ekili alanda meydana gelen azalmaya bağlanırken, bir kısmına da 2001 küresel krizinin etki ettiği düşünülmektedir. İhracat miktarı 2001 krizinden sonra tekrar toparlanmaya geçmiş ve 4 katı artmıştır. bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla ihracat artışı 2004 yılında olmuştur. En yüksek ihracat geliri 2012 yılında, en az ise 2003 yılında elde edilmiştir. İhracat gelirinde bir önceki yıla göre yüzdesel artış en fazla 2005 yılında olmuştur.

Kendine yeterli miktarda muz üretimi yapan Doğu Afrika ülkesi düşük miktarlarda da olsa yıllık ithalat yapmaktadır.

Tablo 1.23: Doğu Afrika'nın Muz İthalatı (1997-2013)

Yıllar	İthalat (ton)	Değişme (%)	İthalat (\$)	İth. Mik. Değ. (%)
1997	1.414	-	481.000	-
1998	2.384	69	827.000	72
1999	2.847	19	633.000	-24
2000	2.713	-5	627.000	1
2001	4.977	84	1.161.000	85
2002	4.759	-5	2.325.000	100
2003	5.672	19	1.527.000	-34
2004	1.763	-69	208.000	-86
2005	862	-51	216.000	4
2006	9.308	980	420.000	94
2007	4.351	-53	1.062.000	153
2008	3.618	-17	577.000	-46
2009	9.596	165	1.007.000	75
2010	11.904	24	1.813.000	80
2011	7.173	-40	1.245.000	-31
2012	9.322	30	1.773.000	42
2013	16.888	81	4.392.000	148

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

Tablo 1.23'ye göre muz ithalatı düzensiz seyir izlemiştir. En fazla 2013 yılında gerçekleşen muz ithalatı, en fazla yüzdesel artışı ise 2006 yılında yapmıştır. En az ithalat 2005 yılında olurken, ithalattaki yüzdesel azalma en fazla 2004 yılında meydana gelmiştir. Muz ithalatına en çok harcama 2013 yılında yapılmış fakat harcamanın yüzdesel artışı en fazla 2007'de olmuştur.

1.2.2.7. Filipinler

Filipinler Dünya muz üretimine en fazla katkı yapan ülkeler arasında olmasının yanı sıra dünya muz ihracatında da en büyük paya sahip ülkeler arasında yer alır. Dünyanın en büyük ikinci Cavendish muz ihracatçısı durumunda olan Filipinler yerel ve uluslararası pazarda yüksek miktarda talebe sahiptir

(http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2010/11/08/000333037_20101108005326/Rendered/PDF/576840WP0p11001Report1Final119Apr10.pdf).

Tablo 1.24'e göre Filipinler ülkesinde 1997-2012 dönemine kadar muz ekili alan ve üretim miktarı giderek artmış ve hem ekili alan hem de üretim 2012 yılında en üst seviyeye çıkmıştır.

Tablo 1.24: Filipinler'in Üretimi ve İhracatı (1997-2013)

Yıllar	Ekili Alan (dekar)	Üretim (ton)	Ürt. Değ.(%)	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhracat (\$)	İhr.Gel. Değ. (%)
1997	348.648	4.407.665	-	1.143.336	-	216.556.000	-
1998	353.707	4.106.698	-7	1.149.552	1	217.040.000	0,2
1999	372.127	4.570.651	11	1.319.632	15	240.703.000	11
2000	382.491	4.929.570	8	1.599.920	21	291.651.000	21
2001	386.703	5.059.360	3	2.129.309	33,1	297.371.000	2
2002	398.005	5.274.826	4	1.684.986	-21	308.887.000	4
2003	408.000	5.368.977	2	1.829.384	9	333.000.000	8
2004	414.510	5.631.250	5	1.797.343	-2	326.425.000	-2
2005	417.755	6.298.225	11,8	2.024.322	13	362.590.000	11
2006	428.804	6.794.564	7,9	2.311.540	14	405.444.000	12
2007	436.762	7.484.073	10	2.218.051	-4	401.446.000	-1
2008	438.593	8.687.624	16	2.192.624	-1	405.673.000	1
2009	446.371	9.013.186	4	1.743.891	-20	360.289.000	-11
2010	449.443	9.101.343	1	1.590.066	-9	319.296.000	-11
2011	450.125	9.165.043	1	2.046.743	29	471.152.000	48
2012	454.179	9.225.998	1	2.646.380	29	647.880.000	38
2013	445.935	8.645.472	-6	3.267.562	23	963.412.000	49

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

2013 dönemi ekili alan 1997'deki ekili alandan %40 daha fazla olurken üretim miktarı da yaklaşık 2 kat artmıştır. Muz ihracatı düzensiz bir şekilde artış göstermiştir. En yüksek düzeyde muz ihracatı 2013 yılında, en düşük ise 1997 yılında yapılmıştır. Ayrıca 2001 küresel krizinde muz ihracatında yüzdesel olarak en fazla artış gerçekleşmiştir. İhracattan en çok gelir ihracatın en fazla yapıldığı 2013 yılında, en az ihracat gelirinin ise ihracatın en az olduğu 1997 yılında elde edildiği görülmektedir.

1.2.2.8. Kosta Rika

Kosta Rika 50.000 km² yüz ölçümüne sahip küçük bir ülke olarak dünyanın 4. en büyük muz ihracatçısıdır. Kosta Rika arazilerinin %40'ında tarım yapılmakta ve bunların bir çoğu tropikal meyvelerdir. Kosta Rika tarımı büyük oranda muza bağlıdır. 2014 yılı itibariyle muz ilk sıradaki tarımsal ihraç meyvesi olmuştur. Kosta Rika'da 2014 yılında her birisi 18.14 kg olan 110 milyon kutu muz yani toplamda 2.17 milyon ton muz ihraç edilmiştir (Velazquez ve Barragan, 2016: 22). Kosta Rika 2013 yılında dünyada dekar başı muz ekili alanda en fazla verimi alan ikinci ülkedir.

Tablo 1.25: Kosta Rika'nın Muz Ekili Alanı, Üretimi ve İhracatı (1997-2013)

Yıllar	Ekili Alan (dekar)	Üretim (ton)	Ürt. Değ.(%)	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhracat (\$)	İhr.Gel. Değ. (%)
1997	49.191	2.227.000	-	2.049.725	-	606.854.000	-
1998	46.968	2.429.000	9	2.310.497	13	697.707.000	15
1999	48.887	2.351.000	-3	2.259.129	-2	641.625.000	-8
2000	47.982	2.181.000	-7	2.096.467	-7	553.202.000	-14
2001	44.516	2.061.000	-6	1.980.042	-6	509.150.000	-8
2002	42.182	1.975.000	-4	1.890.905	-5	501.845.000	-1
2003	41.757	2.144.000	9	2.064.120	9	562.555.000	12
2004	42.256	2.118.000	-1	2.044.924	-1	556.433.000	-1
2005	41.147	1.875.000	-12	1.791.129	-12	489.963.000	-12
2006	42.790	2.268.000	21	2.219.061	24	648.149.000	32
2007	43.817	2.350.000	4	2.302.967	4	688.598.000	6
2008	44.313	2.127.000	-9	2.070.868	-10	711.664.000	3
2009	42.595	1.795.000	-16	1.719.077	-17	615.131.000	-14
2010	43.031	2.019.826	13	1.915.691	11	702.009.000	14
2011	42.016	2.125.201	5	1.919.235	0,2	722.129.000	3
2012	41.426	2.136.437	1	1.885.909	-2	706.741.000	-2
2013	42.841	2.174.986	2	1.830.756	-3	780.183.000	10

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

Tablo 1.25'e göre Kosta Rika'da muz ekili alan giderek azalmışken üretim genelde bir birine yakın seyir izlemiştir. Tablo 1.25'de görüldüğü gibi 2013 yılındaki ekili alan 1997 yılından yaklaşık 7 bin dekar (%13) daha azken, üretim %3 daha azdır. 1997-2013 döneminde en fazla ekili alan 1997 yılında, üretim ise 1998 yılında yapılmıştır. 2001 döneminde Kosta Rika'nın muz ekili alanının, üretiminin ve ihracatının düşmesi o yıl meydana gelen küresel krizden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bunun yanında ekili alan, üretim ve ihracat miktarı 2007 dünya krizinden etkilenmemiş tam tersi artış yaşamıştır. Kosta Rika'da bir önceki yıla göre yüzdesel en fazla artış ekili alan da 1999, üretimde 2006 ve ihracatta 2006 yıllarında meydana gelmiştir. İhracattan elde edilen gelir 2013 yılında en yüksek düzeyde olurken, 2002'de en düşük seviyede olmuştur.

Tablo 1.26: Kosta Rika'nın Muz İthalatı (1997-2013)

Yıllar	İthalat (ton)	İth. Mik. Değ. (%)	İthalat (\$)	İth. Gid. Değ. (%)
1997	-	-	-	-
1998	1.588	-	122.000	-
1999	253	-84	77.000	-37
2000	235	-7	58.000	-25
2001	329	40	59.000	2
2002	677	106	158.000	168
2003	638	-6	139.000	-12
2004	2.215	247	453.000	226
2005	5.329	141	1.084.000	139
2006	18.409	245	1.008.000	-7

Tablo 1.26'nın Devamı				
2007	24.317	32	715.000	-29
2008	27.962	15	1.022.000	43
2009	28.860	3	1.834.000	79
2010	24.718	-14	911.000	-50
2011	68.170	176	12.807.000	1306
2012	18.806	-72	1.285.000	-90
2013	1.844	-90	237.000	-82

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

Muz ihracatında önemli bir ülke olan Kosta Rika zaman zaman oluşan talepten ötürü küçük miktarlarda muz ithalatı da yapmaktadır. Tablo 1.26'ya göre muz ithalatı en fazla 2009 yılında gerçekleşirken, en az ise 2000 yılında olduğu görülmektedir. Muz ithalatında bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2006 yılında, azalış 2013 yılında olmuştur. Muz ithalat giderinin en fazla 2012, en az 2000 yılında gerçekleşmiştir. Muz ithalat giderindeki yüzdesel artış bir önceki yıla en çok 2011 yılında artmış, en fazla 2012 yılında azalmıştır.

1.2.2.9. Kolombiya

Dünya muz üretimine ve özellikle muz ihracatına önemli miktarda katkı yapan Kolombiya da muz ekili alan, üretim ve ihracat giderek artmıştır.

Tablo 1.27'e göre Kolombiya ülkesinde 2001-2011 dönemi yıllık muz üretim miktarı düzenli artış yaşamıştır. Ekili alan ve üretim en yüksek seviyeye 2013, ihracat ise 2009 yılında ulaşmıştır. 2013 yılında ekili alan 1997 yılına göre %37 daha fazla, üretim %24 daha fazla ve ihracat %3 daha azdır. Üretim miktarında bir önceki yıla göre yüzdesel artış en fazla 1999 yılında, azalış ise 2000 yılında meydana gelmiştir. Elde edilen ihracat geliri 2012 yılında en yüksek seviyeye ulaşmış, 2003 yılında en düşük düzeyde gerçekleşmiştir.

2001 ve 2007 dönemlerinde Kolombiya'nın muz üretiminde meydana gelen düşüşler kötü hava şartlarına ve o dönem meydana geldiği düşünülen bitki hastalıklarına bağlanabilir. Çünkü bu dönemde ekili alan artmıştır ama üretim düşmüştür. Küresel kriz dönemlerinde Kolombiya'nın muz ihracatı 2007'de atmış, 2001'de ise düşmüştür ve kriz öncesi seviyeye 2005 yılında ulaşmıştır. 2007 kriz dönemine rağmen Kolombiya muz ihracatındaki artış da AB ve ABD gibi iki büyük ithalat bölgesinden gelen talebin etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 1.27: Kolombiya'nın Muz Ekili Alanı, Üretimi ve İhracatı (1997-2013)

Yıllar	Ekili Alan (dekar)	Üretim (ton)	Ürt. Değ.(%)	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhracat (\$)	İhr.Gel. Değ. (%)
1997	51.457	1.607.960	-	1.682.588	-	536.471.000	-
1998	50.216	1.518.474	-6	1.529.829	-9	483.053.000	-10
1999	50.407	1.725.951	14	1.653.645	8	558.665.000	16
2000	48.588	1.593.628	-8	1.710.948	3	480.619.000	-14
2001	51.055	1.469.642	-8	1.485.472	-13	407.764.000	-15
2002	55.363	1.561.058	6	1.588.756	7	440.438.000	8
2003	56.702	1.647.699	6	1.552.677	-2	425.471.000	-3
2004	62.985	1.702.565	3	1.589.725	2	431.956.000	2
2005	67.405	1.798.709	6	1.761.185	11	508.125.000	18
2006	73.469	1.863.746	4	1.697.411	-4	525.457.000	3
2007	71.075	1.819.874	-2	1.749.243	3	569.624.000	8
2008	72.396	1.987.603	9	1.798.283	3	654.354.000	15
2009	71.566	1.993.759	0,3	1.968.018	9	837.042.000	28
2010	78.089	2.019.625	1	1.802.581	-8	748.099.000	-11
2011	78.567	2.042.926	1	1.915.255	6	185.318.000	-75
2012	79.034	1.962.986	-4	1.834.936	-4	822.010.000	344
2013	80.839	2.098.625	7	1.643.109	-10	763.859.000	-7

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

Kolombiya üretiminin kriz dönemleri hariç yaşadığı düşüşler muz üretiminde etkili olan kötü hava şartlarına, ekili arazinin azalmasına ve bitkide oluşan mantar hastalıklarının bağlanabilir.

Tablo 1.28: Kolombiya Muz İthalatı (1997-2013)

Yıllar	İthalat (ton)	İth. Mik. Değ. (%)	İthalat (\$)	İth. Gid. Değ. (%)
1997	60.572	-	9.422.000	-
1998	29.411	-51	4.264.000	-55
1999	42.635	45	7.133.000	67
2000	115.118	170	11.876.000	66
2001	70.961	-38	5.714.000	-52
2002	50.075	-29	3.848.000	-33
2003	76.810	53	5.683.000	48
2004	71.714	-7	5.897.000	4
2005	66.702	-7	5.636.000	-4
2006	31.246	-53	2.713.000	-52
2007	89.169	185	6.933.000	156
2008	72.068	-19	5.454.000	-21
2009	67.082	-7	5.140.000	-6
2010	25.146	-63	2.211.000	-57
2011	45.249	80	4.050.000	83
2012	26.182	-42	2.313.000	-43
2013	21.095	-19	1.781.000	-23

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

Tablo 1. 28'e göre muz ithalatı en fazla 2000 yılında gerçekleşirken, en az 2013 yılında olduğu görülmektedir. Muz ithalatında bir önceki yıla göre yüzdesel en fazla artış 2007 yılında, en fazla azalış 2010 yılında görülmektedir. Muz ithalatına yapılan harcama en fazla 2000 yılında, en az 2013 yılında yapılmıştır. Muz ithalat giderinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2007 yılında görülürken, en fazla azalış 2010 yılında meydana gelmiştir.

1.2.2.10. Endonezya

Endonezya muz ürünün dış ticaretinde önemli rol oynamasa da dünya muz üretim miktarında önemli bir orana sahiptir. Endonezya 2013 yılında dünyada dekar başı muz üretiminde en fazla verim alan bir ülkedir. Endonezya muz ekili alan ve üretim miktarı giderek artış göstermiş, 2013 yılında bir miktar düşüşler yaşamıştır.

Tablo 1.29: Endonezya'nın Muz Üretimi ve İhracatı (1997-2013)

Yıllar	Ekili Alan (dekar)	Üretim (ton)	Ürt. Değ.(%)	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhracat (\$)	İhr.Gel. Değ. (%)
1997	78.115	3.057.080	-	71.028	-	1.322.4000	-
1998	71.537	3.176.750	4	77.473	9	1.407.4000	6
1999	70.560	3.375.851	6	76.087	-2	1.110.2000	-21
2000	73.539	3.746.962	11	2.106	-97	413.000	-96
2001	76.923	4.300.422	15	263	-88	56.000	-86
2002	74.751	4.384.384	2	5.126	1849	980.000	1650
2003	85.690	4.177.155	-5	27	-99	8.000	-99
2004	95.434	4.874.439	17	993	3578	723.000	8938
2005	101.465	5.177.607	6	3.647	267	1.289.000	78
2006	94.144	5.037.472	-3	4.443	22	1.408.000	9
2007	98.143	5.454.226	8	2.378	-46	856.000	-39
2008	107.791	6.004.615	10	1.970	-17	989.000	16
2009	119.018	6.373.533	6	402	-80	200.000	-80
2010	101.276	5.755.073	-10	136	-66	48.000	-76
2011	104.156	6.132.695	7	1.735	1176	1.012.000	2008
2012	103.158	6.189.052	1	1.489	-14	873.000	-14
2013	95.000	5.359.115	-13	5.680	281	2.974.000	241

Kaynak:<http://faostat3.fao.org/compare/E>

Hem ekili alan hem de üretim miktarı en yüksek düzeye 2009 yılında ulaşmış, en düşük düzeyde ekili alan 1999 yılında üretim ise 1997 yılında görülmüştür. Üretim miktarında bir önceki yıla göre yüzdesel artış en fazla 2001 yılında, azalış 2013 yılında meydana gelmiştir. Endonezya 2001 ve 2007 kriz dönemlerinde muz ekili alanlarını arttırmış, bu sayede muz üretimi de artış göstermiştir. en fazla ihracatı 1998 yılında, en az ise 2013 yılında yapmıştır. İhracat miktarında bir önceki yıla göre yüzdesel artış 2004 yılında, en fazla düşüş

ise 2003 yılında gerçekleşmiştir. En yüksek ihracat geliri 2013 yılında, en az ise 2003 yılında elde edilmiştir. İhracat gelirinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2004 yılında, en fazla düşüş 2003 yılında meydana gelmiştir.

Tablo 1. 30: Endonezya Muz İthalatı (1997-2013)

Yıllar	İthalat (ton)	İth. Mik. Değ. (%)	İthalat (\$)	İth. Gid. Değ. (%)
1997	22	-	40.000	-
1998	16	-27	13.000	-68
1999	372	2225	310.000	2285
2000	13	-97	31.000	-90
2001	7	-46	15.000	-52
2002	60	757	49.000	227
2003	464	673	215.000	339
2004	386	-17	179.000	-17
2005	444	15	401.000	124
2006	124	-72	168.000	-58
2007	25	-80	39.000	-77
2008	56	124	66.000	69
2009	328	486	349.000	429
2010	2.853	770	1.556.000	346
2011	1.631	-43	850.000	-45
2012	1.922	18	1.143.000	34
2013	337	-82	266.000	-77

Kaynak:<http://faostat3.fao.org/compare/E>

Tablo 1. 30'e göre Endonezya kendi talebini karşılayacak miktarda muz üretebildiği için çok fazla ithalat yapmamaktadır. Muz ithalatı en fazla 2010 yılında gerçekleşirken, en az ise 2001 yılında olduğu görülmektedir. Muz ithalatında bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 1999 yılında, azalış 2000 yılında görülmüştür.

1.2.2.11. İspanya

Avrupa kıtasının muz üretiminde lider olan İspanya muz ürünün dış ticaretinde önemli ülkelerden birisidir. İspanya'da muz üretimi genelde Kanarya Adalarında yapılmaktadır. İspanya 2013 yılında dünyada muz üretiminde dekar başına en fazla verim alan dördüncü ülkedir. Her yıl ürettiği muzun belirli kısmını ihraç edep ayrıca belirli miktarlarda muz ithal etmektedir. Ayrıca her yıl İspanya muz ithalatı ihracatından fazladır.

Tablo 1.31'e göre İspanya ülkesinde muz ekili alanlar ve üretim miktarları bir birine yakın seyir etmiştir. En fazla ekili alan 2004 yılında, üretim 2001 yılında elde edilmiştir. Ekili alanın en fazla olduğu yılda üretimde en çok yapılmaması kötü hava şartlarına ve meydana gelmiş olabilecek bitki hastalıklarına bağlanmaktadır.

En az üretim 2005 yılında gerçekleşmiştir. Üretim miktarı yüzde olarak bir önceki yıla göre en fazla artış 2010 yılında, azalış 2005 yılında görülmüştür. İhracattaki en fazla miktar 1999 yılında, en az ise 2004 yılında yapılmıştır. İhracat miktarında bir önceki yıla göre yüzdesel en fazla artış 2010 yılında, düşüş ise 2004 yılında gerçekleşmiştir.

Tablo 1.31: İspanya'nın Muz Üretimi ve İhracatı (1997-2013)

Yıllar	Ekili Alan (dekar)	Üretim (ton)	Ürt. Değ. (%)	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhracat (\$)	İhr. Gel. Değ. (%)
1997	8.500	406.388	-	121.288	-	95.818.000	-
1998	8.654	385.200	-5	93.388	-23	74.587.000	-22
1999	8.928	364.915	-5	131.649	41	91.666.000	23
2000	8.882	396.973	9	105.089	-20	61.826.000	-33
2001	9.199	421.931	6	56.979	-46	34.139.000	-45
2002	9.179	408.733	-3	40.857	-28	23.349.000	-32
2003	9.646	402.090	-2	36.209	-11	27.050.000	16
2004	9.715	418.121	4	23.857	-34	17.263.000	-36
2005	9.553	345.156	-18	25.210	6	22.366.000	30
2006	9.585	348.368	0,9	34.286	36	30.761.000	38
2007	9.568	358.177	3	34.261	-0,1	29.743.000	-3
2008	9.191	371.228	4	38.196	11	37.381.000	26
2009	9.113	352.522	-5	33.017	-14	32.722.000	-12
2010	9.117	396.589	13	58.024	76	55.417.000	69
2011	9.144	346.500	-13	53.018	-9	72.581.000	31
2012	9.200	371.200	7	76.555	44	81.092.000	12
2013	9.100	361.000	-3	90.218	18	116.380.000	44

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

En yüksek ihracat geliri 2013 yılında, en az ise 2004 yılında elde edilmiştir. İhracat gelirinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2010 yılında olurken, en fazla düşüş 2001 yılında görülmüştür.

Tablo 1.32'ye göre muz ithalatı giderek artmış ve en fazla 2013'de, en az 2002'de yapılmıştır. Muz ithalatında bir önceki yıla göre yüzdesel artış en fazla 2006'da, azalış 2001'de görülmektedir. Muz ithalat giderinin en fazla olduğu yıl 2013 iken, en az 2002 yılında gerçekleşmiştir. Muz ithalat giderinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2005 yılında görülürken, en fazla azalış ise 2001 yılında olmuştur. İspanya muz üretimi 2001 ve 2007 dünya krizi dönemlerinden etkilenmemiştir. Muz ihracatı ve ithalatı 2001 kriz döneminden olumsuz etkilenmiştir. 2007 dünya krizi ise muz ihracatını olumsuz etkilerken muz ithalatı bu krizden etkilenmemiştir.

Tablo 1.32: İspanya'nın Muz İthalatı (1997-2013)

Yıllar	İthalat (ton)	İth. Mik. Değ. (%)	İthalat (\$)	İth. Gid. Değ. (%)
1997	171.107	-	109.108.000	-
1998	124.237	-27	78.723.000	-28
1999	180.691	45	100.687.000	28
2000	147.507	-18	69.301.000	-31
2001	81.799	-45	44.729.000	-35
2002	67.210	-18	35.254.000	-21
2003	75.135	12	46.385.000	32
2004	76.016	1	51.169.000	10
2005	104.111	37	83.303.000	63
2006	155.453	49	96.035.000	15
2007	190.725	23	118.268.000	23
2008	213.141	12	150.455.000	27
2009	211.810	-1	156.744.000	4
2010	183.213	-14	119.769.000	-24
2011	213.256	16	153.184.000	28
2012	228.975	7	162.365.000	6
2013	246.662	8	191.825.000	18

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

2001 yılında muz ithalat miktarında meydana gelen azalmaya küresel krizin neden olduğu düşünülmektedir.

1.2.2.12. Guatemala

Guatemala dünya muz üretiminde büyük pay sahibi ülke olmanın yanında ürettiği muzun büyük miktardaki kısmını her yıl ihraç eden ülkedir. Ayrıca Guatemala 2013 yılında dünyada dekar başı muz üretiminde en fazla verim alan üçüncü ülkedir.

Tablo 1.33'e göre Guatemala ülkesinde muz ekili alan ve üretim miktarı 2003-2013 yılları arası giderek artmış, diğer yıllarda düzensizlik göstermiştir. En fazla ekili alan ve üretim miktarı 2013 yılında gerçekleşmiştir. En az ekili alan 1999 yılında fakat en az üretim 1997 yılında elde edilmiştir. Üretim miktarı bir önceki yıla göre yüzdesel en fazla artışı 2007 yılında yapılmışken, azalışı ise 1999 yılında elde etmiştir. En fazla ihracat miktarı 2013 yılında, en az ise 1999 yılında yapılmıştır. İhracat miktarında bir önceki yıla göre yüzdesel en fazla artış 2007 yılında olurken, en fazla düşüş 1999 yılında görülmüştür.

Tablo 1.33: Guatemala'nın Muz Üretimi ve İhracatı (1997-2013)

Yıllar	Ekili Alan (dekar)	Üretim (ton)	Üretimde Değişme (%)	İhracat (ton)	İhracatta Değişme (%)	İhracat (\$)	İhr. Gel. Değ. (%)
1997	21.000	810.000	-	670.466	-	152.188.000	-
1998	25.000	1.035.000	28	807.460	20	193.374.000	27
1999	17.500	913.000	-12	662.916	-18	140.742.000	-27

Yıl	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
2000	18.200	955.000	5	857.164	29	175.295.000	25
2001	18.900	1.100.000	15	950.804	11	198.265.000	13
2002	19.040	1.150.000	5	1.063.001	12	238.972.000	21
2003	18.715	1.050.000	-9	1.018.715	-4	234.443.000	-2
2004	20.400	1.110.000	6	1.123.619	10	248.927.000	6
2005	46.200	1.231.000	11	1.227.377	9	261.142.000	5
2006	42.000	1.649.240	34	1.130.901	-8	232.458.000	-11
2007	57.015	2.246.222	36	1.525.674	35	323.277.000	39
2008	57.993	2.448.387	9	1.506.617	-1	342.320.000	6
2009	59.391	2.544.240	4	1.577.520	5	440.654.000	29
2010	63.627	2.637.115	4	1.495.506	-5	384.314.000	-13
2011	66.010	2.679.934	2	1.559.283	4	475.735.000	24
2012	68.320	3.078.547	15	1.986.761	27	618.183.000	30
2013	69.580	3.188.050	4	2.096.130	6	651.217.000	5

Kaynak:<http://faostat3.fao.org/compare/E>

En yüksek ihracat geliri 2013 yılında, en az ise 1999 yılında sağlanmıştır. İhracat gelirinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2007 yılında olurken, en fazla düşüş 1999 yılında meydana gelmiştir.

1.2.3. Avrupa Birliği Muz Dış Ticareti ve Avrupa Birliği'nin Muz İthalatında Uyguladığı Gümrük Vergisi

Avrupa Birliği dünyanın en fazla muz ithalatçısı durumundadır ve en büyük ithalat kaynağı Latin Amerika'dır. Muz ithalat endüstrisi dikey entegre şirketler tarafından nakliye, ithalat ve olgunlaştırma olarak kontrol edilmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde en fazla tüketilen meyve turuncgiller ve elmadan sonra muz olmaktadır.

FAO (2015)'e göre Avrupa Birliği'nde 2012 ve 2013 yıllarında kişi başı muz tüketimi sırasıyla 10.3 kg ve 10.8 kg olarak gerçekleşmiştir. Avrupa Birliğinde muz Avrupa dışından ithal edilen meyve bakımından ilk sırada yer almaktadır. 2014 yılı itibariyle Avrupa Birliği ülkelerinde kişi başı en fazla muz tüketimi sırasıyla Birleşik Krallık ve Hollanda'da, en az tüketim ise Romanya'da yapılmıştır (http://www.makefruitfair.org/wpcontent/uploads/2015/11/banana_value_chain_research_FIN_AL_WEB.pdf).

Avrupa Birliği'nin muz ithalat arzcuları Ekvator, Kolombiya, Kosta Rika, Dominik Cumhuriyeti, Kamerun ve Fil Dişi Sahili gibi ülkelerden oluşmaktadır. Avrupa Birliği'nde Belçika, Hollanda, Almanya, İsveç, Fransa, İspanya, İtalya, Yunanistan, Romanya ve Portekiz

gibi ülkeler muz ihracatı yapan ülkelerdir (http://www.makefruitfair.org/wp-content/uploads/2015/11/banana_value_chain_research_FINAL_WEB.pdf).

Dünyanın en büyük muz ithalatçısı olan Avrupa Birliği'nin muz ithalatı konusunda Dünya Ticaret Örgütünde en uzun süren davaya sahiptir. 1992 yılında başlayan ve 2012'de sonlanan davadan çıkarılan en önemli sonuç, muz pazarına erişimde AB ile Latin Amerikan ülkeleri arasında yapılan gümrük vergisi anlaşmasıdır. Yapılan anlaşmaya göre AB muz ithalatında Latin Amerika ülkelerine uyguladığı gümrük vergisini kademeli olarak sırayla 2013'de 136 euro/ton, 2014'de 127 euro/ton, 2015'de 122 euro/ton, 2016'da 117 euro/ton, 2017, 2018 ve 2019 yılları için 114 euro/ton düzeyine indirmeyi taahhüt etmiştir (http://www.fao.org/fileadmin/templates/est/COMM_MARKETS_MONITORING/Bananas/Documents/Banana_Information_Note_2014-_rev.pdf).

Tablo1.34: Avrupa Birliği Muz Dış Ticareti (1997-2013)

Yıllar	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhracat Gel. (Bin \$)	İhr. Gel. Değ. (%)	İthalat (ton)	İth. Değ. (%)	İthalat Gid. (Bin \$)	İth. Gid. Değ. (%)
1997	1.635.837	-	1.288.286	-	5.384.933	-	3.526.455	-
1998	1.699.824	4	1.416.957	10	5.287.945	-2	3.528.292	0,1
1999	1.924.084	13	1.441.740	2	5.623.896	6	3.425.586	-3
2000	1.795.487	-7	1.157.662	-20	5.683.419	1	2.998.269	-12
2001	1.773.424	-1	1.183.584	2	5.460.548	-4	3.004.369	0
2002	1.676.625	-6	1.187.779	0	5.608.658	3	3.184.078	6
2003	1.607.765	-4	1.296.485	9	5.951.896	6	3.898.590	22
2004	1.792.699	11	1.615.244	25	5.971.341	0,3	4.572.284	17
2005	1.958.815	9	2.100.781	30	5.905.209	-1	4.988.193	9
2006	2.169.484	11	2.067.446	-2	6.560.008	11	5.020.395	1
2007	2.284.480	5	2.390.596	16	6.935.444	6	5.826.671	16
2008	2.564.814	12	2.848.942	19	7.310.576	5	6.816.328	17
2009	2.537.429	-1	2.675.732	-6	6.982.839	-4	6.254.199	-8
2010	2.552.531	0,6	2.468.024	-8	6.960.451	-0,3	5.855.660	-6
2011	2.518.980	-1	2.531.154	3	7.116.404	2	6.274.472	7
2012	2.424.751	-4	2.351.767	-7	6.957.386	-2	5.908.867	-6
2013	2.580.633	6	2.537.123	8	7.523.427	8	6.477.211	10

Kaynak: <http://faostat3.fao.org/compare/E>

Tablo 1.34'e göre Avrupa Birliği muz ihracat miktarı 2003-2008 döneminde düzenli artış göstermiştir. En fazla muz ihracatı 2013 yılında, en az ise 2003 yılında olmuştur. İhracatta bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 1999 yılında, en fazla azalış ise 2000 yılında meydana gelmiştir.

İhracat geliri en fazla 2008 yılında, en az ise 2000 yılında elde edilmiştir. İhracat geliri bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla 2005 yılında artarken, en fazla 2000 yılında düşmüştür. Avrupa Birliğinde muz ithalatı yıllar itibariyle düzensizlik göstermektedir. FAO (2015)'e göre en fazla ithalatın 2013 yılında meydana gelmesi 2013 yılında kişi başı muz tüketiminin 10.3 kg'den 10.8 kg'ye çıkmasına bağlanmaktadır. En az ithalat ise 1998 yılında yapılmıştır. İthalat bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla 2006 yılında artarken, en fazla azalış 2001 ve 2009 yıllarında olmuştur. İthalat gideri 2008 yılında en yüksek seviyede olurken 2000 yılında en düşük seviyede gerçekleşmiştir. İthalat giderinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2003 yılında, en fazla azalış ise 2000 yılında görülmüştür.

Avrupa birliği muz dış ticareti dünya krizi dönemlerinden 2001'de olumsuz etkilense de 2001 kriz döneminde yaşanan bu düşüş ihracatta bir önceki yıla göre en fazla azalmayı meydana getirmese de 2001 krizi ithalatta bir önceki yıla göre en fazla azalışı meydana getirmiştir. 2007 dünya krizi döneminden Avrupa Birliği muz dış ticareti etkilenmemiş ve bir önceki yıla göre ithalat ve ihracat miktarlarında artışlar meydana gelmiştir. Avrupa Birliği muz dış ticaretinde 2007 küresel kriz döneminde meydana gelen artış, tablo 1.35 ve 1.40'da görüldüğü gibi Belçika ve Almanya gibi önemli ülkelerin muz dış ticaretine yaptığı olumlu katkılardandır.

1.2.4. Transit Muz Ticareti Yapan Ülkeler

Dünyada başta Belçika, Rusya, İsveç ve Hollanda olmak üzere bazı ülkeler muz üretimi yapmamakta ancak muz dış ticaretinde önemli bir yere sahip olmakta ve bu faaliyetten büyük tutarlarda gelir elde etmektedirler. İklimsel özelliklerinin yetersizliğinden ötürü transit muz ticareti yapan ülkeler her yıl belirli miktarlarda muz ithal edip ve ithal edilen muzun bir kısmını ihraç ederek dünya muz piyasasından hem arz eden hem de talep eden konuma gelmektedirler.

1.2.4.1. Belçika

Her yıl düzenli olarak muz ithalatı yapan ve ithal edilen muzun büyük miktarını ihraç eden Belçika, muzun transit ticaret miktarında lider ülkedir. Tablo 1.35'e göre Belçika ülkesinde muz ihracat miktarı düzensizlik göstermektedir. En fazla muz ihracatını 2008 yılında, en az 2002 yılında yapmıştır. İhracat miktarında bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2006 yılında, en fazla azalış 2002 yılında gerçekleşmiştir. 2001 küresel krizi Belçika muz ithalatını olumsuz etkilemiş olsa da muz ihracatını olumlu etkilemiş yani kriz

döneminde bile muz ihracatını arttırabilme başarısı göstermiştir. 2007 krizinden ise hem ithalat hem de ihracat olumlu etkilenmiştir.

Tablo 1.35: Belçika'nın Muz Dış Ticareti (2000-2013)

Yıllar	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhracat (Bin \$)	İhr. Gel. Değ. (%)	İthalat (ton)	İth. Değ. (%)	İthalat (Bin \$)	İth. Gid. Değ. (%)
2000	978.031	-	670.624	-	1.053.092	-	518.340	-
2001	997.786	2	671.954	0,2	1.005.815	-4	466.444	-10
2002	819.618	-18	683.578	2	888.083	-12	481.858	3
2003	890.977	9	765.486	12	968.890	9	817.918	70
2004	938.721	5	902.299	18	1.029.301	6	1.132.291	38
2005	978.575	4	1.118.488	24	1.001.413	-3	1.100.333	-3
2006	1.085.773	11	1.130.520	1	1.205.637	20	1.318.482	20
2007	1.186.034	9	1.319.015	17	1.258.210	4	1.491.285	13
2008	1.343.820	13	1.528.723	16	1.511.242	20	1.941.149	30
2009	1.272.702	-5,3	1.386.606	-9	1.349.577	-11	1.620.224	-17
2010	1.251.912	-2	1.263.540	-9	1.387.974	3	1.571.430	-3
2011	1.307.941	4	1.327.010	5	1.402.469	1	1.621.021	3
2012	1.262.861	-3,4	1.285.184	-3	1.324.713	-5	1.425.570	-12
2013	1.263.637	0,1	1.290.171	0,4	1.327.119	0,2	1.475.004	3

Kaynak:<http://faostat3.fao.org/compare/E>

Muz İhracatından en fazla gelir 2008 yılında elde edilmiş ve ithalatına en fazla harcamayı da aynı yıl yapmıştır. İhracat gelirinde bir önceki yıla göre yüzdesel en fazla artışı 2005 yılında, azalışı 2009 ve 2010 yıllarında elde edilmiştir.

İthalat en fazla 2008 yılında yapılırken en az 2002 yılında yapıldığı görülmektedir. İthalat bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artışı 2006 ve 2008 yıllarında olurken en fazla azalış 2002 yılında meydana gelmiştir. İthalat gideri en fazla 2008 yılında meydana gelmiş, en az ithalat gideri ise 2001 yılında gerçekleşmiştir. İthalat giderinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artışı 2003 yılında gerçekleşirken en fazla azalış 2009 yılında meydana gelmiştir.

1.2.4.2. Rusya

Rusya iklimsel özelliklerinden dolayı dünyada muz üretemeyen ülkeler arasında yer alır. Bu nedenle muz talebini karşılamak için her yıl yüksek miktarlarda muz ithal etmektedir. İthal ettiği muzun büyük miktarını tüketen Rusya yıllık küçük miktarda muz ihraç ederek gelir elde etmektedir. Tablo 1.36'ya göre Rusya'nın muz dış ticaret miktarları düzensiz şekilde artış göstermektedir. Muz dış ticareti 2001 ve 2007 küresel kriz dönemlerinde olumlu

etkilenmiş hem muz ithalatı, hem de muz ihracatı artış göstermiştir. Artan muz ihracatı 2013’de en yüksek miktarda, ithalatı ise 2011 yılında en yüksek miktardadır.

Tablo 1.36: Rusya’nın Muz Dış Ticareti (1997-2013)

Yıllar	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhracat (Bin \$)	İhr. Gel. Değ. (%)	İthalat (ton)	İth. Değ. (%)	İthalat (Bin \$)	İth. Gid. Değ. (%)
1997	2.863	-	1.726	-	660.681	-	153.624	-
1998	2.360	-18	1.584	-8	477.114	-28	150.257	-2
1999	3.663	55	1.489	-6	377.888	-21	151.248	1
2000	3.477	-5	1.500	1	502.952	33	175.054	16
2001	5.480	58	1.943	30	612.211	22	173.345	-1
2002	9.178	67	3.898	101	649.959	6	199.605	15
2003	15.031	64	9.244	137	802.073	23	272.711	37
2004	14.172	-6	6.745	-27	858.124	7	359.289	32
2005	12.079	-15	6.338	-6	863.506	1	450.469	25
2006	11.960	-1	7.314	15	894.175	4	480.050	7
2007	19.012	59	12.997	78	978.504	9	584.486	22
2008	19.230	11	13.054	0,3	1.006.429	3	670.120	15
2009	11.518	-40	7.828	-40	980.630	-3	630.080	-6
2010	4.631	-60	3.029	-61	1.068.178	9	703.536	12
2011	13.492	191	10.577	249	1.306.974	22	948.092	35
2012	43.106	219	36.002	240	1.259.818	-4	924.555	-2
2013	48.665	13	34.839	-3	1.339.142	6	936.388	1

Kaynak:<http://faostat3.fao.org/compare/E>

İhracat miktarı bir önceki yıla göre yüzdesel en fazla artışı 2012 yılında, azalışı ise 2010 yılında yapmıştır. İhracattan en fazla gelir 2012 yılında, en az geliri ise 2000 yılında sağlamıştır. Muz ihracatından ton başına çok geliri 2012 yılında elde etmiştir. Bir önceki yıla göre ihracat gelirindeki yüzdesel artış en fazla 2011 yılında, azalış 2010 yılında olmuştur.

En fazla muz İthalatı 2013 yılında, en az 1999 yılında yapılmıştır. Ton başı muz ithalatına en fazla harcamayı ise 1997 yılında yapmıştır. Bir önceki yıla göre ithalatın yüzdesel artışı en fazla 2011 yılında, azalışı 1998 yılında olmuştur. İthalata en fazla harcamanın 2008 yılında, en az ise 2001 yılında yapıldığı görülmektedir. İthalat giderinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artışı 2011 yılında, azalış 1998 yılında meydana gelmiştir.

1.2.4.3. Hollanda

Dünya muz üretim miktarına katkı yapamayan Hollanda her yıl düzenli olarak belirli miktarlarda dış ticaretine katkı yapmaktadır. Tablo 1.37’ye göre Hollanda muz dış ticareti düzensiz şekilde giderek artış göstermiştir. Muz ihracat miktarı 2013 yılında en fazla, 2003

yılında en az olduğu görülmektedir. İhracat miktarında bir önceki yıla göre yüzdesel en fazla artışın 2006 yılında, azalışın 2003 yılında gerçekleştiği görülmektedir. Muz ithalatına yapılan harcama her yıl İhracatından elde ettiği gelirden fazladır. En fazla ihracat geliri 2013 yılında, en az 2003 yılında elde edilmiştir. İhracat gelirinde bir önceki yıla göre yüzdesel artış en fazla 2006 yılında, azalış en fazla 1999 yılında meydana gelmiştir.

Tablo 1.37: Hollanda'nın Muz Dış Ticareti (1997-2013)

Yıllar	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhracat (Bin \$)	İhr. Gel. Değ. (%)	İthalat (ton)	İth. Değ. (%)	İthalat (Bin \$)	İth. Gid. Değ. (%)
1997	127.920	-	99.639	-	146.378	-	118.190	-
1998	96.769	-24	75.608	-24	148.704	2	131.133	11
1999	77.304	-20	50.337	-33	208.061	40	149.824	14
2000	60.827	-21	39.498	-22	179.544	-14	105.137	-30
2001	64.089	5	45.789	16	161.020	-10	100.373	-5
2002	45.564	-29	33.991	-26	171.977	7	97.107	-3
2003	28.910	-37	23.856	-30	199.887	16	121.215	25
2004	31.501	9	32.846	38	181.550	-9	134.536	11
2005	40.678	29	49.323	50	152.684	-16	134.993	0
2006	138.382	240	105.620	114	294.810	93	202.773	50
2007	135.104	-2	112.188	6	212.617	-28	130.041	-36
2008	121.438	-10	114.292	2	203.518	-4	174.625	34
2009	159.284	31	143.359	25	239.304	18	193.525	11
2010	158.349	-0,6	147.695	3	274.543	15	219.636	14
2011	178.462	13	176.904	20	344.567	26	256.504	17
2012	227.972	28	192.382	9	411.467	19	284.836	11
2013	320.544	41	272.055	41	442.476	8	312.137	10

Kaynak:<http://faostat3.fao.org/compare/E>

Hollanda muz ithalatı 2001 ve 2007 küresel krizlerinden olumsuz etkilenmiştir. 2007 krizinde Hollanda muz ithalatı yüzdelik olarak bir önceki yıla göre en fazla azalışı yaşamış bu azalma 2009 yılına kadar devam etmiştir. Muz ihracatı 2007 krizinden olumsuz etkilenirken 2001 kriz döneminde olum etkilenmiş yani Hollanda bu dönemde muz ihraç edebilme başarısı göstermiştir. Ton başına en fazla geliri 2000 yılında elde etmiş, en fazla harcamayı da 2004 yılında yapmıştır.

İthalat en fazla 2013 yılında, en az 1997 yılında yapılmıştır. İthalatın bir önceki yıla göre yüzdesel artışı en fazla 2006 yılında, en fazla azalış 2007 yılında meydana gelmiştir. İthalat gideri en fazla 2013 yılında meydana gelmiş, en az ithalat gideri ise 2002 yılında gerçekleşmiştir. İthalat giderinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artışı 2006 yılında gerçekleşirken en fazla azalış 2007 yılında meydana gelmiştir.

1.2.4.4. İsveç

Dünya muz dış ticaretinde her yıl belirli miktarda muz ithal edip ithal edilen muzun belirli bir kısmını ihraç eden İsveç her yıl Avrupa'da yüksek miktarda bu muz dış ticareti yapan ülkeler arasında yer almaktadır (<http://faostat3.fao.org/compare/E>). Tablo 1.38'e göre İsveç'te muz ihracatı en fazla 2003 yılında, en az ise 2000 yılında yapılmıştır. İhracat miktarında bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artışın 2002 yılında, en fazla azalışın ise 2013 yılında gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 1.38: İsveç'in Muz Dış Ticareti (1997-2013)

Yıllar	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhracat (Bin \$)	İhr. Gel. Değ. (%)	İthalat (ton)	İth. Değ. (%)	İthalat (Bin \$)	İth. Gid. Değ. (%)
1997	17.577	-	10.871	-	158.923	-	137.457	-
1998	19.216	9	20.502	89	175.263	10	159.156	16
1999	14.241	-26	13.157	-36	185.554	6	150.206	-6
2000	13.894	-2	11.354	-14	186.605	1	133.528	-11
2001	18.643	34	16.547	46	182.328	-2	139.704	5
2002	38.378	106	35.144	112	205.588	13	178.805	28
2003	45.571	19	49.734	42	226.292	10	204.677	14
2004	42.981	-6	51.604	4	208.054	-8	201.963	-1
2005	35.491	-17	48.620	-6	190.313	-9	201.810	0
2006	39.837	12	43.795	-10	188.111	-1	189.251	-6
2007	34.104	-14	43.708	0	183.816	-2	195.388	3
2008	33.452	-2	48.504	11	190.809	4	205.561	5
2009	42.683	28	58.815	21	180.968	-5	180.943	-12
2010	40.188	-6	48.230	-18	183.850	2	179.266	-0,9
2011	35.783	-11	41.209	-15	174.536	-5	168.457	-6
2012	39.655	11	42.140	2	184.542	6	180.346	7
2013	21.454	-46	26.407	-37	181.621	-2	174.846	-3

Kaynak:<http://faostat3.fao.org/compare/E>

İhracattan en fazla gelir 2009 yılında elde edilirken en az gelir 1997 yılında elde edilmiştir. İhracat gelirinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2002 yılında gerçekleşirken en fazla azalış 2013 yılında meydana gelmiştir. İsveç ton başına en fazla geliri 2008 yılında elde etmiş, en fazla harcamayı ise yine 2008 yılında yapmıştır. İthalat en fazla 2003 yılında yapılırken en az 1997 yılında yapıldığı görülmektedir. İthalatın bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artışı 2002 yılında olurken en fazla azalış 2005 yılında meydana gelmiştir.

İthalat gideri en fazla 2008 yılında meydana gelmiş, en az ithalat gideri ise 2000 yılında gerçekleşmiştir. İthalat giderinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2002 yılında gerçekleşirken en fazla azalış 2009 yılında meydana gelmiştir. İsveç'in muz ihracatı

2001 dünya kriz döneminde bir önceki yıla göre artış yaşamıştır. 2001 krizinden bir sonraki yılda ise yüzdelik olarak en fazla artışı yaşadığı görülmektedir. 2007 küresel kriz döneminde ise muz ihracatı negatif etki yaşamış ve bu düşüş 2009 yılına kadar devam etmiştir. Muz ithalatı 2001 ve 2007 dünya krizlerinden olumsuz etkilenmiştir, 2001 krizinden sonraki toparlanma sürecinde yüzdelik olarak bir önceki yıla göre en fazla artışın gerçekleştiği görülmektedir.

1.2.4.5. Fransa

Tablo 1.39'da Fransa muz dış ticareti verileri yer almaktadır. İlgili dönemde Fransa'nın muz ihracatı düzensizlik göstermektedir. En fazla muz ihracatı 2013 yılında yapılırken en az 2007 yılında gerçekleşmiştir. İhracat miktarında bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 2008 yılında olurken en fazla azalış 2011 yılında meydana gelmiştir. İhracat gelirinin en fazla olduğu yıl 2010, en az olduğu yıl ise 2006'dır.

Tablo 1.39: Fransa Muz Dış Ticareti (1997-2013)

Yıllar	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhracat (Bin \$)	İhr. Gel. Değ. (%)	İthalat (ton)	İth. Değ. (%)	İthalat (Bin \$)	İth. Gid. Değ. (%)
1997	250.238	-	140.370	-	338.623	-	235.351	-
1998	280.392	12	189.136	35	315.148	-7	227.278	-3
1999	261.962	-7	150.635	-20	342.131	9	205.629	-10
2000	247.215	-6	125.187	-17	348.912	2	168.909	-18
2001	209.193	-15	119.650	-4	380.018	9	210.873	25
2002	226.625	8,	119.095	-0,5	376.886	-1	171.850	-19
2003	203.440	-10	120.333	1	387.595	3	212.135	23
2004	215.416	6	145.187	21	436.890	13	255.216	20
2005	194.568	-10	154.452	6	422.044	-3	299.445	17
2006	173.010	-11	114.016	-26	420.485	0,2	286.344	-4
2007	155.391	-10	125.818	10	496.488	18	365.388	28
2008	212.587	37	177.840	41	582.425	17	492.964	35
2009	236.979	12	197.824	11	544.376	-7	452.917	-8
2010	322.669	36	242.390	23	564.796	4	426.808	-6
2011	253.207	-22	187.420	-23	581.355	3	456.111	7
2012	266.428	5	198.733	6	577.241	-1	464.885	2
2013	283.549	6	215.354	8	651.645	13	546.589	18

Kaynak:<http://faostat3.fao.org/compare/E>

İhracat geliri bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla 2008 yılında artmışken, en fazla 2006 yılında düşmüştür. Söz konusu dönemde ithalat miktarı düzensizlik göstermiş, en fazla muz ithalatı 2013 yılında en az ithalat ise 1998 yılında yapılmıştır.

İthalat miktarı bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla 2007 yılında artarken en fazla azalış 1998 ve 2009 yıllarında olmuştur. İthalat gideri 2013 yılında en yüksek seviyede olurken 2002 yılında en düşük seviyede gerçekleşmiştir. İthalat gideri bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla 2008 yılında artarken, 2002 yılında en fazla düşüşü yaşamıştır. Kriz dönemlerinde Fransa'nın muz dış ticaretinde değişiklikler izlenmiştir. Örneğin muz ihracatı 2001 ve 2007 dönemlerinde düşüş yaşamıştır. 2001 ve 2007 küresel kriz dönemlerinde muz ithalatında artış meydana gelmiştir. Ayrıca 2007 kriz döneminde muz ithalatı bir önceki yıla göre yüzdelik olarak en fazla artışı yaşamıştır. Fransa muz ihracatından ton başına en fazla geliri 2008 yılında sağlamış, ton başına en harcamayı da yine 2008 yılında yapmıştır.

1.2.4.6. Almanya

Almanya muz dış ticaret verileri Tablo 1.40'da yer almaktadır. İlgili dönemde Almanya'nın muz ihracatı 2003-2008 yılları arası düzenli olarak artış göstermiştir. En fazla muz ihracatı 2008 yılında, en az ise 1997 yılında gerçekleşmiştir. İhracatta bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 1999 yılında, en fazla azalış ise 2012 yılında meydana gelmiştir. İhracat geliri en fazla 2008 yılında, en az ise 1997 yılında elde edilmiştir. İhracat gelirinde bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla artış 1999 yılında, azalış ise 2000 yılında görülmüştür.

Tablo 1. 40: Almanya Muz Dış Ticareti (1997-2013)

Yıllar	İhracat (ton)	İhr. Değ. (%)	İhracat (Bin \$)	İhr. Gel. Değ. (%)	İthalat (ton)	İth. Değ. (%)	İthalat (Bin \$)	İth. Gid. Değ. (%)
1997	73.688	-	58.293	-	1.115.949	-	744.995	-
1998	76.889	4	72.788	25	987.644	-11	690.086	-7
1999	130.201	69	111.290	53	994.925	1	686.823	-0,5
2000	105.376	-19	79.017	-29	1.115.230	12	622.478	-9
2001	142.542	35	108.599	37	1.066.377	-4	625.725	1
2002	184.649	30	147.925	36	1.183.662	11	717.155	15
2003	176.805	-4	151.762	3	1.181.784	-0,2	824.249	15
2004	238.197	35	215.046	42	1.176.071	-0,5	888.017	8
2005	265.252	11	296.485	38	1.175.552	-0,04	934.139	5
2006	406.823	53	385.371	30	1.292.528	10	851.916	-9
2007	420.809	3	452.545	17	1.438.688	11	1.032.956	21
2008	439.025	4	525.256	16	1.388.269	-4	1.091.593	6
2009	390.877	-11	441.107	-16	1.358.692	-2	1.029.314	-6
2010	384.411	-2	380.480	-14	1.234.894	-9	874.699	-15
2011	366.967	-5	388.383	2	1.289.044	4	980.273	12
2012	276.596	-25	277.763	-28	1.199.896	-7	948.766	-3
2013	304.814	10	318.494	15	1.345.540	12	1.106.852	17

Kaynak:<http://faostat3.fao.org/compare/E>

1997-2013 döneminde muz ithalatı değişkenlik göstermiş, en fazla ithalat 2007 yılında en az ise 1998 yılında yapılmıştır. İthalat bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla 2000 ve 2013 yıllarında artarken en fazla azalış 1998 yılında olmuştur. İthalat gideri 2013 yılında en yüksek seviyede, 2000 yılında ise en düşük seviyede gerçekleşmiştir. İthalat gideri bir önceki yıla göre yüzde olarak en fazla 2007 yılında artmış, en fazla azalış ise 2010 yılında görülmüştür. Almanya'nın muz ihracatını 2001 ve 2007'de meydana gelen küresel kriz pozitif etkilemiştir. Muz ithalatının 2001 yılında düşüş meydana gelmiş, 2007 küresel krizinde ise muz ihracatında olduğu gibi artış yaşanmıştır. Tablo 1.40'a göre Almanya ton başına en fazla ihracat gelirini 2009'da elde etmiş, ton başına en fazla harcamayı ise 2013 yılında yapmıştır.

1.2.5. Dünya Muz Ticareti Yapan Küresel Firmalar

Dünya muz ticareti ve pazarı, çoğu Amerikan kökenli çok uluslu şirketler tarafından yapılmaktadır. Bu şirketlerin en önemlileri Fyffes, Chiquita, Dole ve Fresh Del Monte'dir. Bu 4 firma Dünya muz ticaretinin %80'ini, Avrupa muz ticaretinin ise %39'unu kontrol altında tutmaktadır (http://www.makefruitfair.org/wpcontent/uploads/2015/11/banana_value_chaine_search_FINAL_WEB.pdf). Söz konusu firmalar aşağıda tanıtılmaktadır.

Fyffes: Edward Wathen Fyffes tarafından 1880 yılında İrlanda'nın Dublin şehrinde kurulmuştur. Şirket 1913 yılında Amerika'nın United Brands (Ortak Sembol) unvanını kazanmıştır. Küresel bir şirket olan Fyffes, Avrupa, Birleşik Devletler, Orta Amerika ve Güney Amerika'da faaliyetlerini yürütmekte ve muz dış ticareti ile birlikte, ananas ve kavun tedariki, gemi ile nakliyat, ürün olgunlaştırma, dağıtım ve pazarlama alanlarında faaliyet göstermektedir. Vizyonunu endüstride ön safhalarda bulunup uzmanlıkla müşterilerine ve tüketicilerine kaliteli ürün sağlama, en kaliteli üretimi en güzel şartlar altında en adil iş gücü uygulamaları çerçevesinde gerçekleştirme ve en az çevresel tahriple faaliyet olarak belirlemiştir. Lojistik olarak Fyffes şirketi muz ürün nakliyesini soğutuculu konteynırlarda yapmaktadır. Böylece muzun tazeliğini garanti edip ve olgunlaştırma aşamasını 5 ile 9 gün arası geciktirerek haftalık Avrupa limanlarına dağıtım yapmaktadır. Dağıtım aşamasında Birleşik Krallıkta ve İrlanda'da olgunlaştırılmış sarı muzunu müşterilerine arz etmektedir. Avrupa kıtasında müşterilerine sadece yeşil (olgunlaşmamış) muz satışı yapmaktadır (www.fyffes.com).

Chiquita: Şirketin ilk faaliyeti Minor Keith'in 1870 yılında 60 salkım muz satın alıp 11 gün içinde Jersey City'de satmasıyla başlamıştır. Minor Keith 1971'de demir yolu

güzergahı inşası için Kosta Rika'da bir anlaşma yapmış bu sayede demir yolu güzergahı etrafında muz ekme ve taşıma işini kolaylaştırmayı amaçlamıştır. Demir yolu şirketi meyvecilik ve sebzeçilikten ulaşıma kadar birçok alanda iş yapma planıyla 1899 yılında United Fruit Company ile birleşmiştir. Bu birleşmeden 1984 yılında Chiquita adlı bir firma doğmuştur. Küresel bir şirketin firma adı olan Chiquita, muz, ananas, taze yeşillik ve atıştırmalık gıda ticareti de yapmaktadır.

Çikita muz dünyada en çok bilinen ve marka olmuş bir ürün olarak Amerika'da ilk pazarlanan muz olma özelliği de taşımaktadır. Chiquita firması, muz yetiştirme ve hasadında kaliteye dikkat ederek sektöre ürün sunmaktadır. Muz kalitesini maksimize etmek ve sürdürülebilir kılmak için teknik yardım alıp, uzmanlarla birlikte çalışmaktadır. Nakliyede muz meyvesinin raf ömrünü uzun tutabilmek amacıyla en son teknolojiyle üretilen, hava ve ısı ayarlamalı konteynır kullanan firmadır (www.chiquita.com).

Dole: Şirketin temeli Samuel Castle ve Amos Cooke tarafından 1851 yılında Hawaii'ye bir ticaret şirketinin kurulmasıyla başlamıştır. Dole'nin Avrupa'daki faaliyetlerini yürüten Philipp Astheimer & Sohn şirketi ise 1863 yılında Almanya'da Hamburg kentinde kurulmuştur. Dole firması 1988 yılında Avrupa Dole Taze Meyve olarak yeniden isimlenmiştir. Dole 2002 yılında iki tane nakliye gemisine daha sahip olmuştur. Küresel bir şirket olan Dole başta muz olmak üzere elma, üzüm, ananas, yeşil sebze ve ahududu olmak üzere birçok meyve ve sebze ticareti yapmaktadır. Dole Gıda Firması müşterilerine ve tüketicilerine en iyi ve yüksek kalitede ürün sunmayı taahhüt etmekte ve bu amacını en yüksek etik kurallara sadık kalarak desteklemektedir. Dole şirketi başta muz olmak üzere diğer gıdaları yüksek teknolojiye sahip ısı ve hava ayarlı konteynırla yaparak ürünün raf ömrünün uzun kalmasını ve lezzet ve aromanın yüksek düzeyde kalmasını sağlamaktadır (www.dole.com).

Fresh Del Monte: Şirket 1886 yılında Kaliforniya eyaletinde bulunan San Francisco kentinde kurulmuştur. İdare merkezi Florida'dadır. Küresel bir şirket olan Fresh Del Monte tarım endüstrisinde faaliyet göstererek meyve, konserve, kümes hayvanları eti ve meyve suyu gibi gıda ürünlerinin ticaretini yapmaktadır. Fresh Del Monte şirketi ticaretini yaptığı ürünlerin hem üreticisi hem de dağıtıcısıdır. Şirket 1996 yılında Mohammed Abu-Ghazaleh tarafından satın alınmıştır. Fresh Del Monte dünya muz ticareti yapan şirketler arasında en

büyük üçüncü kuruluş olup Kosta Rika, Guatemala ve Filipinler gibi ülkelerde kendi adına muz üretimini yapmaktadır. Ayrıca Kosta Rika, Ekvador, Kolombiya, Filipinler ve Kamerun'daki bağımsız üreticilerden muz satın alarak kendi firmalarında işleme, paketlenme ve sarartma uygulayıp ticaretini yapmaktadır. Firma muz ihraç ederken son teknolojiyle üretilmiş ısı ve havalandırma ayarlamasına sahip konteynırlar kullanıp meyvenin raf ömrünü en uzun sürede tutmaktadır (www.freshdelmonte.com).

Küresel muz pazarında 2015 yılı itibariyle ihracatta en büyük paya sahip şirketler sırasıyla Chiquita 125 milyon \$, Fresh Del Monte 117 milyon \$, Dole 110 milyon \$ ve Fyffes 56 milyon \$ tutarında ihracatta bulunmuşlardır. Avrupa pazarına yapılan ihracat tutarları sırasıyla Fyffes 46 milyon \$, Chiquita 33 milyon \$, Fresh Del Monte 23 milyon \$ ve Dole şirketi 19 milyon \$ olarak gerçekleştirmiştir (http://www.fyffes.com).

1.2.6. Dünya Muz Ürün Fiyatları

Avrupa Birliği'nde ortalama ithal muz fiyatı 2011 yılında ton başı 604 Euro'dur. 2012'de az muz talebine rağmen Euro karşısında daha değerli olan Amerikan doları kurundan etkilenmiş ve fiyat ton başına 623 Euro olmuştur.

Tablo 1. 41: Seçilmiş Bazı Ülkelerde Üretici Muz Fiyatları (2000-2013)

Yıllar	Çin (Ton/\$)	Ekvador (Ton/\$)	Filipinler (Ton/\$)	İspanya (Ton/\$)	USA (Ton/\$)	Kosta Rika (Ton/\$)
2000	413	50	90	211	794	279
2001	333	146	82	211	838	277
2002	333	160	89	257	948	286
2003	339	153	93	338	904	290
2004	366	124	106	309	1.080	290
2005	349	116	118	693	968	386
2006	407	117	121	549	1.080	309
2007	431	138	144	615	904	319
2008	598	170	162	686	1.014	359
2009	597	240	182	653	1.213	395
2010	574	240	218	432	1.323	413
2011	825	250	213	809	1.433	425
2012	1044	200	228	517	1.708	431
2013	645	220	256	676	1.984	452

Kaynak: http://faostat3.fao.org/browse/P/*/E

Fazla talepten dolayı 2011 yılında ABD'deki ithal ton başı muz fiyatları bir önceki yıla göre %1.7'lik artışla o zamana kadarki en yüksek fiyata yani 984 dolara çıkmıştır. ABD perakende muz fiyatları 2012 yılında kilogram başına 1.33 dolardır. Japonya'da muz fiyatları ise 2012 yılında bir önceki yıla göre %4,9'luk bir düşüşle ton başına 63.983 Yen seviyesine

inmiştir. Japonya’da perakende muz fiyatı 2012 yılında bir önceki yıla göre %8.1’lik bir düşüş yaşamıştır. Fransa perakende muz fiyatı 2012 yılında bir önceki yıla göre %2.6’lık artışla kilogramı 0,99 dolar olmuştur (<http://www.fao.org/docrep/019/i3627e/i3627e.pdf>, pp. 5-6).

Dünya genelinde en fazla muz üretiminde bulunan bazı ülkelerdeki ton başına muz fiyatları Tablo 1.41’de verilmektedir. 2000-2013 döneminde ton başına en yüksek fiyat ABD’de oluşmuştur. ABD’de muz fiyatları yıllar itibariyle düzensizlik göstermiş, en yüksek fiyat 2013 yılında, en düşük fiyat ise 2000 yılında oluşmuştur. 2013 yılında ABD’deki oluşan muz fiyatı aynı yıl kendisine en yakın olan muz fiyatının yaklaşık üç kat daha fazla olduğu görülmektedir. En yüksek muz fiyatlarının ABD’de oluşmasının sebebi ABD’nin her yıl ürettiği muzun yaklaşık %75’i kadar muzunu ithal ettiğinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Ekvador’da muz fiyatları 2005-2011 döneminde düzenli olarak artarken diğer yıllarda dalgalanma göstermiştir. Söz konusu dönemde en yüksek muz fiyatı 2011 yılında, en düşük fiyat ise 2000 yılında oluşmuştur. Filipinlerde muz fiyatları 2001-2010 döneminde düzenli olarak artış göstermiş, diğer yıllarda ise dalgalanmıştır. En yüksek fiyat 2013 yılında oluşurken en düşük fiyat ise 2001 yılında gerçekleşmiştir. Ekvator ve Filipinler de muz fiyatlarının düşük olmasında muz üretiminin ihracat amaçlı ve üretim için gerekli olan girdilerin düşük maliyetlerle elde edilmesi gibi nedenlere bağlanabilir.

İspanya’da ton başı en yüksek muz fiyatı 2011 yılında en düşük ise 2000 ve 2001 yıllarında gerçekleşmiştir. ABD’de ise ton başı en yüksek muz fiyatı 2013’de en düşük fiyat 2000 yılında oluşmuştur. Ton başı muz fiyatının en düşük olduğu ülkelerden birisi olan Filipinlerde en yüksek muz fiyatı 2013, en düşük muz fiyatıysa 2001 yılında oluşmuştur. Kosta Rika’da en yüksek fiyat 2013’de en düşük fiyat ise 2001 yılında gerçekleşmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MUZ ÜRETİMİ VE DIŞ TİCARETİ

2.1. TÜRKİYE'DE MUZ ÜRETİMİ

Muz bitkisi tropikal iklim şartlarına ihtiyaç duyduğundan Türkiye'de sadece Mersin ve Antalya illerinde örtü altı ve açık alanlarda yetiştirilmektedir. Türkiye'deki muz üretimi, iç tüketimin yaklaşık yarısını karşılamakta ve tüketim ile üretim arasındaki fark ithalat yoluyla karşılanmaktadır (Faruk, 2015: 2).

Türkiye'nin sahip olduğu değişik ekolojik şartlar hemen hemen her çeşit meyve ve sebze yetiştirilmesine olanak sağlamaktadır. Türkiye'nin sahip olduğu tarımsal üretim potansiyeli, sadece üretilen meyve ve sebzelerin çeşitliliği bakımından değil aynı zamanda toplam üretim miktarının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. 2015 yılında Türkiye sebze üretimi 27,8 milyon ton, meyve üretimi ise 18 milyon ton olarak tespit edilmiştir (www.tuik.gov.tr).

Tablo 2.1: Türkiye'nin Muz Ekili Alanı ve Üretim Miktarı (1988-1999)

Yıllar	Ekili Alan (Dekar)	Üretim (Ton)
1988	13.380	35.000
1989	13.440	28.000
1990	13.720	36.000
1991	13.090	35.000
1992	11.320	20.000
1993	10.800	18.000
1994	12.000	30.000
1995	11.500	31.000
1996	11.650	32.600
1997	11.900	28.000
1998	11.930	32.000
1999	12.270	34.000

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo 2. 1'de Türkiye'nin 1988-1999 yılları yıllık muz ekili alanı ve üretim miktarları verilmektedir. Buna göre muz ekili alanın en az olduğu yıl 1993, en fazla olduğu yıl ise 1990'dır. Bir önceki yıla göre ekili alanda en fazla azalış 1992 yılında, artış ise 1994 yılında gerçekleşmiştir. Türkiye'de 1988-1999 dönemi en fazla muz üretimi 1990 yılında, en az üretim ise 1993 yılında yapılmıştır. Dekar başına en az üretimin 1993 yılında, en fazla üretim ise 1996 yılında elde edilmiştir.

1993 yılındaki ekili alan 1988 yılına göre yaklaşık %20 daha az olurken, üretim miktarı %50 daha az gerçekleşmiştir. Bir önceki yıla göre üretimdeki en fazla azalış 1992 yılında, en fazla artış 1994 yılında görülmüştür.

Tablo 2.2’de Türkiye’nin 2000-2015 dönemi muz ekili alanı ve üretim miktarları verilmektedir. Buna göre muz ekili alanın en az olduğu yıl 2000, en fazla ise 2015’de olmuştur. Bir önceki yıla göre ekili alan azalışı en çok 840 dekarla 2008 yılında, artış ise 6797 dekarla 2014 yılında gerçekleşmiştir.

Tablo 2.2: Türkiye’nin Muz Ekili Alanı ve Üretim Miktarı (2000-2015)

Yıllar	Ekili Alan (Dekar)	Üretim (Ton)
2000	17.250	64.000
2001	18.750	75.000
2002	23.850	95.000
2003	25.200	110.000
2004	30.000	130.000
2005	36.000	150.000
2006	39.168	178.205
2007	44.098	189.107
2008	43.258	201.115
2009	43.338	204.517
2010	44.279	210.178
2011	45.074	206.501
2012	44.923	207.727
2013	46.700	215.472
2014	53.497	251.994
2015	58.380	270.500

Kaynak: www.tuik.gov.tr

2015 yılındaki ekili alan 2000 yılına göre yaklaşık 3 kat artmış, buna paralel olarak üretim miktarı da 4 kat artmıştır. 2012 yılında bir önceki yıla göre ekili alan azalmışken, üretim miktarı artmıştır. Aynı durum 2007 ile 2008 yılları için de gerçekleşmiştir. İlgili dönemde Türkiye’de muz üretimi en fazla 2015 yılında, en az ise 2000 yılında yapılmıştır. Ayrıca dekar başına en fazla üretim 4719 tonla 2010 yılında yapıldığı görülmektedir. Tablo 1.7’ye göre Türkiye muz üretimi Avrupa kıtasında yapılan üretime kıyasla ekili alanda Avrupa’nın yaklaşık 4 katı iken üretimde ters bir durum görülmektedir. Örneğin Avrupa 1997 yılında 9.847 dekar alanda 446 bin ton muz üretmiş, Türkiye ise aynı yıl 11.900 dekarda 28 bin ton muz üretmiştir. Avrupa 2013 yılında 10.260 dekarda 385 bin ton muz üretmişken, Türkiye 46.700 dekarda 270 bin ton muz üretmiştir. Ayrıca Avrupa da muz ekili alan genel aynı miktara yakın seyir izlemiş bunun yanında Türkiye’de 2013 dönemindeki muz ekili alan

1997 yılının 4,5 kat daha fazla artmıştır. Türkiye de muz ekili alanın Avrupa'ninkinden daha fazla olmasına rağmen üretim miktarının daha az olması iklimsel nedenlere ve modern tarımdan yoksun üretime bağlanabilir.

2.1.1. Mersin İli Muz Üretimi ve Ekili Alanları

Mersin'in Anamur ilçesine muz ilk olarak 1935 yılında Alanya'dan getirilmiştir. Ayrıca 1934 yılında Anamurlu tüccar Baki Efendi Mısır'da bulunduğu sırada fark ettiği muz süs bitkisi olarak Anamur'a getirmiş ve meyve verdiğinin fark edilmesiyle birlikte aşama aşama çoğaltılarak üretimine başlanmıştır (Kozak, 2003: 50).

Tablo 2.3: Mersin İli Muz Üretilen İlçeleri ve Ekili Alanları (1991-2000)

	İlçeler	Üretim (Ton)	Ekili Alan (Dekar)
1991	Anamur	7.494	-
	Bozyazı	2.229	-
	Çamlıyayla	349	-
1992	Anamur	5.407	-
	Erdemli	3.067	-
	Çamlıyayla	327	-
1993	Anamur	3.342	1400
	Bozyazı	2.893	1200
	Erdemli	337	200
1994	Anamur	5.408	1380
	Bozyazı	3.000	1200
	Erdemli	350	200
1995	Anamur	5.400	1450
	Bozyazı	1.050	300
	Erdemli	140	80
1996	Anamur	5.220	1450
	Bozyazı	2700	450
	Erdemli	70	40
1997	Anamur	5.406	1500
	Bozyazı	2.608	650
	Erdemli	52	30
1998	Anamur	5.400	1500
	Bozyazı	2.400	600
	Erdemli	52	30
1999	Anamur	5.400	1500
	Bozyazı	3.000	750
	Erdemli	34	20
2000	Anamur	34.165	5980
	Bozyazı	3000	750
	Erdemli	35	20

Kaynak: tuik.gov.tr

Türkiye'de 2015 itibariyle en fazla muz üretimi Anamur'da yapılmıştır. 1994 yılında Anamur'daki toplam muz ekili arazi 1379 dekar, toplam üretim ise 5408 tondur. 2002 yılında

toplam muz ekili arazi 7350 dekara, toplam üretim ise 46.950 tona ulaşmıştır. Üretimdeki bu artış 8 yıl içinde yaklaşık olarak 8 katı artmıştır (Kozak, 2003: 67-68).

Tablo 2.3'e göre Mersin ilinin en fazla muz üretimi Anamur ilçesinde yapılmaktadır. Anamur'da muz üretim miktarının ekili alanlarla doğru orantılı olarak değiştiği görülmektedir. Tablo 2. 3'e göre en fazla muz üretimi 2000 yılında, en az ise 1995 yılında yapılmıştır. Anamur'da 1991-2000 döneminde yıllık üretilen muz miktarı en fazla 2000 yılında olduğu görülmektedir. Ayrıca Anamur'da 2000 yılında üretilen muz miktarı aynı yılda Mersin'in diğer ilçelerinde üretilen miktar toplamının yaklaşık 11 katıdır ve üretimin en fazla yapıldığı yıl olarak öne çıkmaktadır.

1991 yılında üretim yapılmayan Erdemli ilçesinde 1992 yılında üretim başlamış ve bu dönemde Erdemli ilçesinde en fazla muz üretimi yapılmıştır. Ancak bir sonraki yılda Erdemli ilçesi üretim miktarı 337 tona kadar gerileyerek üretim miktarında ani bir düşüş meydana gelmiştir. Erdemli ilçesinde 1993 yılındaki bu düşüşün ardından 1994 yılında 13 tonluk bir artış göze çarpsa da, sonraki yıllarda giderek azalma meydana gelmiştir.

1991-1992 yıllarında sırayla 349 ve 327 ton üretim yapılan Çamlıyayla'da 1992 yılından sonra hiç üretim yapılmamıştır. Anamur'dan sonraki en önemli muz üretim ilçesinin Bozyazı olduğu görülmektedir. 1991-2000 döneminde Mersin ilçesinde toplam 110.335 ton muz üretim yapılmış ve bu üretimin yaklaşık %75'i Anamur ilçesinde, %21'i Bozyazı ilçesinde ve geriye kalan %4'ü de Erdemli ve Çamlıyayla ilçelerinde yapılmıştır.

Tablo 2.4'de 2001-2008 yılları arası Mersin ili Anamur, Bozyazı, Erdemli, Silifke ve Aydincık gibi ilçelerinde ve Merkezinde yapılan muz üretimi ve ekili alan gösterilmektedir. Muz üretimi yapılan en önemli iki ilçenin Anamur ve Bozyazı olduğu, en fazla üretimin Anamur ilçesinde ikinci en fazla üretim ise Bozyazı ilçesinde yapıldığı görülmektedir.

Anamur ve Bozyazı ilçelerinde en fazla muz üretimi 2008 yılında yapılmıştır. 2001-2008 yılları arasında yıllık toplam muz üretim miktarları düzenli olarak artış yaşamıştır. Bazı yıllarda Merkez, Aydincık ve Silifke ilçelerinde muz üretiminin yapılmadığı görülmektedir. Anamur ilçesinin üretim miktarı her yıl düzenli olarak artmıştır. Bozyazı ilçesindeki üretim miktarı bir önceki yıla göre 2006 yılında düşmüş, diğer yıllarda ise düzenli olarak artmıştır. Anamur ilçesinde bir önce yıla göre üretim miktarındaki en fazla artış 2006 yılında

gerçekleşmişken Bozyazı ilçesinde bir önceki yıla göre en fazla artış 2002 yılında gerçekleşmiştir.

Tablo 2.4: Mersin İlinin Muz Üretilen İlçeleri, Üretim Miktarı ve Ekili Arazileri (2001-2008)

	İlçeler	Üretim (Ton)	Ekili Alan (Dekar)
2001	Anamur	39.894	5.980
	Bozyazı	3.000	750
	Erdemli	6	20
2002	Anamur	41.300	7.530
	Bozyazı	17.100	3.100
	Silifke	75	20
	Erdemli	53	30
2003	Anamur	46.300	7.540
	Bozyazı	18.917	3.100
	Silifke	75	20
	Erdemli	53	30
2004	Anamur	62.200	10.200
	Bozyazı	21.833	4.500
	Silifke	75	20
	Erdemli	53	30
2005	Anamur	74.331	12.670
	Bozyazı	27.500	550
	Erdemli	53	30
2006	Merkez	9	3
	Anamur	90.000	15.000
	Bozyazı	22.500	4.500
	Erdemli	53	30
2007	Anamur	92.150	17.600
	Bozyazı	35.466	6.500
	Erdemli	71	55
	Merkez	37	8
2008	Anamur	102.600	17.600
	Bozyazı	35.500	6.700
	Aydıncık	50	10
	Merkez	40	8

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Mersin ilinin 2001-2008 döneminde hem yıllık hem de toplamda en fazla muz üretim miktarına sahip olan Anamur ve Bozyazı ilçelerinde sırasıyla toplam 548.775 ton ve 185.316 ton, diğer ilçelerinde ise toplam 703 ton muz üretimi yapılmıştır. Mersin ilinde yapılan muz üretiminin %74'ü Anamur'da, %25'i Bozyazı'da geriye kalan %1'i de Merkez, Silifke ve Aydincık ilçelerinde üretildiği görülmektedir.

Tablo 2.5'de 2009-2015 yılları arası Mersin ilinin Anamur, Bozyazı, Erdemli, Akdeniz, Silifke, Mezitli, Aydincık, Gülnar, Toroslar ve Yenişehir ilçeleri muz üretim miktarları ve ekili alanları gösterilmektedir. Mersin'in toplam muz üretim miktarı 2009

yılında 145.520 ton iken 2010 yılında 144.983 tona düşmüştür. 2010 yılından sonra toplam üretimin her yıl düzenli bir artış yaşadığı görülmektedir. Yıllık en fazla üretim miktarı 2015 yılında gerçekleşirken en az üretim ise 2010 yılında gerçekleşmiştir. Mersin ilinin en fazla muz üretimi yapan ilçeleri sırasıyla Anamur, Bozyazı ve Erdemlidir. Anamur ve Bozyazı ilçesindeki muz üretiminin diğer ilçelerin muz üretimleri toplamından daha fazla olduğu ve en fazla üretimin 2015 yılında gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 2. 5: Mersin İlinin Muz Üretilen İlçeleri, Muz Üretim Miktarını, Ekili Arazileri (2009-2015)

	İlçeler	Üretim (ton)	Ekili Alan (Dekar)
2009	Anamur	105.600	17.600
	Bozyazı	39.600	6.600
	Erdemli	270	150
	Akdeniz	15	3
	Mezitli	10	2
	Aydıncık	10	2
	Toroslar	10	2
	Yenişehir	5	1
	2010	Anamur	99.840
Bozyazı		44.300	6.600
Erdemli		630	350
Gülнар		198	33
Mezitli		10	2
Yenişehir		5	1
Toroslar		-	8
Aydıncık		-	2
2011	Anamur	108.000	18.000
	Bozyazı	38.800	6.600
	Erdemli	2.100	350
	Aydıncık	50	12
	Toroslar	40	8
	Yenişehir	25	5
	Silifke	15	5
	Mezitli	10	2
2012	Anamur	108.000	18.000
	Bozyazı	39.300	6.600
	Erdemli	3.945	659
	Aydıncık	55	11
	Yenişehir	50	10
	Toroslar	45	9
	Mezitli	10	2
	Silifke	15	5
2013	Anamur	114.000	19.000
	Bozyazı	42.000	7.000
	Erdemli	4.153	700
	Aydıncık	50	10
	Toroslar	45	9
	Mezitli	10	2
	Anamur	129.753	22.000
	Bozyazı	47.974	8.000
	Erdemli	4.800	800

2014	Tablo 2.5'in Devamı		
	Aydıncık	120	24
Yenişehir	86	19	
Toroslar	45	9	
Silifke	15	5	
Mezitli	10	2	
2015	Anamur	140.412	25.000
	Bozyazı	48.000	8.000
	Erdemli	5.700	950
	Silifke	708	118
	Aydıncık	350	70
	Toroslar	125	25
	Yenişehir	86	19

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Erdemli ilçesi 2009 yılında 270 ton olan muz üretimini 2015 yılında 5.700 tona yükselterek 7 yılda üretimini 21 kat artırmıştır.

Mersin ilinin en az muz üretimi Akdeniz ilçesinde 2009 yılında gerçekleşmiştir. Mersin ilinde 7 yıllık sürede toplam 1.129.405 ton muz üretimi yapılmış bunun 805.605 tonu Anamur'da, 299.974 tonu Bozyazı'da üretilmiştir. Mersin ili toplam muz üretiminin %71,3'ünü Anamur, %26,5'ini Bozyazı, %2,2'sini ise diğer ilçeler karşılamaktadır.

Tablo 2. 6: Mersin İli Örtü Altı ve Açık Alanda Yapılan Muz Üretim Miktarları ve Ekili Alanlar (2000-2015)

Yıllar	Örtü Altı		Açık Alan	
	Ekili Alan (Dekar)	Üretim (Ton)	Ekili Alan (Dekar)	Üretim (Ton)
2000	5.780	33.900	970	3.300
2001	6.200	37.200	550	5.700
2002	8.915	57.075	1.765	1.453
2003	9.125	58.544	1.565	6.801
2004	12.125	80.085	2.625	4.076
2005	13.545	88.755	4.655	23.807
2006	19.533	112.562	40	67
2007	20.578	123.320	3.640	4.404
2008	22.560	135.295	1.800	6.575
2009	22.558	135.305	2.438	10.215
2010	22.878	137.230	2.118	7.753
2011	24.828	148.930	154	110
2012	25.224	151.310	72	110
2013	26.721	160.258	7.148	42.969
2014	27.407	164.360	3.452	18.443
2015	29.714	178.157	4.470	17.224

Kaynak:www.tuik.gov.tr

Tablo 2.6'da 2000-2015 yılları arası Mersin ili örtü altı ve açık alanda yapılan muz üretim miktarları ve ekili alanları gösterilmektedir. Mersin ilinde örtü alanda üretilen muz

miktarının ve açık alanda üretilen muz miktarından daha fazla olduğu görülmektedir. 2009-2015 döneminde toplam 1.955.295 ton muz üretimi yapılmış bunun %92'si örtü altında, %8'i ise açık alanda üretilmiştir. Örtü altı alanda en az üretim 2000 yılında, açık alanda en az üretim ise 2006 yılında gerçekleşmiştir. Örtü altı ekili alanın ve üretim miktarı en fazla 2015 yılında, açık alanda ekili alan ve üretim miktarı en fazla 2013 yılında gerçekleşmiştir. 2000 yılında örtü altı muz ekili alan toplam ekili alanın %85,6'sını, 2015 yılında %77,8'ini oluşturmaktadır. Bu oranın azalmasına neden olarak örtü altı alanda ekili muz üretiminde artış yaşanırken açık alanda ekili muz üretiminin de artması söylenebilir. 2000 yılında Mersin ilinde üretilen muz miktarının %91'i kapalı alanda üretilmişken bu oran 2015 yılında da değişmeyerek %91 düzeyinde olmuştur.

2.1.2. Antalya İli Muz Üretimi ve Ekili Alanları

Akova (1997)'ya göre Alanya'nın muz bitkisiyle tanışması 19. yy. ortalarına rastlamaktadır. İskenderiye'den getirilen ve Şeref Alioğullarından Rüstem Tosun'un bahçesinde süs bitkisi olarak dikilen muz zamanla tanınmıştır. Soğuğa ve kuraklığa oldukça dayanıklı, bakımı ve yetiştirilmesi kolay olan bu türün tadı lezzet bakımından çok iyi olmadığından çoğalması hızlı olmamış ekonomik açıdan bir önem kazanmamıştır. yılında soğuk ve kuraklığa hassas olan Musa Cavandish (bodur muz) İskenderiye ile ticari iş ilişkilerinde bulunan Azakoğlu ailesi tarafından getirilmiştir.

Tablo 2.7: Antalya Bölgesi Muz Üretim Miktarı ve Ekili Alanları (1991-2003)

Yıllar	İlçeler	Üretim (Ton)	Ekili Alan (Dekar)
1991	Alanya	16.288	-
	Gazipaşa	8.600	-
	Demre	10	-
	Kumluca	30	-
1992	Alanya	6.746	-
	Gazipaşa	4.422	-
	Kumluca	31	-
1993	Alanya	6.365	5.500
	Gazipaşa	5.063	2.500
1994	Alanya	14.600	6.420
	Gazipaşa	6.642	2.800
1995	Alanya	15.600	6.510
	Gazipaşa	8.810	3.160
1996	Alanya	15.622	6.500
	Gazipaşa	8.988	3.210
1997	Alanya	11.780	6.500
	Gazipaşa	8.154	3.220
1998	Alanya	16.000	6.500
	Gazipaşa	8.148	3.300
1999	Alanya	15.765	6.500
	Gazipaşa	9.800	3.500

Tablo 2.7'nin Devamı			
2000	Alanya	15.600	6.500
	Gazipaşa	11.200	4.000
2001	Gazipaşa	16.500	5.500
	Alanya	15.600	6.500
2002	Gazipaşa	18.500	3.083
	Alanya	17.952	2.511
	Korkuteli	20	1.000
2003	Gazipaşa	24.050	7.100
	Alanya	20.090	7.300
	Manavgat	500	100
	Serik	15	10

Kaynak: www.tuik.gov.tr

1914 Oldukça lezzetli ve ekonomik değeri yüksek olan bu çeşit bugün Türkiye’de en fazla üretimi yapılan muzdur (Akova, 1997: 24).

Tablo 2.7’de 1991-2003 döneminde Antalya ili ilçelerindeki muz üretim miktarı ve ekili alanları gösterilmektedir. 1991-2000 yılları arası en fazla muz üretiminin Alanya ilçesinde, 2001 yılından itibaren ise Gazipaşa ilçesinde yapıldığı görülmektedir. Gazipaşa ve Alanya ilçelerinde en fazla muz üretimi 2003 yılında gerçekleşmiştir. Alanya ilçesinde en az muz üretimini 1993 yılında, Gazipaşa ilçesinde ise 1992 yılında olduğu görülmektedir. 1991-2003 dönemi toplamda fazla muz üretimi 2003 yılında, en az muz üretimi ise 1992 yılında gerçekleşmiştir. Aynı dönemde Antalya ilinin muz üretimi yapan bütün ilçelerindeki toplam muz üretimi 288.143 ton’dur. Muz üretiminin 156.808 tonu Alanya ilçesinde, 130.729 tonu Gazipaşa ilçesinde yapılmıştır. Muz üretiminin %54,4’ünü Alanya, %45,3’ü Gazipaşa, geriye kalan %0,3’ünü ise Manavgat, Serik, Korkuteli, Demre ve Kumluca ilçelerinde yapılmıştır.

Tablo 2.8’de 2004-2015 dönemi Antalya’nın ilçelerindeki muz üretim miktarı ve ekili alanları gösterilmektedir. 2004-2015 döneminde toplam muz üretimi 707.673 ton olmuş, bunun 446.208 tonu yani %63’ü Gazipaşa’da, 255.982 tonu yani %36’sı Alanya’da, 5.483 tonu yani %1’i ise diğer ilçelerde üretilmiştir. 2004-2006 döneminde bir önceki yıla göre muz üretimi artmış, 2007-2009 döneminde ise azalmıştır. Muz üretimi 2010 yılında tekrar artışa geçmiştir. En fazla muz üretimi 2015 yılında, en az muz üretimi ise 2004 yılında gerçekleşmiştir.

Tablo 2.8: Antalya Bölgesi Muz Üretim Miktarı ve Ekili Alanları (2004-2015)

Yıllar	İlçeler	Üretim (Ton)	Ekili Alan (Dekar)
2004	Gazipaşa	23600	7850
	Alanya	21690	7280
	Serik	500	100
	Manavgat	21	10
2005	Gazipaşa	24816	9930
	Alanya	22740	7750
	Serik	500	100
	Manavgat	30	10
2006	Gazipaşa	38400	11800
	Alanya	26850	7750
	Serik	250	50
	Kumluca	100	20
	Manavgat	15	5
2007	Gazipaşa	42350	12100
	Alanya	18600	7750
	Serik	250	50
	Kumluca	100	20
2008	Gazipaşa	42350	12100
	Alanya	16440	6850
	Serik	250	50
	Kumluca	100	20
	Manavgat	15	5
2009	Gazipaşa	42245	12070
	Alanya	16440	6850
	Kumluca	100	20
	Manavgat	14	5
2010	Gazipaşa	45880	12400
	Alanya	19180	6850
	Kumluca	100	20
	Manavgat	35	5
2011	Gazipaşa	36751	12970
	Alanya	19180	6850
	Kumluca	100	20
	Manavgat	49	7
2012	Gazipaşa	35960	12400
	Alanya	18607	6920
	Kumluca	100	20
	Manavgat	49	7
2013	Gazipaşa	35196	12570
	Alanya	17755	7015
	Kumluca	99	20
	Manavgat	48	7
2014	Gazipaşa	38160	12720
	Alanya	28500	9500
	Manavgat	168	25
	Kumluca	125	21
2015	Gazipaşa	40500	13500
	Alanya	30000	10000
	Manavgat	2240	280
	Kumluca	125	25

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Alanya ilçesinde en az muz üretiminin 2008-2009 yıllarında, Gazipaşa ilçesinde ise 2004 yılında yapıldığı görülmektedir. Gazipaşa'daki muz üretimi Alanya'daki muz üretimini geçmiş ve iki ilçenin üretim miktarları arasındaki fark en fazla 2008 yılında olmuştur.

Tablo 2.9'da Antalya ili örtü altı ve açık alan muz üretimi ve ekili alanları gösterilmektedir. Buna göre açık alanda yapılan üretim ve ekili alanın örtü altında yapılan üretim ve ekili alandan daha fazla olduğu görülmektedir. Örtü altı muz üretimi ve ekili alanlar yıllar itibariyle düzensizlik göstermektedir. Örtü altı muz üretimi ve ekili alanlar 1999-2006 döneminde bir önceki yıla göre her yıl artış göstermiştir. Örtü altı muz üretimi miktarı bir önceki yıla göre en fazla 2000-2001 yılında gerçekleştirdiği görülmekte, dekar olarak bir önceki yıla göre en fazla artış 2014-2015 yılları arasında yaşanmıştır. Örtü altı üretim 1999-2006 yılları arasında sürekli artmış, 2007 ve 2012 yıllarında ise bir önceki yıla göre azalma göstermiştir. Örtü altı üretim 2013 yılından itibaren tekrar düzenli olarak artmış ve 2015'de ise en fazla üretim gerçekleşmiştir.

Tablo 2.9: Antalya İli Örtü Altı ve Açık Alan Muz Üretimi ve Ekili Alanlar (1999-2015)

Yıllar	Örtü Altı		Açık Alan	
	Üretim (Ton)	Ekili Alan (Dekar)	Üretim (Ton)	Ekili Alan (Dekar)
1999	45	15	26.755	10.495
2000	100	25	25.465	9.975
2001	760	130	31.340	11.870
2002	4.500	750	31.972	13.760
2003	7.790	1.240	36.865	13.270
2004	10.265	1.605	35.546	13.635
2005	11.915	1.855	36.171	15.935
2006	12.090	1.880	53.525	17.745
2007	6.365	1.075	54.935	18.845
2008	10.115	1.825	49.040	17.200
2009	9.865	1.775	48.934	17.170
2010	11.385	1.775	53.810	17.500
2011	11.565	1.805	44.515	18.042
2012	8.611	1.301	46.105	18.046
2013	9.675	1.455	43.423	18.157
2014	13.613	2.016	53.340	20.250
2015	19.965	2.905	52.720	20.900

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Örtü altı ekili alan 2007 yılında bir önceki yıla göre %43'lük azalışla 1.075 dekara gerilemiş ve 2008 yılında ise bir önceki yıla göre %70 artarak 1.825 dekara çıkmıştır. Örtü altı ekili alanlar 2007 ve 2012 yıllarında bir önceki yıla göre gerilemiş, 2008 ve 2013 yılında yeniden artmıştır. Örtü altı ekili alanlar 2013-2015 döneminde artış göstererek 2015 ise örtü

altı ekili alanların en yüksek değere ulaştığı yıl olmuştur. Açık alanda en fazla muz üretiminin 2007 yılında, en az üretimin ise 2000 yılında olduğu görülmektedir. 1999-2015 döneminde açık alanda toplam 724.461 ton, örtü altında ise 148.624 ton muz üretimi yapılmıştır. 17 yıllık toplam muz üretiminin %82,9'u açık alanda gerçekleşmiş. Açık alanda yapılan muz üretimi 1999 yılında 10.495 dekar iken 2000 yılında 9.975 dekara gerilemiştir. Açık alanlarda yapılan muz üretimi bir önceki yıla göre 2003, 2008 ve 2009 yıllarında da gerilemiş, 2010 yılından itibaren 2015 yılına kadar düzenli olarak artış yaşanmıştır.

2.2. TÜRKİYE'DE MUZ İTHALATI

Türkiye yıllık muz talebini yerli üretimle karşılayamadığından dolayı her yıl düzenli olarak belirli miktarlarda muz ithalatı yapmaktadır (Kozak, 2003: 76).

Tablo 2.10'da Türkiye'nin 2002-2005 dönemi muz ithalat miktarları ve ithalata ödenen tutarlar gösterilmektedir. 2002 yılında 6 ülkeden yapılan muz ithalatı 2005 yılında 10 ülkeye çıkmıştır. 2004 yılında Liechtenstein, Filipinler ve Kosta Rika gibi ülkelerden ithalat yapılmayarak Çin'den ithalat yapıldığı görülmektedir. Bu dönemde en fazla muz ithalatı Ekvador'dan yapılmıştır. Ekvador'dan yapılan muz ithalatı ve ithalat gideri diğer ülkelerden yapılan ithalat miktarlarından ve ithalat giderleri toplamından daha büyüktür.

Tablo 2. 10: Türkiye'nin Muz İthalatı (2002-2005)

Yıllar	İthalat Yapılan Ülkeler	Miktar (ton)	Fiyat (\$)
2002	Ekvador	56.232	22.216.649
	Kolombiya	3.561	1.433.833
	Guatemala	2.691	1.093.795
	Honduras	1.717	712.168
	Panama	393	165.444
	Liechtenstein	483	189.055
2003	Ekvador	68.375	27.203.919
	Kosta Rika	9.105	3.641.087
	Guatemala	5.728	1.984.981
	Honduras	3.367	1.381.639
	Panama	2.603	1.064.535
	Kolombiya	1.779	690.367
	Filipinler	493	194.816
2004	Ekvador	97.874	38.206.443
	Kosta Rika	6.660	2.741.232
	Panama	3.324	1.345.210
	Honduras	2.166	886.364
	Kolombiya	120	49.926
	Filipinler	36	15.627
	Çin	21	5.532
2005	Ekvador	108.538	43.964.550

Tablo 2.10'un Devamı		
Kosta Rika	14.607	.984.442
Honduras	11.309	4.748.204
Panama	8.474	3.559.020
Kolombiya	4.255	1.785.454
Guatemala	3.463	1.430.367
Filipinler	288	93.417
Meksika	38	14.8605
Mısır	32	13.596
Hindistan	9	3.509

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Türkiye'nin ithal muzda en çok Ekvador'a bağımlıdır. 2002 yılında muz ithalatı yapılmayan Kosta Rika 2003-2005 döneminde Türkiye'nin ikinci en fazla muz ithalatı yaptığı ülke durumuna gelmiştir.

Tablo 2.11'de kurutulmuş muz ithalatının ilk defa 2006 yılında ve Tayland'dan yapıldığı görülmektedir. 2008 yılında 9 ayrı ülkeden muz ithalatı yapılmıştır. Söz konusu dönemde en az muz ithalatı 2009 yılında, en fazla ise 2007 yılında gerçekleştirilmiştir. En fazla muz ithalatının Ekvador'dan karşılandığı ve buna bağlı olarak en fazla ödemenin de Ekvador'a yapıldığı görülmektedir. Ekvador'dan en az ithalat 2006 yılında, en fazla ithalat ise 2007 yılında yapılmıştır.

Tablo 2.11: Türkiye'nin Muz İthalatı (2006-2010)

Yıllar	Ülkeler	Miktar (ton)	Fiyat(\$)
2006	Ekvador	144.294	58.951.747
	Endonezya	12.262	5.046.224
	Kolombiya	10.201	4.247.320
	Panama	9.215	3.797.465
	Filipinler	4.995	1.192.971
	Guatemala	4.199	1.737.442
	Honduras	2.924	39.357
	Kosta Rika	976	39.357
	Tayland (Kurutulmuş)	13.5	76.460
	Brezilya	17	7.680
2007	Ekvador	202.877	91.864.221
	Panama	10.583	4.370.950
	Kolombiya	4.553	1.267.895
	Guatemala	2.800	1.256.214
	Kosta Rika	2.481	1.025.803
	Filipinler	336	92.433
	Hindistan	1.5	261
2008	Ekvador	200.745	95.803.598
	Kolombiya	8.893	4.381.420
	Kosta Rika	4.661	2.290.318
	Guatemala	1.921	942.961

Tablo 2.11'in Devamı			
	Honduras	1.708	838.324
	Panama	767	338.337
	Meksika	331	181.300
	Filipinler	40	20.647
	Tayland (Kurutulmuş)	4.5	32.165
2009	Ekvador	152.982	71.327.260
	Kosta Rika	17.570	8.147.312
	Kolombiya	7.199	2.991.742
	Panama	2.496	1.082.240
	Guatemala	1.362	423.163
	İran	322	167.578
	Filipinler	407	2188.542
	Honduras	96	9.702
2010	Ekvador	152.360	71.611.007
	Kosta Rika	23.341	11.472.204
	Guatemala	16.222	7.968.428
	Kolombiya	8.600	4.217.260
	Panama	87	42.704
	Malezya	42	20.854
	Ekvador Ginesi	38	17.002

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Ekvador, Kolombiya, Filipinler, Guatemala ve Panama gibi ülkelerden her yıl düzenli olarak muz ithalatı yapılmıştır. Bazı ülkelerden ise sadece bir kez ithalat yapıldığı görülmektedir. İlk defa muz ithalatı yapılan ülkeler olarak 2006 yılında Brezilya, 2009 yılında İran, 2010 yılında Ekvador Ginesi sayılabilir. En önemli muz ithalat ülkesi Ekvador olmakta birlikte Kosta Rika, Guatemala ve Kolombiya da Türkiye'nin muz ithalatında önem arz eden ülkelerdir.

Tablo 2.12: Türkiye'nin Muz İthalatı (2011-2015)

Yıllar	Ülkeler	Miktar (ton)	Değer (\$)
2011	Ekvador	203.433	95.084.685
	Kosta Rika	20.088	9.902.528
	Guatemala	7.241	3.550.331
	Kolombiya	3.701	1.815.287
	Panama	167	82.401
	Tayland(Kurutulmuş)	1	947
2012	Ekvador	197.560	96.839.826
	kosta rika	18.568	9.152.311
	Guatemala	3.934	1.928.852
	Kolombiya	2.488	1.221.274
	Panama	1.807	265.684
	Meksika	542	45.600
	Honduras	103	50.807
	Ekvador Ginesi	93	886.545
2013	Ekvador	180.091	88.328.067
	Kosta Rika	33.909	16.607.818
	Guatemala	9.870	4.839.818

Tablo 2.12'nin Devamı			
	Panama	6.793	3.326.937
	Kolombiya	2.650	1.298.134
	Honduras	1.873	917.200
	İngiltere	7	106
2014	Ekvador	158.573	78.645.691
	Kosta Rika	34.770	17.112.676
	Kolombiya	10.060	4.932.212
	Guatemala	2.840	1.391.028
	Panama	560	276.558
	Meksika	324	158.580
	Hindistan	40	20.634
2015	Ekvador	145.269	72.010.838
	Kosta Rika	33.209	16.429.436
	Guatemala	20.477	10.218.390
	Kolombiya	9.525	53.193
	Panama	8.109	3.982.786
	Meksika	1.824	926.871
	İran	108	4.679.753
	Hindistan	21	10.925
	Fransa	3	25.274
Uganda	2	1.169	

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo 2.12'ye göre 2011 yılında son defa Tayland'dan kurutulmuş muz ithalatı gerçekleştirilmiştir. 2011-2015 döneminde muz ithalatının yaklaşık %82'sinin Ekvador'dan karşılandığı göz önüne alınırsa, en fazla muz ithalatının Ekvador'da yapıldığı, bunu sırayla Kosta Rika ve Guatemala takip etmektedir. Ekvador'dan en fazla muz ithalatı 2011 yılı, en az ise 2015 yılında yapılmıştır.

En fazla muz ithalatı 2011 yılında, bu yüzden ithalat giderinin en yüksek olduğu yıl 2011 yılıdır. En az muz ithalatı ve muz ithalatı gideri 2012 yılında yapılmıştır. 2013 yılında Türkiye ilk defa İngiltere'den 7 kg'lık muz ithalatı yapmış, ayrıca bu en az muz alımının gerçekleştiği ülkedir. Bunun yanında 2015 yılında ise 3.160 kg'lık bir alımla ilk defa Fransa'dan muz ithalatı yaptığı da görülmektedir.

2.2.1. Muz İthalatı Yapan Başlıca Firmalar

Türkiye yıllık tüketilen muzun yaklaşık %45'ini dışarıdan ithal etmektedir. Starban, Çekok, Tümerdem ve Forgıda gibi şirketler en fazla muz ithalatı yapan firmalar olarak sayılabilir.

Çekok firması 1953 yılında narenciye üretimiyle başlamış ve Türkiye'nin 5 ayrı üretim bölgesinde (Mersin, Antalya, İzmir, Kocaeli ve Niğde şehirlerinde) 45 farklı ürün

paketlenme fabrikası kurmuştur. Türkiye'nin en büyük muz ithalatçısı olan Çekok firması, son teknolojiye sahip tesislerinde sarartma işlemi de yapmaktadır. Patentli bir sistem olan çift yönlü fan teknolojisine sahip olduğundan muz meyvesinin raf ömrünü uzatarak kutu içinde daha homojen bir renk oluşmasını sağlamaktadır. Firma ayrıca ürünün strese girmeden sarartma işlemini sağladığından normal odalarda sarartılan muz meyvelerine göre daha lezzetli bir meyve elde edebilme avantajı vardır(<http://cekok.com.tr>).

Forgıda Ticaret Pazarlama ve Nakliye A.Ş. 1994 yılında kurulmuştur. 1998 yılından beri Forgıda Ticaret ve Pazarlama A.Ş. adı ile faaliyetine devam eden şirketin profili büyük oranda muz meyvesidir. Başta muz olmak üzere tropikal meyvelerin ithalat, sarartma, depolama ve dağıtım işlemlerini yapan firma Türkiye'de muz satışında %25'lik payla ilk sıradadır. Mersin ilinde muz sarartma tesisleri ve dağıtım ağı mevcut olup uzun yıllar muz sektöründe faaliyet göstermektedir. Günlük sarartma kapasitesi 15.000 kutu, depolama kapasitesi 70.000 kutudur. Adana, Antalya, Ankara, Amasya, İzmir, Konya, Gaziantep, Mardin, Batman, Erzurum, Elazığ ve Giresun gibi şehirlerde dağıtım ağı bulunmaktadır. 2011 yılında Türkiye ve Ekvador'da marka tescilli almış bir firma olup 2012 den bu yana Ekvador dan düzenli yükleme yapılmaktadır. Forgıda, Türk Gıda Kodeksine ve uluslararası kabul edilmiş bir standart olan Codex Alimentarius'a uygun faaliyet yapmaktadır (<http://www.forgida.com.tr>).

Starban Gıda Sanayi ve Ticaret A. Ş. firması her zaman en kaliteli ve en taze ürünü tedarik etme vizyonu, Türkiye'nin en büyük yaş meyve tedarikçilerinden biri olmak gibi hedef ve amaçları misyon belirlemiş başta muz olmak üzere -tropikal meyvelerin ithalatını ve ihracatını yapan bir firmadır. Merkezi Mersin ilinde olup soğuk hava depoları ve sarartma tesislerine sahiptir (<http://www.starban.com.tr>).

Tümerdem firması aileye ait muz bahçelerinin mahsullerini değerlendirmek amacıyla yola çıkarak 1968 yılında taze sebze meyve ticareti faaliyetine başlamıştır. Kısa zamanda büyüyen firma 1968 yılından beri İstanbul'da 1.500 m² merkez ofise sahip olup, başta muz olmak üzere Türkiye'de meyve tedariki yapan bir firmadır. Exotica, Tümerdem, Ambiente gibi tescilli markaları bulunmaktadır. Misyon olarak “devir aldığımız ve geliştirdiğimiz şirket değerlerimizle içinde yaşadığımız topluma en lezzetli, hijyenik, taze sebze ve meyveleri sunmak”, vizyon olarak da “daha geniş bir çerçeve ve organizasyon ile taşımakta olduğumuz

misyonu sadece yerel olarak değil, uluslararası çapta tüm iş ortaklıklarımıza ulaştırmak” gibi hedef ve amaçlara sahip bir firmadır (www.tumerdem.com.tr).

2.2.2. Muz İthalatında Uygulanan Vergiler

Türkiye’de muz ithalatının ilk başladığı zamanlarda muz üreticileri tedirginlik ve kısa bir bocalama yaşamıştır. İthalatın yıpratıcı etkisinden kısa sürede kurtulup dezavantajları avantaja çevirebilen muz üreticileri ithalatla ülkemize gelen ithal muzlardan kalite, standartlar, ambalaj, sarartma teknikleri, ilaçlama, sera üretimi gibi çeşitli konularda deneyim kazanıp üretimde uygulamaya başlamışlardır (<http://www.muz.gen.tr>).

Türkiye Tablo 2.13’de ismi geçen ülkelerden ya da ülke gruplarından ya da serbest ticaret anlaşmasından dolayı bazı ülkelerden herhangi bir ürün ithal ederse ödemesi gereken bazı vergi oranlarını göstermektedir. Bu oranlar taze ve kurutulmuş muz ithalatında da geçerlidir. Ülke ya da ülke grubuna göre muz ithalatı yapıldığında %8 KDV’nin kesin olarak ödeneceği anlaşılmaktadır.

Tablo 2.13: Türkiye’de Muz İthalatında Uygulanan Vergiler

G.T.İ.P./ MADDE İSMİ	ÖLÇÜ	KDV (%)	ÖTV	GÜMRÜK VERGİSİ ORANI (%)				
				AB ve EFTA	GÜR.	BOS-HER.	GÜNEY KORE	MALEZYA
0803,10,10,00,00 Taze	-	8	-	145,8	0	0	145,8	145,8
0803,90,10,00,00 Kurutulmuş	-	8	-	145,8	0	0	145,8	145,8

Kaynak: <http://www.gtb.gov.tr/>

Bunun yanı sıra Türkiye Avrupa Birliği ve EFTA ülkelerinden, Güney Kore’den ve Malezya’dan muz ithal ederse %8 KDV hariç %145,8 oranında bir vergi daha ödeyeceği belirtilmektedir. Gürcistan ve Bosna Hersek’den Türkiye’nin muz ithal etmesi durumunda sadece %8’lik KDV ile yükümlü olacağı diğer ülke ve ülke gruplarına uygulanan %145,8’lik ek vergiden muaf olacağı belirtilmektedir.

Türkiye’de uygulanan ve muz üreticisini koruma amacı güden bu uygulamadaki vergi oranlarına rağmen kanunda bulunan boşlukları kullanan bazı ithalatçı firmalar, vergi oranı uygulanan malların ithalatında “perdeleme” diye tanımlanan yöntemle yüksek vergiden kaçış yöntemiyle son yıllarda hem muz üreticisine hem de muz ithalat firmalarına çeşitli zararlar vermiştir (<http://www.muz.gen.tr>).

2.3. TÜRKİYE'DE MUZ İHRACATI

Türkiye her yıl düzenli olarak belirli miktarda muz üreterek bunun yanı sıra muz ürününe olan talepten dolayı her yıl belirli miktarda muz ithal eden bir ülke olmasına rağmen her yıl küçük miktarlarda muz ihraç eden bir ülkedir.

Tablo 2.14: Türkiye'nin Taze ve Kuru Muz İhracatı (2002-2015)

Yıllar	Ülkeler	Miktar (kg)	Fiyat (\$)
2002	Irak	57.722	105.220
2003	K.K.T.C.	3.000	1.730
	Almanya	695	2.001
2004	Irak	65.219	167.289
	Mersin Serbest Bölgesi	36.576	92.042
	Almanya	7.118	18.112
	Ege Serbest Bölgesi	960	1.649
	Gürcistan	600	1.134
2005	Mersin Serbest Bölgesi	36.067	83.943
	Irak	9.672	24.349
	Ege Serbest Bölgesi	8.450	17.173
	Romanya	3.160	6.680
2006	Bursa Serbest Bölgesi	638	763
	Irak	627	376
2007	Irak	10.287	26.446
2008	Irak	29.820	78.736
	Ege Serbest Bölgesi	400	985
2009	Irak	6.137	18.090
	Ege Serbest Bölgesi	592	1.280
2010	Irak	4.617	14.580
	Ege Serbest Bölgesi	614	1.433
2011	Irak	2.292	7.056
	Afganistan	1.935	5.152
	Ege Serbest Bölgesi	1.440	2.824
2012	Irak	9.450	37.969
	Ege Serbest Bölgesi	340	911
2013	-	-	-
2014	K.K.T.C.	9.651	2.900
	Malezya (Kurutulmuş)	1.000	5.487
	Fransa (Kurutulmuş)	383	392
	K.K.T.C. (Kurutulmuş)	96	737
	Almanya(Kurutulmuş)	32	155
	Somali(Kurutulmuş)	10	121
2015	Gürcistan	10.437	17.119
	Bosna Hersek(Kurutulmuş)	1.326	6.424
	ABD	1.068	12.810
	Irak	980	3.000
	Irak (Kurutulmuş)	30	360
	K.K.T.C.	26	107

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Tablo 2.14'e göre Türkiye'nin 2002-2015 yılları arasında toplam 11 farklı ülkeye ve 3 farklı Serbest Bölgeye muz ihracatı yaptığı görülmektedir. Yıllar itibariyle muz ihracat

miktarında, ülkelerde, serbest bölgelerde ve elde edilen ihracat gelirinde bir istikrar bulunmamaktadır. Bazı yıllarda yüksek miktarda ihracat yapılırken bazı yıllarda ihracat yapılan ülke sayısının sadece bir tane olduğu ya da hiç muz ihracatının yapılmadığı görülmektedir. 2013 yılında hiç bir ülkeye muz ihracatı yapılmazken, 2007 yılında sadece Irak'a muz ihracatı yapılmıştır. 2014 yılının Somali, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Malezya, Bosna Hersek ve Gürcistan gibi çok sayıda ülkelere muz ihracatının yapıldığı yıl olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye'nin yıllar bazında muz ihracatı yaptığı ülkeler çeşitlilik göstermekte ve sadece 2013 yılında muz ihracatının yapılmadığı, diğer bütün yıllarda taze muz ihracatı yapılırken sadece 2014 ve 2015 yıllarında taze muz ihracatının yanında bir miktar kurutulmuş muz ihracatı yapıldığı görülmektedir. Türkiye'nin en fazla muz ihracatında bulunduğu ülke Irak'tır. Irak'a 2013 ve 2014 yılları hariç her yıl muz ihracatı yapmıştır. Türkiye'nin Irak'a en fazla muz ihracatında bulunduğu yıl 2003, en az miktarda muz ihracatında bulunduğu yıl ise 2006'dır.

Türkiye'nin 2002-2015 yılları arasında en az miktarda muz ihracatı 2014 yılında Somali'ye yapılmıştır. Türkiye'nin muz ihracatı yaptığı serbest bölgeler Bursa, Mersin ve Ege Serbest Bölgeleridir. 2003-2006 ve 2008-2012 yılları arasında Serbest Bölgelere sadece taze muz ihracatı yapılmıştır. Türkiye'nin son 14 yıllık toplam taze ve kurutulmuş muz ihracatı 323.467 kg, sadece taze muz ihracatı 320.686 kg, sadece kurutulmuş muz ihracatı 2781 kg'dir. Türkiye'nin muz ihracatının %99'unu taze muzun oluşturduğu görülmektedir. Ayrıca serbest bölgelere yapılan toplam muz ihracatı Türkiye'nin toplam muz ihracatının %26,6'sını yani 1/4'ünü oluşturmaktadır.

2.4. MUZ DIŞ TİCARETİNDE UYGULANAN MEVZUATLAR

Türkiye'de muz ürününün ihracatında belirli mevzuatlar ilgili bakanlıklar tarafından belirlenip uygulanmaktadır. Tablo 2.15'e göre ürün güvenliği ve denetimi 2016/21 tebliğ Ek-1/D gereğince, ürünlerin ihraç veya ithal (serbest dolaşıma giriş rejimi ile dahilde işleme rejimine tâbi tutulmak istenen) edilebileceğine dair TAREKS referans numarasının gümrük beyannamesinin ilgili hanesine firma tarafından geçerlik süresi içinde kaydedilmesi zorunludur. Aksi takdirde, ürünlerin ihracatına veya ithalatına izin verilmez. Madde 2/1-b ve 25 kapsam dışı olarak beyan edilen ürünlerin ithalatında, 192013012727484 TAREKS

referans numarası girilerek, ilgili gümrük idaresince denetime yönlendirilmesi halinde, 11'inci madde çerçevesinde denetim başvurusu yapılır.

Tablo 2.15: Türkiye’de Muzun İhracatında Uygulanan Mevzuatlar

1	E-Denetim	İthalat ve İhracatta Ticari Kalite Denetimi/ TAREKS Denetimi (Ürün Güvenliği ve Denetimi: 2016/21-Ek1)
2	Form-1	Rusya Federasyonu İhracatında Form-1 Belgesi (Pestisit İzleme Formu) aranır
3	Bitki Sağlığı	Bitki ve bitkisel ürünlerin ithal ve ihracatında Bitki sağlığı Sertifikası aranır
4	Güven Sertifikası	Rusya Federasyonu’na ihracatında aranan belgeler

Kaynak:www.mevzuat.net

Uygunluk yazısı düzenlenmesi için ithalattan önce Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca onaylanan kontrol belgesi aranır (Madde 8). Kontrol Belgesi’nin geçerlik süresi 6 (altı) aydır. Ürün güvenliği ve denetim 2016/5 Sayılı tebliğ ek-7 gereğince; zirai karantina kontrolüne tabi bitki ve bitkisel ürünlerin serbest dolaşıma giriş rejimi, dahilde işleme rejimi, hariçte işleme rejimi, gümrük kontrolü altında işleme rejimi ve geçici ithalat rejimine tabî tutulmasında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca düzenlenen uygunluk yazısının gümrük idaresine ibraz edilmesi gerekmektedir (www.mevzuat.net).

Japonya menşeli ya da çıkışlı ürünler için ilgili kuruluşlar tarafından uygunluk yazısı ya da belgesi düzenlenirken ayrıca ürün güvenliği ve denetimi 2015/2 nolu “Japonya’dan İthal Edilecek Gıda Ve Tarım Ürünlerinin Radyasyon Kontrolü Tebliği” kapsamında Atom Enerjisi Kurumunun uygunluk yazısı da aranmaktadır.

Ürün güvenliği ve denetim 2016/5 sayılı tebliğ Ek-2 gereğince yalnız gıda ve yem sanayinde kullanılacak ürünlerin, bitkisel gıda ve yem sanayinde kullanılan ürünler ve gıda ile temas eden madde ve malzemeler için bitkisel gıda ve yem ithalatının resmi kontrollerine dair yönetmelik gereğince ön bildirim yapılması Madde 4; Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca düzenlenen uygunluk yazısı belirtilen ürünün serbest dolaşıma giriş rejimi, dahilde işleme rejimi, hariçte işleme rejimi, gümrük kontrolü altında işleme rejimi ve geçici ithalat rejimine tabî tutulmasında gümrük idaresine ibraz edilmesi gerekmektedir (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/12/20141231M1-2.htm>).

2.5. TÜRKİYE'DE MUZ ÜRÜN FİYATI

Muz ürününün her yıl arz ve talebe göre belirli bir fiyat ortalaması oluşmaktadır. Tablo 2.16'da 1994-2014 dönemi Türkiye'nin yıllık ortalama 1 kg muz fiyatını göstermektedir. Fiyatlar söz konusu dönemde dalgalanma göstermiştir. Yıllık ortalama en yüksek fiyat 3,12 TL ile 2006 yılında, en düşük fiyat ise güncel değeriyle 35,82 TL ile 1994 yılında oluşmuştur.

Tablo 2.16: Türkiye'de Ortalama Muz Fiyatları (1994-20015)

Yıllar	Fiyatlar (TL/kg)*	Yıllar	Fiyatlar (TL/kg)
1994	35.824	2005	3,06
1995	75.477	2006	3,12
1996	120.564	2007	3,01
1997	197.616	2008	3,26
1998	293.450	2009	2,92
1999	426.678	2010	1,63
2000	831.265	2011	1,65
2001	1.064.367	2012	1,71
2002	1.628.313	2013	1,59
2003	2.295.613	2014	1,95
2004	2.403.187	2015	2,05

*1994-2004 dönemi Türk Lirasından sıfır atılmadan önceki fiyatlardır

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Söz konusu dönemde bir önceki yıla göre en belirgin fiyat farkı 1995 yılında fiyatların bir önceki yıla göre %111 artması ve 2010 yılındaki fiyatların ise bir önceki yıla göre %44 düşmüş olmasıdır. Oluşan bu fiyatlar bazı yıllar maliyetlerin karşılanamaması nedeniyle kimi üreticilerin üretimden vazgeçmelerine yol açmıştır.

Tablo 2.17'de muz değerinin Türkiye tarımsal ürün değeri içerisindeki yeri gösterilmektedir.

Tablo: 2.17: Muz Değerinin Türkiye Tarımsal Ürün Değeri İçerisindeki Yeri (2000-2013)

Yıllar	Türkiye Tar. Ürün Değ. (\$)	Türkiye Muz Ürün Değ. (\$)	TMÜD/TTÜD
2000	31.255.000.0000	91.000.0000	0,003
2001	20.970.000.0000	67.000.0000	0,003
2002	27.170.000.0000	103.000.0000	0,004
2003	35.903.000.0000	168.000.0000	0,005
2004	42.566.000.0000	218.000.0000	0,005
2005	51.174.000.0000	341.000.0000	0,007
2006	52.153.000.0000	390.000.0000	0,007
2007	61.340.000.0000	438.000.0000	0,007
2008	69.808.000.0000	504.000.0000	0,007
2009	62.054.000.0000	385.000.0000	0,006

Tablo 2.17'nin Devamı			
2010	77.854.000.0000	228.000.0000	0,006
2011	75.253.000.0000	203.000.0000	0,003
2012	74.735.000.0000	197.000.0000	0,003
2013	73.680.000.0000	180.000.0000	0,002

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Türkiye muz ürün değeri (TMÜD) 2001-2008 döneminde düzenli olarak artarak en yüksek değere 2008 yılında, en düşük değere ise 2001 yılında ulaşmıştır. Türkiye tarımsal ürün değeri içinde muz ürün değeri (TMÜD/TTÜD) oranı 2005-2008 döneminde binde 7'lere kadar yükselmiştir.

2.6. GIDA VE TARIMSAL ÜRÜN FİYATLARINI BELİRLEYEN DEĞİŞKENLER

Temel gıda ve tarımsal ürün fiyatlarını etkileyen birçok değişken bulunmaktadır. Bunlar; iklim değişikliği ve kuraklık, dünyada biyoyakıtlara olan talep, petrol fiyatları, gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik büyüme ve gelir artışı, faiz oranları, gelişmekte olan ülke piyasalarındaki gelişmeler ve geleceğe yönelik beklentiler olarak sayılabilir (Kıymaz ve Saçlı, 2008: 59-65).

Gıda ürünleri fiyatları ile tarımsal üretici fiyatlarını etkileyen uluslararası ekonomik değişkenleri belirlemeye yönelik Bayramoğlu ve Yurtkur (2015) tarafından 1999:2-2014:6 dönemini kapsayan bir çalışma yapılmıştır. Söz konusu çalışmada, ulusal gıda sanayi fiyat endeksi ve tarımsal üretici fiyat endeksi ile dolar kuru, euro kuru, petrol fiyatı ve uluslararası gıda fiyat endeksi arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Türkiye'de gıda ürünleri fiyatlarını belirleyen en önemli uluslararası değişkenler olarak; kısa vadede dolar kuru ve euro kuru, uzun vadede ise kısa vadedeki değişkenlerin yanı sıra petrol fiyatı, uluslararası gıda fiyatı ve tarımsal üretici fiyatının sınırlı ölçüde etkisi olduğu belirlenmiştir. Tarımsal ürün üretici fiyatını etkileyen en önemli değişkenlerin ise sırasıyla gıda sanayi fiyat endeksi, petrol fiyatı, uluslararası gıda fiyatı, dolar ve euro kuru olduğu tespit edilmiştir.

Dünya'da ve Türkiye'de tarımsal ürün fiyatları arasındaki etkileşimin incelenmesine yönelik Kıymaz ve Taylan (2015) tarafından 1996: 1-2014: 12 dönemini ele alan bir çalışma yapılmıştır. Bu kapsamda buğday, pirinç, mısır ve ayçiçeğin iç fiyatlarının dünya fiyatları ile kısa ve uzun vadeli etkileşimi kriz ve kuraklık dönemleri gözetilerek tahmin edilmeye çalışılmıştır. Sonuçta, sadece buğday ürününde düşük de olsa dünya fiyatlarının iç piyasa

fiyatlarına geçişken olduğu saptanmış ve dışsal şokların yaşandığı dönemlerde bu etkileşimin de arttığı gözlenmiştir.

Erdal ve Uzunöz (2008) tarafından 1995-2007 döneminde fındık ihraç fiyatları, döviz kuru ve Avrupa fındık borsa fiyatları arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmış değişkenler arasındaki nedenselliği test etmek için ADF birim kök testi, Johansen Kointegrasyon testi ve Granger Nedensellik testi yapılmıştır. Döviz kurundaki herhangi bir değişimin, hem Türkiye’de hem de Avrupa’da belirlenen fındık fiyatları üzerinde etkili olacağını aynı zamanda Türkiye ve Avrupa’da oluşan fındık fiyatlarının karşılıklı etkileşim içinde olduğunu tespit etmişlerdir.

Reboredo ve Ugando (2014) 1998:01-2012:10 dönemi haftalık verilerini kullanarak, dolar kuru oynaklığı ve mısır, soya fasulyesi, pirinç ve buğday fiyatları bağımlılığını portföy risk yönetimi açısından ele almıştır. Çalışmasında gıda fiyatları ile Amerikan doları arasında bağımlılığın bulunduğunu belirlemiştir. Mısır, buğday ve pirinç için aşırı bir pazar bağımlılığının bulunmadığını bu yüzden ani fiyat artışlarına uyararak bu gıdalar için Amerikan dolarında aşırı bir değer düşmesi olmadığını, soya fasulyesi için ise pozitif ortalama bağımlılık olduğunu ortaya koymuştur.

Tarımsal bir ürün olan muz fiyatlarını belirleyen ve bu fiyatlar üzerinde etkili olan değişkenler olarak; döviz kuru, petrol fiyatı, uluslararası gıda fiyatı ve tarımsal üretici fiyatı sayılabilir. Buna ilaveten açık alanda yapılan muz üretim bölgelerinde meydana gelen don olayından ötürü bitkide meydana gelen zarar erken hasada sebep olmaktadır. Erken hasattan dolayı oluşan aşırı arz ve meyvenin optimum kilosundan ve kalitesinden düşük düzeyde pazara sunulması bu dönemde muz fiyatlarında gerilemeye yol açabilir. Belirli dönemlerde kaçak yollardan pazara giren muz fazla arz yarattığından muz fiyatlarında azalmalara neden olabilir. Yine hasat sonu dönemi olarak nitelenen nisan ve mayıs aylarında pazarda bulunan yaz meyvelerinin (erik, karpuz, kavun vs.) olması da muz fiyatlarında kısmen azalma meydana getirebilir.

2.7. DÖVİZ KURUNDAKİ DEĞİŞMELERİN DIŞ TİCARETE ETKİSİ

Bir ülkenin ithalatını ve ihracatını etkileyen en önemli etkenlerden bir tanesi döviz kurlarıdır. Bir ithalatçı ve ihracatçı için döviz kurlarının güncel durumları ve gelecekteki seyirleri daima önem arz eden bir konudur. Döviz kurlarında meydana gelen değişimler bazen

yatırımcıların elde edeceği karı yükseltirken bazen düşürür, ya da zarar eden bir yatırımcının zararını hafifletirken bazen de daha da artırabilir.

Döviz kurundaki değişmelerin dış ticaretle olan ilişkisini ele alan yurt içi ve yurt dışı literatürde bir takım çalışmalar bulunmaktadır.

Saatçioğlu ve Karaca (2004), Türkiye’de döviz kuru belirsizliğinin ihracata etkisini ele alan bir çalışma yapmışlardır. Türkiye’de 1981-2001 arası kurların dalgalanmaya bırakıldığı dönemde üçer aylık veriler kullanılarak, Türkiye’de döviz kuru belirsizliğinin ihracata etkisini araştırıldığı çalışmanın sonunda döviz kuru belirsizliğinin hem uzun dönemde hem de kısa dönemde ihracatı olumsuz etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Barışık ve Demircioğlu (2006), “Türkiye’de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilite, İhracat-İthalat İlişkisi: 1980-2001” adlı çalışmada 1980-2001 dönemini kapsayan kur değişimleri ile ihracat ve ithalat değişimleri arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını tespit etmiş, kurun ithalatla güçlü, ihracatla ise kısmen güçlü bir ilişkisi olduğunu belirlemiştir.

Gül ve Ekinci (2006) “Türkiye’de Reel Döviz Kuru İle İhracat ve İthalat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1990-2006” adlı çalışmada 1990:01-2006:08 dönemine ait aylık, Reel Döviz Kurları endeksi ile ihracat ve ithalat dış ticaretle reel döviz kuru arasındaki ilişkiyi VAR modeli kullanarak incelemiştir. Sonuç olarak reel döviz kurundan ihracata ve ithalata doğru bir nedensellik ilişkisinin olmadığını, ihracat ve ithalatın reel döviz kuruna doğru tek yönlü bir nedenselliğin olduğu saptamıştır.

Kızıldere vd. (2008) dış ticaretin döviz kuru değişimlerine duyarlılığını Türkiye açısından ele aldıkları çalışmada, 1980-2010 yıllarını kapsayan kısa ve uzun dönemli ilişkilerin tespiti için eş bütünleşme ve hata düzeltme modellerini kullanmışlardır. Türkiye ekonomisinde kurların düşmesinin yani ulusal paranın değerlenmesinin ihracatı arttırıcı etki yaptığını, ithalat değişkeninin ihracat üzerine etkisinin pozitif (%1 önem düzeyinde anlamlı) olduğunu belirlemişlerdir.

Hayakawa ve Kamura (2009), Doğu Asya ülkelerinin içinde bulunduğu 60 ülkeyi ele alan “Döviz kuru oynaklığının Doğu Asya’nın uluslararası ticareti üzerine etkisi” adlı bir çalışma yapmışlardır. Söz konusu çalışmada döviz kuru oynaklığı ile uluslararası ticaret arasındaki ilişki 1992-2005 arası dönem için aylık verilerle incelenmiştir. Yapılan analizde,

yurtiçi gelir, reel ihracat hacmi, yurt dışı gelir, mesafe, dil, GARCH modeli ile test edilmiş döviz kuru oynaklığı, topluluk değişkenleri ve yakınlık kullanılmıştır. İlk olarak gravity denge modeli dünyadaki karşılıklı ihracat hacmi için en küçük kareler (EKK) tekniğiyle tahmin edilmiş, sonra döviz kuru oynaklığının İç-Asya ve Asya ticareti arasındaki ilişki araştırılmıştır. Elde edilen bulgular döviz kuru oynaklığının İç Asya'daki ticareti diğer bölgelerden daha fazla etkilediği belirlenmiştir.

Tarı (2009), döviz kuru belirsizliğinin ihracata etkisini 1989:1-2007:3 dönemi üçer aylık veriler kullanarak Türkiye açısından ele alan bir çalışma yapmıştır. Çalışmanın ampirik sonuçlarına göre döviz kuru belirsizliğinin uzun dönemde ihracat üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu, kısa dönemde ise böyle bir etkinin olmadığı ortaya konulmuştur.

Sarı (2010) 1982: 05-2006: 12 dönemini kapsayan “döviz kuru oynaklığının ithalata etkileri: Türkiye örneği” adlı çalışmasında, Markov Switching ARCH ekonometri tekniği kullanılarak döviz kurunun oynaklığı incelenmiştir. Çalışmada, döviz kurundaki istikrarın ithalatın da istikrarı için önem teşkil ettiği, ithalat değerini belirleyen en önemli değişkenlerin döviz kuru ve döviz kurunun oynaklığı olduğu, ithalatın döviz kuruyla ters orantıda hareket ettiği, döviz kurunun yurt içinde ne kadar hareketli olursa ithalatın o oranda düşeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Aktaş (2010) 1989:1-2008:4 dönemini üç aylık veriler yardımıyla VAR analizi kullanarak yaptığı “Türkiye’de Reel Döviz Kuru İle İhracat ve İthalat Arasındaki İlişkinin VAR tekniğiyle analizi” adlı çalışmada Türkiye’de reel döviz kuru ile ihracat ve ithalat ilişkisinin analiz etmiştir. Sonuç olarak reel döviz kurlarındaki değişimlerin ihracat ve ithalat üzerine bir etkisinin olmadığını belirtmektedir.

Hepaktan ve Çınar (2011) 1982:01-2011:07 verileri kullanarak yaptıkları “Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Dış Ticaret İle İlişkisi” adlı çalışmada Türkiye’de uygulanan döviz kuru sistemlerinin dış ticaret ile ilişkisini incelemesi sonucunda döviz kuru sistemleri ile dış ticaret arasındaki ilişkinin çok düşük düzeyde gerçekleştiği görülmektedir.

Kızıldere vd. (2013), seçilmiş gelişmekte olan ülkelerde dış ticaretin döviz kuru değişmelerine olan duyarlılığını ele alan araştırmalarında, Türkiye’nin de içinde bulunduğu

yükselen ekonomilerde kur oynaklığının kısa dönemde olumsuz etkilediğini, uzun dönemde ise anlamlı bir etkisinin bulunmadığını tespit etmişlerdir.

Güneş vd., (2013), dış ticaret hadleri, dünya petrol fiyatları ve döviz kuru ilişkisini Türkiye açısından 1995-2010 dönemini ele alan bir çalışma yapmıştır. Reel döviz kuru endeksi, dış ticaret hadleri endeksi ve dünya petrol fiyatları endeksi verilerinin kullanıldığı çalışmada, dış ticaret hadlerinde yaşanan bir şok'un esnek kur politikası uygulayan Türkiye'deki reel döviz kurunu aynı yönlü fakat sürekli azalarak etkilediğini görmüştür. Reel döviz kurunda yaşanan değişimlerin %6'sının dış ticaret haddince açıklandığını ortaya koymuştur.

Kutlu (2013), "döviz kurundaki değişim ve ticaret dengesi: Türkiye'nin dış ticaretine etkisi ile ilgili literatür taraması" adlı çalışmasında döviz kurlarındaki değişimlerin Türkiye'nin dış ticaret dengesine etkisi konusunda kesin bir yargıya varılamadığını belirtmektedir.

Hatırlı ve Önder (2010), 1998-2008 dönemi aylık verileri kullanarak reel döviz kurundaki değişikliğin Türkiye'nin tekstil ve konfeksiyon ihracatı üzerine etkisini GARCH, birim kök, eş bütünleşme ve hata düzeltme analizi yaparak reel döviz kuruyla tekstil ve konfeksiyon ihracatı arasında uzun dönemli bir ilişkinin, reel döviz kurundaki belirsizlik artışının tekstil ve konfeksiyon ihracatına negatif etkisinin olduğunu ve reel döviz kurundan tekstil ve konfeksiyon ihracatına tek yönlü, döviz kurundaki belirsizlikten tekstil ve konfeksiyon ihracatına doğru çift yönlü bir ilişkinin olduğu sonucunu bulmuşlardır.

Döviz kurundaki değişmelerin tarımsal ürünlerin dış ticaretine etkisi ile ilgili olarak bir takım çalışmalar da bulunmaktadır. Bunlardan; Sever (2012) 1989:01–2011:02 dönemi üçer aylık veriler kullanılarak reel döviz kuru değişkenliğinin Türkiye'nin tarımsal dış ticaret performansına etkisini araştırmıştır. Döviz kuru değişkenliği ile tarımsal dış ticaret arasındaki ilişki analizi sonucunda, reel döviz kuru değişkenliği Türkiye'de tarımsal ihracat ve ithalatı negatif etkilediği, ancak reel döviz kuru dalgalanmalarından tarımsal ihracat seviyesinin daha fazla etkilendiğini belirlemiştir.

Shelden vd. (2010) 26 ülkeden taze meyve için 1976-1999 dönemi, 9 ülkeden taze sebze için 1976-2006 dönemi verilerini kullanarak döviz kuru belirsizliği ve ABD ikili taze

meyve ve sebze ticareti: yer çekimi modeli uygulaması adlı çalışmalarında tahmini panel yöntemi analizi yapmışlar. ABD'nin ikili taze meyve ticaretinin döviz kuru belirsizliğinden olumsuz etkilendiğini ABD dolarıyla döviz kuru oranı arasında ve birçok Latin Amerikan ülkesinin ikili taze meyve akışları arasında döviz kuru belirsizliğinin olumsuz etkisinin olduğunu bulmuşlar. Aynı analiz yöntemiyle ABD'nin taze sebze ticareti üzerinde döviz kuru belirsizliğinin istatistiki olarak her hangi bir olumsuz etkisinin olmadığını ama ABD tahmini ihracat yer çekimi eşitliği kullanıldığında döviz kuru oranı belirsizliğinin istatistiki olarak anlamlı bir etkisin olduğunu bulmuşlardır.

Özer (2012), 1994-2011 dönemi verilerini kullanarak Türkiye'nin tarım ürünleri ihracat fonksiyonu ve döviz kuru belirsizliğinin ihracata olan etkilerini araştırmıştır. Johansen eş bütünleşme yöntemine dayalı gerçekleştirilen modelde, reel dış gelir, görelî fiyatlar ve reel döviz kuru dalgalanmasının negatif yönlü olarak tarım ürünlerinin ihracatını etkilediği ve döviz kuru dalgalanması üzerine yapılan etki tepki analizi sonucunda ise Türkiye'deki tarım ürünleri ihracatçısının riskten çekinen bir yapıya sahip olduğu tespit etmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE MUZ ÜRÜNÜNÜN DIŞ TİCARETİNE YÖNELİK KORELASYON VE REGRESYON ANALİZİ

3.1. GEREKÇE VE YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde döviz kurundaki değişmelerin yerli muz üretici fiyatlarına, muz ithalatına ve muz ithalatına olan etkisi analiz edilmiştir.

3.1.1. Araştırmanın Problemi

Dünyada tarım ülkesi olarak bilinen Türkiye 2015 yılında muz ithalatına 108.359.269\$ tutarında bir harcamada bulunmuştur. Türkiye’de muz üretimi için arazi ve devlet teşvikleri bulunmasına rağmen her yıl tüketilen muzun yaklaşık %50’si ithalatla karşılanmaktadır. Türkiye’de 2015 yılı itibariyle toplam muz ekili alan 58.360 dekadır. Muz üretiminin 28.730 dekarı kapalı alanda (örtü altı, sera), 30.233 dekarı ise açık alanda yapılmaktadır. Açık alanda 1 dekarda üretilen muz miktarı kapalı alanda üretilen muz miktarının ancak %50’si kadarı olabilmektedir.

Açık alanda muz üretimi yapan üreticilerin kapalı alandaki muz üretim verimliliğinin daha fazla olduğunu bilmelerine rağmen açık alandan örtü altı üretime geçmeyi ötelemelerine ya da hiç geçmemeyi düşünmelerine yol açan bazı nedenler bulunmaktadır. Bunlar, örtü altı yani serada üretime yönelik zirai kredi teşvik koşulları hakkında yeterli bilgiye sahip olunmaması, örtü altı üretime yapılacak yatırımdan beklenen kar oranının düşük görülmesi, imarlaşmanın arazi sahiplerine daha cazip gelmesi, bazı arazi sahiplerinin banka kredi sicillerinin bozuk olmasından dolayı teşvik kredilerinin onaylanmaması olarak sıralanabilir. Tüm bu sıralananlar Türkiye’de muz üretiminin yetersiz bir seviyede kalmasına ve halen muz ithalatı için yurt dışına önemli ölçüde ödeme yapılmasına yol açmaktadır.

Bu araştırmada ele alınan temel problem; Türkiye iç piyasa talebini karşılayacak hatta ihracatta bulunacak seviyede muz üretim potansiyeline sahip olmasına rağmen halen muz ithalatına gitmesidir. Bu bağlamda Türkiye’nin yeterli düzeyde muz üretiminde bulunabilmesine engel teşkil eden unsurların belirlenmesi gerekmektedir. Bu nedenle araştırmada, döviz kurundaki, üretici muz fiyatındaki ve muz ithalatındaki değişmeler arasındaki ilişkinin yönü ve derecesi belirlenerek, döviz kurunun muz üretici fiyatları ve muz

ithalatı üzerindeki etkisi ile muz üretici fiyatlarının muz ithalatı üzerindeki etkisi Türkiye'nin muz üretim potansiyelini artırıcı önerilerde bulunulması hedeflenmiştir.

3.1.2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Araştırmanın amacı Türkiye'de üretici muz fiyatları ve muz ithalatı üzerinde döviz kurundaki değişmelerin etkisini belirlemektir. Bu neden dış ticarete en çok kullanılan para birimi olan dolar tercih edilmiştir.

Araştırmada nicel veri toplama tekniklerinden yararlanılmıştır. Bu amaçla TÜİK ve TCMB elde edilen veriler kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular ve bulgulardan elde edilen sonuçlar korelasyon ve regresyon analizleri yöntemiyle değerlendirilip yorumlanmıştır.

3.1.3. Araştırmanın Kısıtları ve Varsayımları

Araştırmada kullanılan veriler 1994 - 2015 arası dönemi kapsamaktadır. Bütün veriler yıllık dönemler halinde analize dahil edilmiştir. Regresyon analizleri yapmak için SPSS istatistik programı kullanılmıştır. Döviz kurundaki değişmelerin yerli muz fiyatlarını, muz ithalatını ve yerli muz talebini etkileyeceği öngörülmektedir. Diğer bir ifadeyle, döviz kurunun yüksek olduğu dönemlerde yerli muz talebinin artacak olmasından dolayı yerli muz fiyatının yükseleceği buna karşılık muz ithalatının azalacağı beklenmektedir.

3.1.4. Araştırmada Kullanılan Veriler

Araştırmada kullanılan veriler olan döviz kuru, Türkiye yıllık muz ithalatı ve muz üretici fiyatları aşağıdaki Tablo 3.1'de topluca gösterilmektedir.

Döviz Kuru (\$): Döviz kuru, bir birim ülke parasının diğer bir ülke parası cinsinden fiyatına, değerine denir. Bu kavram iki taraflı bir ilişkiyi içerir, bu yüzden iki taraflı (nominal) döviz kuru olarak da adlandırılır. Tablo 3.1'de 1994-2015 döneminde doların Türk lirası karşısındaki değerinin sürekli arttığı görülmektedir. Dolar ortalama kuru söz konusu dönemde Türk Lirası karşısında en yüksek seviyeye 2015 yılında en düşük seviyeye ise 1994 yılında ulaşmıştır. 2001 yılında dolar kuru bir önceki yıla göre iki katı artış göstermiştir.

Muz İthalatı (Ton): Türkiye'nin yıllık muz ithalatı 1994-1999 ile 2003-2007 dönemlerinde düzenli olarak artmış, 2000-2002 ile 2008-2015 dönemlerinde ise dalgalanma

göstermiştir. Türkiye en fazla muz ithalatını 2013 yılında, en az ise 2001 yılında gerçekleştirmiştir. Muz ithalatında bir önceki yıla göre en fazla artış 2005 yılında, azalış ise 2001 yılında meydana gelmiştir.

Tablo 3.1: Türkiye’de Dolar Kuru, Muz İthalatı ve Muz Üretici Fiyatları (1994-2015)

Yıllar	Dolar Ortalama Satış Kuru (\$/TL)*	Muz İthalatı (Ton)	Muz Üretici Fiyatı (kg/TL)
1994	0.0298	66.066	0.35.608
1995	0.0459	87.759	0.75.429
1996	0.0818	97.298	119471
1997	0.1528	110.693	197.673
1998	0.2622	123.127	293.444
1999	0.4221	150.533	426.833
2000	0.6267	124.244	889.080
2001	1.2313	41.600	1.106.309
2002	1.5131	64.597	1.647.391
2003	1.5002	91.936	2.291
2004	1.4292	110.205	2.403
2005	1.3472	151.017	3.07
2006	1.4380	183.726	3.1
2007	1.3077	224.262	3.01
2008	1.2991	219.075	3.26
2009	1.5545	182.437	2.92
2010	1.5076	200.695	1.63
2011	1.6780	234.632	1.65
2012	1.8011	225.099	1.71
2013	1.9054	235.188	1.59
2014	2.1918	207.170	1.95
2015	2.7249	218.548	2.05

Kaynak: TÜİK, TCMB’den derlenmiştir

Muz Üretici Fiyatları (KG/TL): Türkiye’de muz üretici fiyatları 1994-2006 döneminde bir önceki yıla göre sürekli olarak artmış, 2007-2015 döneminde ise dalgalanma göstermiştir. Söz konusu dönemde en yüksek muz üretici fiyatı 2008 yılında en düşük ise 1994 yılında gerçekleşmiştir.

3.1.5. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın hipotezleri aşağıdaki gibi sıralanabilir.

H1: Döviz kuru ile muz üretici fiyatları arasında doğrusal anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Döviz kuru ile muz ithalatı arasında ters yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

H3: Muz üretici fiyatları ile muz ithalatı arasında doğrusal anlamlı bir ilişki vardır.

H4: Döviz kuru muz üretici fiyatları üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir

H5: Döviz kuru muz ithalatı üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

H6: Muz üretici fiyatları muz ithalatı üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir.

3.2. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

3.2.1. Döviz Kuru, Üretici Fiyatı ve Muz İthalatı Arasındaki İlişki

Döviz kuru, muz üretici fiyatları ve ithalatı arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığını belirlemek için korelasyon analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 3.2’de gösterilmiştir.

Döviz kuru, muz üretici fiyatları ve ithalatı arasındaki ilişkinin yönü ve şiddetinin belirlenebilmesi için Pearson Korelasyon katsayıları hesaplanmıştır. Korelasyon katsayısı, iki değişken arasındaki ilişkinin ölçüsüdür ve -1 ile +1 arasında değişim gösterir (Altınok vd., 2012: 228).

Tablo 3.2: Döviz Kuru, Üretici Fiyatları ve Muz İthalatı Arasındaki İlişki

		Kur	Üretici Fiyatı	Log Muz İthalatı
Kur	Pearson Correlation	1		
	Sig. (2-tailed)			
	N			
Üretici Fiyatı	Pearson Correlation	,672**	1	
	Sig. (2-tailed)	,001		
	N	22		
Log Muz İthalatı	Pearson Correlation	,524*	,481*	1
	Sig. (2-tailed)	,012	,024	
	N	22	22	

** . Korelasyon 0,01 düzeyinde anlamlıdır (2-tailed).

* . Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır (2-tailed).

Tablo 3.2’deki korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde döviz kuru ile muz üretici fiyatı ve muz ithalatı arasındaki anlamlılık değerlerinin %5’den küçük olması bu ilişkinin istatistikî açıdan anlamlı olduğunu göstermektedir. Döviz kuru, üretici fiyatları ve logaritması alınmış muz ithalat verileri arasında aynı yönlü (doğrusal) bir ilişki mevcuttur. Bu ilişkiler orta dereceli ve kuvvetli olarak ifade edilebilir. Üretici fiyatı ile kur arasında kuvvetli aynı yönlü bir ilişki varken, muz ithalatı ile kur arasındaki ilişki göreceli olarak daha zayıftır. Bu durum muz ithalatının kurda çok fazla etkilenmediği anlamına gelmektedir.

Döviz kuru ile muz üretici fiyatları arasındaki korelasyon $r=0,672$ ’dir. Bu iki değişken arasında aynı yönlü ve güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Böylece söz konusu dönemde döviz

kuru arttıkça muz üretici fiyatları da artış göstermiştir. Bu nedenle H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

Logaritması alınmış muz ithalatı ile döviz kuru arasındaki korelasyon $r=0,524$ 'dür. Bu iki değişken arasında aynı yönlü, ancak orta düzeyli bir ilişki vardır. İlgili dönemde döviz kuru artışı muz ithalatının miktarı üzerinde çok büyük bir etki göstermediği söylenebilir. Bu nedenle H_2 hipotezi reddedilmiştir. Hipotezin ret edilmesinin sebepleri çeşitli faktörler olabilir. Örneğin, eldeki verilerin yetersiz olması bu sebeplerin belli başlılarından bir tanesidir. İkincisi sebep olarak, muz piyasasının ithalata bağımlı olması ve aşırı derece kur artışı olmadığı sürece tüketicinin alımını değiştirmedeği söylenebilir. Fakat bu her iki olası açıklamada verisel analiz olmaksızın doğruluklarını kabul etmek gerçekçi değildir.

Benzer şekilde, üretici fiyatı ile logaritması alınmış muz ithalatı arasındaki korelasyon $r=0,481$ 'dir. Bu iki değişken arasında aynı yönlü, zayıf bir ilişki vardır. İncelenen dönemde üretici fiyatı arttıkça muz ithalatı da artış göstermiştir. Bu nedenle H_3 hipotezi kabul edilmiştir.

3.2.2. Döviz Kurundaki Değişimin Muz Üretici Fiyatına Etkisi

Döviz kurundaki değişimin, muz üretici fiyatlarını ne ölçüde etkilediğine dair sonuçlara Tablo 3.3'de yer verilmektedir. Basit doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre, Anova tablosundaki anlamlılık değeri $p=0,001<0,05$ olması nedeniyle regresyon modeli anlamlıdır.

Tablo 3.3: Döviz Kurundaki Değişimin Muz Üretici Fiyatına Etkisi

MODEL ÖZETİ					
Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Tahmindeki Standart Hata	
1	,672 ^a	,451	,424	,7822	
a. Tahminleyiciler: (Sabit), Döviz Kuru					
ANOVA ^a					
	F	Sig.			
Regresyon	16,453	0,001 ^b			
a. Bağımlı Değişken: Üretici Muz Fiyatı					
b. Tahminleyiciler: (Sabit), Döviz Kuru					
KATSAYILAR ^a					
	B	Std. Hata	Beta	t	Sig.
(Sabit)	,566	,317		1,786	,089
Döviz Kuru	,923	,228	,672	4,056	,001
a. Bağımlı Değişken: Üretici Muz Fiyatı					

Regresyon denklemindeki determinasyon katsayısı değerine bakıldığında, muz üretici fiyatında meydana gelen değişimin %42,4'ü (Düzeltilmiş $R^2=0,424$) döviz kuru tarafından

açıklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, muz üretici fiyatı %42,4 oranında döviz kuruna bağlı şekillenmektedir. İki değişken arasında doğrusal ilişki olmakla beraber doğrusal olmayan ilişki de mevcuttur. Bu ilişkinin belirlenmesi için başka değişkenlerden modelde kullanılması ve test edilmesi gerekmektedir.

H₄: Döviz kurundaki değişimin muz üretici fiyatı üzerinde anlamlı bir etkisi vardır, hipotezi için regresyon modeli şu şekilde yazılabilir:

$$\text{Üretici fiyatı} = 0.566 + 0.923 * (\text{Döviz Kuru}) \quad (R^2 = 0,424)$$

Döviz kurunda 1 birimlik artış üretici fiyatlarında 0.923 birim artışa sebep olmuştur. Buna göre H₄ hipotezi kabul edilerek, döviz kurundaki değişimin muz üretici fiyatını etkilediği sonucuna varılabilir. Döviz kuru ile üretici fiyatları arasında doğrusal bir ilişkinin yanı sıra doğrusal olmayan bir ilişki başka değişkenler yardımıyla açıklanabilir.

3.2.3. Döviz Kurundaki Değişimin Muz İthalatına Etkisi

Döviz kurundaki değişimin, muz ithalatını ne ölçüde etkilediğine dair sonuçlara Tablo 3.4'de yer verilmektedir. Basit doğrusal regresyon analizi sonuçlarına göre, Anova tablosundaki anlamlılık değeri $p = 0,012 < 0,05$ olması nedeniyle regresyon modeli anlamlıdır. Regresyon denklemindeki determinasyon katsayısı değerine bakıldığında, muz ithalatında meydana gelen değişimin %23,9 ($R^2 = 0,239$) döviz kuru tarafından açıklanmaktadır. Başka bir ifadeyle, muz ithalat miktarındaki değişimin %23,9'lük kısmı döviz kurundaki değişimler tarafından açıklanmaktadır.

Tablo 3.4: Döviz Kurundaki Değişimin Muz İthalatına Etkisi

MODEL ÖZETİ					
Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Tahmindeki Standart Hata	
1	,524 ^a	,275	,239	,43079	
a. Tahminleyiciler: (Sabit), Döviz Kuru					
ANOVA ^a					
	F	Sig.			
Regresyon	7,582	0,012 ^b			
a. Bağımlı Değişken: Muz İthalatı					
b. Tahminleyiciler: (Sabit), Döviz Kuru					
KATSAYILAR ^a					
	B	Std. Hata	Beta	T	Sig.
(Sabit)	4,515	,175		25,868	,000
Döviz Kuru	,345	,125	,524	2,754	,012
a. Bağımlı Değişken: Muz İthalatı					

H_5 : Döviz kurundaki değişimin muz ithalatı üzerinde anlamlı bir etkisi vardır, hipotezi için regresyon modeli şu şekilde yazılabilir:

$$\text{Muz İthalatı} = 4.515 + 0.345 * (\text{Döviz Kuru}) \quad (R^2 = 0.239)$$

Döviz kurundaki bir artışın muz ithalatını azaltması beklenmektedir. Ancak bu çalışmada regresyon analizi sonucunda, döviz kurundaki 1 birimlik artışın muz ithalatını 0.345 birim arttırdığı görülmektedir. Döviz kurundaki değişimin muz ithalatı üzerindeki etkisinin muz üretici fiyatına nispetle daha az olması nedeniyle H_5 hipotezi reddedilmiştir. Döviz kurundaki değişimin muz ithalatını etkilemediği sonucuna varılmıştır. Ret edilme sebebini bulmak daha detaylı analiz ya da veri setinin daha çok gözlemle güncellenmesini gerektirmektedir.

3.2.4. Muz Üretici Fiyatındaki Değişimin Muz İthalatına Etkisi

Muz üretici fiyatındaki değişimin, muz ithalatını ne ölçüde etkilediğine dair sonuçlara Tablo 3.5’de yer verilmektedir. Regresyon analizi sonucuna göre, Anova tablosundaki anlamlılık düzeyi $p = 0,024 < 0,05$ olması nedeniyle regresyon modeli anlamlıdır. Muz ithalatında meydana gelen değişimin %19,30’luk ($R^2 = 0,193$) kısmı muz üretici fiyatı tarafından açıklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, muz ithalat miktarındaki değişimin %19,30’u muz üretici fiyatı tarafından açıklanmaktadır. Geriye kalan %76,90’lık kısım ise hata terimi vasıtasıyla modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklanmaktadır.

Tablo 3.5: Muz Üretici Fiyatındaki Değişimin Muz İthalatına Etkisi

MODEL ÖZETİ					
Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Tahmindeki Standart Hata	
I	,481 ^a	,231	,193	,44360	
a. Tahminleyiciler: (Sabit), Muz Üretici Fiyatı					
ANOVA ^a					
	F	Sig.			
Regresyon	6,011	0,024 ^b			
a. Bağımlı Değişken: Muz İthalatı					
b. Tahminleyiciler: (Sabit), Muz Üretici Fiyatı					
KATSAYILAR ^a					
	B	Std. Hata	Beta	t	Sig.
(Sabit)	4,541	,182		24,913	,000
Muz Üretici Fiyatı	,230	,094	,481	2,452	,024
a. Bağımlı Değişken: Muz İthalatı					

H_6 : Muz üretici fiyatındaki değişimin muz ithalatı üzerinde anlamlı bir etkisi vardır, hipotezi için regresyon modeli şu şekilde yazılabilir:

$$\text{Muz İthalatı} = 4.541 + 0.230 * (\text{Muz Üretici Fiyatı}) \quad (R^2=0.193)$$

Muz üretici fiyatındaki bir artışın muz ithalatını artırması beklenmektedir. Bu çalışmada regresyon analizi sonucunda, muz üretici fiyatındaki 1 birimlik artışın muz ithalatını 0.230 birim artırdığı ya da muz üretici fiyatındaki 1 birimlik azalışın muz ithalatında 0.230 birim azalışa yol açtığı görülmektedir. Muz üretici fiyatındaki değişimin muz ithalatı üzerindeki etkisinin az olması nedeniyle H_6 hipotezi reddedilmiştir. Muz üretici fiyatındaki değişimin muz ithalatını etkilemediği sonucuna varılmıştır. Ret edilen hipotez için, yeni değişkenler modele dahil edilmeli ya da veri seti daha çok gözlem içerecek şekilde artırılmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tropikal meyvelerin en fazla ticareti yapılan ürünlerinden birisi muzdur ve 1000 çeşidi bulunur. Ticareti yapılan türleri Cavendish, Gros Michel ve Plantin dir. Güney Doğu Asya kökenli olan muz meyvesi dünyada tarım yoluyla elde edilen ürünler sıralamasında 2012 yılında 9. Sırada yer almıştır. Bugüne kadar en fazla üretimi 106.3 milyon tonla 2011 yılında gerçekleşmiştir. Dünya muz üretimi Asya kıtasında en fazla miktarda yapılırken en geniş pazarı sırayla Avrupa, Kuzey Amerika ve Asya'dan oluşmaktadır. Büyük kısmını Cavendish türünün oluşturduğu küresel muz dış ticaretinin 2013 yılı üretiminin yaklaşık %20'si dış ticarete çıkmıştır. 1930'lu yıllarda Türkiye'de muz ticaretine başlanmış ve bu amaçla muz üretimi yapılmaya başlanmıştır. 2015 yılı Türkiye muz üretimi 270 bin ton civarında olurken ithalatı 218 ton düzeyinde gerçekleşmiştir.

Bu çalışmada Türkiye de son zamanlarda popülerlik kazanan ve devlet tarafından üretimi arttırılmak amacıyla zirai teşvikler verilen muz meyvesinin 1997-2013 dönemi dünya piyasasındaki durumu hakkında literatür taraması yapılmıştır. Bunun sonucunda muz meyvesi üretiminin ve dış ticaretinin dünyada, kıtalarda, önemli bölgelerde ve üretim ve dış ticaretinde öncü ülkelerde nasıl seyir izlediği ortaya konulmuş, muz üretmedikleri halde muz dış ticareti yapan öncü ülkelerin kimler olduğuna değinilmiştir.

Bazı ülkelerde muz fiyatları nasıl değişmiş, dünya muz dış ticaretini gerçekleştiren küresel firmaların hangileri olduğu belirlenmiş ve aynı durumun Türkiye'de ne şekilde meydana geldiği belirtilmiştir. Ayrıca son zamanlarda artarak devam eden muz meyvesi üretimine yatırım yapacakların ve bu ürünün üretimini yapanların görmesi amacıyla üretim ve dış ticareti açısından dünya ve bazı ülkelerin piyasalarıyla kıyaslaması yapılmıştır. Türkiye'deki muz üreticileri ve dış ticaretini yapanların kafalarında soru işareti olan dolar kuru ile muz ithalatı ve yerel üretici muz fiyatı arasındaki ilişki, yerel üretici muz fiyatıyla muz ithalatı arasındaki ilişki durumunu belirleme ve bunların bir birlerine olan etkilerini tespit etme amaçlanmıştır. Bu amaçla 1994-2015 dönemi TCMB ve TUİK'ten alınan verilerle korelasyon ve regresyon analizi yapılmıştır.

Bu çalışmada muz üretiminin dünyada artarak devam ettiği, 2013 yılı itibariyle en fazla üretimin Asya kıtasında, en az ise Avrupa kıtasında yapıldığı, muzun dış ticaretinin ise en fazla Amerika ve Avrupa kıtalarında yapıldığı belirlenmiştir. Muz üretiminin en fazla

yapıldığı ülkeler Asya kıtasında bulunurken Hindistan'ın dünyada muz üretimini en fazla yapan ülke olarak öne çıktığı belirlenmiş, en fazla muz ihracatı yapan ülke Ekvador, en fazla muz ithalatı yapan ülkenin ise ABD olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca muz ekili alana en çok sahip olan ülkenin Doğu Afrika ve Doğu Afrika'nın 2013 yılında dünyadaki toplam muz ekili alanın 1/5'ini oluşturduğu tespit edilmiştir. Dünyada muz ekili alanda dekar başına en fazla verimde Endonezya ilk sırada, Kosta Rika ikinci, Guatemala üçüncü ve İspanya'nın dördüncü sırada yer aldığı belirlenmiştir.

Bunun yanında Avrupa Birliği'nin bir bölge olarak muz dış ticaretinde çok önemli bir paya sahip olduğu ve dünyanın en fazla muz ithalatçısı olma özelliği taşıdığı tespit edilmiştir. Bunun yanında Dünya muz ekili alanı, üretimi ve dış ticaretinin zaman zaman 2001 ve 2007 küresel krizlerinden etkilenmiştir. Bazı dönemlerde muz üretiminde meydana gelen düşüşlerin kötü hava şartlarından yada muz bitkisinde oluşan hastalıklardan kaynaklandığı tespit edilmiştir.

Avrupa Birliğinin muzun dış ticaretin en önemli bölgelerden birisi olduğu Tablo 1.34'de görülmektedir. Bu nedenle muz üretmedikleri halde Avrupa Birliğinde olan Belçika, Hollanda, İsveç, Almanya ve Fransa gibi ülkelerin muzun transit ticaretini yaptıkları görülmüştür. Bunun yanın da Rusya Avrupa Birliği dışında olan ama muzun transit ticaretini yapan bir ülkedir.

2013 yılında dünyada muz üretim ve dış ticaretiyle öne çıkan ülkelerde ton başına en ucuz muzun Ekvador'da olduğu dünya muz dış ticaretinde önemli küresel firmaların Chiquita, Fyffes, Dole ve Fresh Del Monte olduğu ve bunların dünya muz dış ticaretinin %80'ini kontrol ettiği görülmüştür.

Türkiye ticari amaçlı muz üretimine 1930 yıllarda başlamıştır. Türkiye'de muz üretim yerlerinin ikliminden dolayı Akdeniz Bölgesinin Mersin, Antalya ve Adana gibi şehirlerinde açık ve örtü altı alanlarda yapılmaktadır. Örtü altında yapılan muz üretim miktarının açık alanda yapılan muz üretim miktarından fazla olduğu ve üretimin en fazla Mersin ilinde yapıldığı görülmüştür. 2015 yılında Türkiye muz üretimi tarihinin en yüksek düzeyine ulaşmıştır.

Aynı yıl tüketilen muzun 488 bin ton olduğu ve muz tüketiminin %45'lik kısmının ithalat yoluyla karşıladığı ve Türkiye muz ithalatını en fazla Ekvador ülkesinden yapmaktadır. Türkiye muz talebinin yarıya yakını ithalat yoluyla karşılamasına rağmen zaman zaman az miktarda da olsa Irak, K.K.T.C., Almanya, Somali ve bazı Serbest Bölgelere muz ihracatı yaptığı tespit edilmiştir. Çekok, Forgıda, Starban ve Tümerdem vb. Türkiye'de muz dış ticareti yapan başlıca firmalardır. Türkiye'de muzun üretici fiyatı 1994-2015 döneminde düzensizlik göstermiş, bu dönemde en yüksek seviyeye 2006 yılında geldiği ulaşımıştır.

Uygulama kısmında Türkiye'deki muz üreticileri ve muzun dış ticaretini yapanların kafalarında soru işareti olan dolar kuru muz ithalatı ve yerel üretici muz fiyatı arasındaki ilişki ve yerel üretici muz fiyatıyla muz ithalatı arasındaki ilişki durumunu belirlemek ve bunların bir birlerine olan etkilerini tespiti amaçlanmıştır. 1994-2015 dönemi verileri kullanılıp yapılan korelasyon analizi sonucunda döviz kuru, üretici fiyatları arasında aynı yönlü ve güçlü bir ilişki, döviz kuruyla logaritması alınmış muz ithalatı arasında doğrusal yönlü fakat zayıf bir ilişki, üretici fiyatıyla logaritması alınmış muz ithalatı arasında ise doğrusal ve zayıf bir ilişkinin bulunduğu tespit edilmiştir.

Döviz kurundaki değişimin, muz üretici fiyatını ne ölçüde etkilediğine dair yapılan regresyon analizi sonucunda muz üretici fiyatında meydana gelen değişimin %42,4'ü döviz kuru tarafından açıklandığı ve döviz kurundaki değişimin üretici muz fiyatını etkilemediği sonucuna varılmıştır. Çünkü Türkiye muz üretimi muz talebini karşılamakta yetersizdir. Dolayısıyla muz talebini karşılamak için Türkiye muz ithalatına bağımlı bir ülkedir.

Muz ithalatında meydana gelen değişimin %23,9'unun döviz kuru tarafından açıklandığı, döviz kurundaki değişimin muz ithalatı üzerindeki etkisi muz üretici fiyatına nispetle daha az olduğu ve döviz kurundaki değişimin muz ithalatını etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Muz ithalatında meydana gelen değişimin %19,30'luk kısmının muz üretici fiyatı tarafından açıklandığı, muz üretici fiyatlarındaki değişimin muz ithalatı üzerinde ki etkisinin az olduğu, muz üretici fiyatlarındaki değişimin muz ithalatı etkilemediği sonucuna varılmıştır.

Tablo 2.6 ve Tablo 2.9'da Türkiye'de muz üretilen Antalya ve Mersin şehirlerinin açık ve kapalı alan üretim miktarları ve ekili alanları verilmektedir. Matematiksel bir hesaplama göre 2015 yılı Türkiye de örtü altında 36.586 dekada 198.122 ton muz üretilmiş

$198.122/36.586=5.415$ ton dekar başına örtü altı muz üretimi yapılmış, açık alanda 24.753 dekada 69.944 ton muz üretilmiş ve $69.944/24.753=2825$ ton dekar başına açık alanda muz üretimi yapılmıştır. Yukarıdaki hesaplardan da görüldüğü gibi açık alanda 1 dekada üretilen muz miktarı kapalı alanda bir dekada üretilen muz miktarının %50'si kadardır ($2825/5415=0,52$). Bu sonuçlara göre mevcut olan açık alandaki muz üretiminden örtü altı üretimine geçilmesi açık alandaki muz üretim miktarını yaklaşık 2 katı arttıracığından (ekili açık alan*kapalı alanda bir dekada yapılan üretim miktarı) yani ($24.753*5415=134.037$ ton) toplam üretime katkı yapacaktır. Dolayısıyla açık alanda muz üretimi yapanları örtü altında muz üretmeye teşvik edilmesi ve üretim potansiyeli olan boş durumdaki atıl arazilerde örtü altında muz üretimi yapmaya teşvik ederek Türkiye'nin muz ithalat miktarını azaltabileceği kanaatindeyim.

Yapılan araştırmanın bulgularına göre Türkiye yıllık muz talebinin %50'ye yakını ithalat yoluyla karşılandığından muz ihracatına çok fazla önem vermemekte ve yok denecek kadar az miktarda olduğu görülmektedir. İhracat için üretimin tek başına bir etken olmadığını tablo:1.35, 1.37, 1.38, 1.39, 1.40'da görüldüğü gibi Belçika, Hollanda, İsveç, Fransa ve Almanya gibi ülkelerin muz üretmedikleri halde yıllık muz ihracatları Türkiye'nin yıllık muz ihracat miktarından fazla olduğu görülmektedir. Türkiye'nin de yukarıda adı geçen ülkelerin uyguladıkları yöntemle muz ihracatını geliştirebileceği kanaatindeyim.

Yapılan analiz sonucunda döviz kurunun muz ithalatına etkilemediği bulunmuştu. Bunda en büyük etkinin Türkiye'nin muz üretimi muz talebini karşılamada yetersiz olmasıdır. Bu nedenle daha genel bir sonucu görmek için bu analiz Türkiye muz üretimi kendi talebini karşılayacak düzeye geldiğinde tekrar yapılabilir.

Türkiye'de muz üretiminin gelişimi açısından özellikle üreticilerin dile getirmiş olduğu sorunlara dikkat edilmesi gerekmektedir. Çalışma sırasında üreticilerle yapılan röportaj ve görüşmelerde bu sorunlar özellikle dile getirilmiştir. Üreticilerin geneli özellikle kaçak yollardan Türkiye'ye muz getirilmesinden yakınmaktadır. Muzun fiyatını etkileyen bu gibi sorunların ortadan kalkması için devletin bu konularla daha fazla mücadele etmesi ve kaçak muz girişinin önlenmesi gerekmektedir.

Muz üreticileri ve yatırımcılar için muz üretimine verilen teşvikler memnuniyetle karşılanmakta ve arazi sahibi olmayan yatırımcılar için bile cazip hale gelmektedir. Bu

teşvikler bazı kırsal bölgelerdeki muz ekimine elverişli arazileri sahiplerinden kiralamaya ve 10-15 yıl gibi sürelerle yatırım yapmaya sevk etmektedir. Ancak bu bölgeler açısından da var olan bazı sorunlar yatırımı olumsuz etkilemektedir. Örneğin ekim yapmak isteyen birçok yatırımcı bölgede sulamaya yeterli miktarda su olmadığından yapmak istememektedirler. Bölgenin sulama sorunlarının ele alınarak daha hızlı bir şekilde çözümlenmesi yatırımcıyı üretime teşvik edecektir.

Bölgede muz üretimi açısından var olan sorunlar üretim oranı üzerinde etkili olmaktadır. Bölge halkı muz üretimine verilen devlet teşvikine ilgi duyarak yatırım yapmak istemesine rağmen bazı engeller çıkmaktadır. Bazı arazi sahipleri arazilerinin çok ortaklı olması nedeniyle yatırım yapamamakta ve ortakların tercihleri yönünde hareket etmektedirler. Arazi sahiplerinin bu nedenle muz üretilebilecek yerlerde daha karlı olarak görülen imarlaşmaya öncelik verdikleri görülmektedir.

Bölgelerde imar uygulanması yapıldıkça üretim arazilerinin deniz seviyesinden daha yukarılara doğru kaydığı görülmektedir. İleriki dönemlerde muza uygun bölgelerin imarlaşması artan üretimi tersine çevirebileceği için uzun vadeli önlemler gerekmektedir. Çünkü muz üretimi sadece belli yerlerde yapılabilmektedir. Örneğin Alanya bölgesinde hızlı bir imarlaşmanın etkisiyle vatandaşlar arazilerini imar uygulamasında kullanmayı daha karlı görmekte ve tercihlerini bu yönde kullanmaktalar. Bu nedenle muz üretimine uygun bölge haritasının çıkarılarak imar dışı tutulacak alanlar olarak belirlenmelidir.

Muz üreticileri geneli ithalatın azaltılmasını ve yerli üretim muz tüketiminin artmasını istemektedir. Devletin uyguladığı yüksek miktardaki ithalat vergileri üretim üzerinde olumlu etki doğurmaktadır. Ancak bu verginin yerli üretimin çok yüksek olduğu aylarda bir miktar daha arttırıp yerli ürün tüketimine daha fazla destek sağlanabilir. Ayrıca devletin su, kimyevi maddeler ve gübre gibi girdi maliyetlerinin yüksekliği açısından şikayetleri dikkate alarak girdi teşviklerini arttırması gerektir.

KAYNAKÇA

Akova, Siye’de Muz Ziraatının Coğrafi Dağılışı ve Özellikleri” İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Coğrafya Dergisi, ss. 1-40.

Aktaş, C. (2010). “Türkiye’de Reel Döviz Kuru İle İhracat ve İthalat Arasındaki İlişkinin VAR tekniğiyle analizi” Eskişehir Osman Gazi Üniversitesi, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, cilt 6, S:11, ss. 123-140.

Altunışık, R. Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S., Yıldırım, E. (2012). “Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı” Sakarya Üniversitesi İşletme Fakültesi, baskı:7.

Anameriç, M. (1975). “Muz Standartı”, Standart Ekonomik ve Teknik Dergi, Yıl: 14, Sayı: 161, Ankara, <https://www.tse.org.tr/upload/tr/dosya/icerikyonetimi/7376/20112015135256-2.pdf>, Erişim tarihi: 02.01.2016.

Barışık, S. (2006). “Türkiye’de Döviz Kuru Rejimi, Konvertibilite, İhracat-İthalat İlişkisi:1980-2001”, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, cilt 2, S:3, ss. 71-84.

BASIC- Bureau for Appraisal Social Impacts for Citizen Information (2015). Banana value chains in Europe and the consequences of Unfair Trading Practices, http://www.makefruitfair.org/wp-content/uploads/2015/11/banana_value_chain_research_FINAL_WEB.pdf, Erişim Tarihi: 22.05.2016

Bayramoğlu, A.T., Yurtkur, A.K. (2015). “Türkiye’de Gıda ve Tarımsal Ürün Fiyatlarını Uluslararası Belirleyicileri”, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, ss. 63-73.

Dağcı, E., Dığrak, M. (2005) “Bazı Meyve Ekstraktlarının Antibakteriyal ve Antifungal Aktiviteleri”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, KSÜ, Fen ve Mühendislik Dergisi, Y: 8, ss. 1-7.

FAO- Food and Agriculture Organization of the United Nations, (2015). Banana market review 2013-2014, http://www.fao.org/fileadmin/templates/est/COMM_MARKETS_MONITORING/Bananas/Documents/Banana_Information_Note_2014-_rev.pdf, Erişim Tarihi: 12.11.2015

FAO- Food and Agriculture Organization of the United Nations, (2003). The World Banana Economy 1985-2002, <http://www.fao.org/docrep/007/y5102e/y5102e04.htm>, Erişim Tarihi:14.01.2016

FAO-Banana Market Review and Banana Statistic 2012-2013, (2014). http://www.fao.org/fileadmin/templates/est/COMM_MARKETS_MONITORING/Bananas/Documents/Banana_Information_Note_2014-_rev.pdf, Erişim Tarihi: 17.12.2015

Gübbük, H., Pekmezci, M., Erkan, M. (2003). “Meristem Kültürü İle Çoğaltılan Değişik Muz Klonlarının Açıkta ve Örtü Altında Yetiştirme Olanakları Üzerinde Araştırmalar”, Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü, Anadolu, J. of AARI sayı:13, Y: 2, ss. 1-15.

Gül, E., Ekinci, A. (2006). “Türkiye’de Reel Döviz Kuru İle İhracat ve İthalat Arasındaki Nedensellik İlişkisi: 1990-2006”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S: 16, ss. 165-183.

Gülistan, E., Uzunöz, M. (2008). “Türkiye ve Avrupa Fındık Fiyatları ve Döviz Kuru Arasındaki Nedensellik İlişkisi”, U. Ü. Ziraat Fakültesi Dergisi, Sayı 2, ss. 47-56.

Güneş, S., Gürel, P., Cambazoğlu, B. (2013). “Dış Ticaret Hadleri, Dünya Petrol Fiyatları ve Döviz Kuru İlişkisi, Yapısal Var Analizi: Türkiye Örneği”, Uluslar arası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Y. 20, ss. 1-18.

Hatırlı, S., Önder, K. (2010). “Reel Döviz Kurundaki Değişikliğin Türkiye’nin Tekstil ve Konfeksiyon İhracatı Üzerine Etkisinin Araştırılması” Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c:10, S:2, s.s. 41-54

Hayakama, K., Kımura, F. (2009). “The Effect Of Exchange Rate Volatility On International Trade İn East Asia” cilt:23, y.: 4, ss. 395-406.

Hepaktan, E. (2011). “Türkiye’de Uygulanan Döviz Kuru Sistemlerinin Dış Ticaret İle İlişkisi” Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, c:3, S:5, ss. 62-82.

Kıymaz, T., ve Saçlı, Y. (2008). “Tarım ve Gıda Ürünleri Fiyatlarında Yaşanan Sorunlar ve Öneriler”, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Yayın No: 2767, Ankara,

(<http://tarim.kalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2014/11/fiyat1.pdf>), Erişim Tarihi: 02.04.2016

Kızıldere, C., Kabadayı, B. (2008). “Dış Ticaretin Döviz Kuru Değişimlerine Duyarlılığı:Türkiye Üzerine Bir İnceleme”, Uluslar arası İktisadi İdari İncelemeler Dergisi, S.12, ss. 39-53.

Kızıldere, C., Kabadayı, B. (2013). “Dış Ticaretin Döviz Kuru Değişimlerine Duyarlılığı: Seçilmiş Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir İnceleme”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, c:27, S:3, ss. 41-53.

Kozak, B. (2003). “Muz Yetiştiriciliği”, Türkiye Ziraat Odaları Birliği, Anamur Ziraat Odası,yayın no:237, ss. 1-465.

Kutlu, S. (2013). “Change In Exchange Rates and The Balance Of Trade: A Literature Survey With Reference To Turkey’s Foreign Trade”, Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi, S:2, y.27, ss. 121-140.

MBE, (2011). “Bahçecilik Muz Yetiştiriciliği”, Ankara, ss. 1-49 ([http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Muz%20Yeti%C5%9Ftircili%C4%9Fi%20\(bah%C3%A7ecilik\).pdf](http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Muz%20Yeti%C5%9Ftircili%C4%9Fi%20(bah%C3%A7ecilik).pdf)), Erişim Tarihi: 27.04.2015

Özer, O.O. (2012). “Türkiye’nin Tarım Ürünleri İhracat Fonksiyonu ve Döviz Kuru Belirsizliğinin İhracatta Olan Etkileri”, Selçuk Üniversitesi Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, S:2, y. 26, ss. 63-69.

Persley, G. George, P. (1999). “Banana, Breeding, and Ajj Biotechnology Commmodiyy Advances through Banana improvement Project Research, 1994-1998”, WorldBank, rapor no:2, ss. 1-75.

Reboredo, J.C. Ugando, M. (2014). “US dollar exchange rate and food price dependence: Implications for portfolio risk management” The North American Journal of Economics and Finance, S:30, ss. 72-89.

Saatcioğlu, C. Karaca, O. (2004). “Döviz Kuru Belirsizliğinin İhracata Etkisi: Türkiye Örneği”, Doğu Üniversitesi Dergisi, y.2, S:11, ss. 183-195.

Sarı, A. (2010). “Döviz Kuru Oynaklığının İthalata Etkileri: Türkiye Örneği”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi, y.11, S:12, ss. 31-44.

Sever, E. (2012). “Döviz Kuru Dalgalanmalarının Tarımsal Dış Ticarete Etkisi: Türkiye Örneği”, Aksaray Üniversitesi, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, Sayı: 7, ss. 17-35.

Sheldon, I., Mishra, S., Pick, D., Thompson, S. (2010) “Exchange Rate Uncertainty and US Bilateral Fresh Fruit and Fresh Vegetable Trade: an Application of The Gravity Model”, Department of Agricultural, Environmental and Development Economics, The Ohio State University, Columbus, s.s. 1-46

Tarı, R., (2009). “Döviz Kuru Belirsizliğinin İhracata Etkisi: Türkiye İçin Bir Uygulama”, Yönetim ve Ekonomi dergisi, y.2, S:16, 95-106.

Türkay, C., Öztürk, H., Pınar, H., Hocagil, M. (2006). “Anamur Yöresi Muz Seralarının Yapısal ve İşlevsel Özellikleri”, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Makinaları Bölümü, Alata Bahçe Kültürleri Araştırma Enstitüsü, Alatarım, s:5, y:2, ss. 1-6.

Türkay, C., Öztürk, H. (2009). “Anamur Yöresindeki Muz Seralarında Doğal Havalandırma Etkinliği ve Havalandırma Açıklığı Alanının Belirlenmesi”, Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Makinaları Bölümü, Tarım Makinaları Bilim Dergisi, sayı:5, y:2, ss. 1-10.

UNEP, (2002). “Integrated Assessment of Trade Liberalization and Trade-Related Policies”, United Nation New York and Genava A Synthesis Report, ss. 1-102 (http://www.unep.ch/etu/publications/CSII_Ecuador.pdf), Erişim Tarihi: 15.06.2015

Uysal, Ö. (2010). “Antalya İlinde Muz Üretim Maliyetlerinin Belirlenmesi ve Muz Üretiminin Ekonomik Analizi”, TUİK Uzmanlık Tezi.

Velazquez, C., Carvajal, A., Barragan, L. (2016).“Fruit Processing in Central America and Mexico”, Biotransformation of Agricultural Waste and By-Products: The Food, Feed, Fibre, Fuel (4F) Economy, pp. 1-27.

Witherington, L., WilliamsH. (2014). “Which Countries Are On The Biggest Banana Bender?”, <http://www.wsj.com/articles/which-countries-are-on-the-biggest-banana-bender-1409898821>), 07.01.2016

İnternet Kaynakları

<http://faostat3.fao.org/compare/E>, Erişim tarihi: 01.01.2016

<http://www.eng.ege.edu.tr/otles/GıdaTarihi/Muz.htm>, Erişim tarihi:07.10.2015

<http://www.turkcebilgi.com/muz#bilgi> Erişim tarihi:09.01.2016

<http://www.bahcebitkileri.org/muz-yetistiriciligi.html>, Erişim tarihi:10.01.2016

<http://www.turkomp.gov.tr/food/395>, Erişim tarihi:17.01.2016

<http://dolecrs.com/uploads/2012/06/Soil%20&%20More%20Water%20Footprint%20Assessment.pdf>, Erişim tarihi:14.02.2016

<http://www.arastirma.taim.gov.tr/alata/belgeler/brosurler/MuzYetistiriciligiHpınar.pdf>, Erişim tarihi:18.02.2016, saat:12:00

<http://www.muz.gen.tr/muzkit/muzyeto9.htm>: Erişim tarihi:23.02.2016

<https://www.tse.org.tr/upload/tr/dosya/icerikyonetimi/7376/20112015135256-2.pdf>, Erişim tarihi:28.02.20016

<http://www.rainforest-alliance.org/kids/species-profiles/banana>, Erişim Tarihi: 29.02.2016

<http://www.muz.gen.tr/muzsemp/berk%20muz%20bildiri.pdf>, Erişim Tarihi:20.04.2016

<http://cekok.com.tr/turkce/sosyal.html>, Erişim tarihi:20.04.2016

<http://www.forgida.com.tr/dagitim.html>, Erişim Tarihi:21.04.2016

<http://www.starban.com.tr/default.asp?id=4>, Erişim tarihi: 21.04.2016

<http://www.tumerdem.com.tr/tr/ithalat.html>, Erişim Tarihi: 21.04.2016

<http://batiakdeniz.gtb.gov.tr/baglantilari/antalya-gumruk-mudurlugu>, Erişim Tarihi:23.04.2016

<http://ww7.global3digital.com/fyffesplc/uploads/finreports/preliminary-results-2015-presentation.pdf>, Erişim Tarihi:15.05.2016

<http://www.fyffes.com/who-we-are/who-we-are>, Erişim Tarihi: 05.02.2016

www.chiquita.com/Products/Fruits/Bananas.aspx, Erişim Tarihi:04.05.2016

<http://www.dole.com/AboutDole>, Erişim Tarihi:02.05.2016

<http://freshdelmonte.com/our-products/foodservice/foodservicena/bananas/>, Erişim Tarihi:01.05.2016

<http://ww7.global3digital.com/fyffesplc/uploads/finreports/preliminary-results-2015-presentation.pdf>, Erişim Tarihi:29.04.2016

http://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/Content/Exporters/Sectoral_Information/Agricultural_Products/Fruits_and_Vegetables/China-Market-fruits-vegetables.pdf, Erişim Tarihi: 15.04.2016

<http://www.bananalink.org.uk/all-about-bananas>, Erişim Tarihi: 15.05.2016

<http://www.ba.ars.usda.gov/hb66/banana.pdf>, Erişim Tarihi: 15.02.2016

http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2010/11/08/000333037_20101108005326/Rendered/PDF/576840WP0p11001Report1Final119Apr10.pdf, Erişim Tarihi: 01.02:2016

<https://biruni.tuik.gov.tr/bitkiselapp/bitkisel.zul>, Erişim Tarihi: 03.01.2016

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=kategorist>, Erişim Tarihi: 03.01.2016

<http://www.ers.usda.gov/data-products/chart-gallery/detail.aspx?chartId=40075>, Erişim Tarihi: 05.03.2016

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/12/20141231M1-2.htm>, Erişim Tarihi: 10.10.2016

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI : Fatih BOZ

Doğum Tarihi : 11.02.1986

Doğum Yeri : Alanya

Uyruğu : T.C

Medeni Hali : Bekar

Eğitim Durumu

YÜKSEK LİSANS DİPLOMASI:

TEZ KONUSU: Türkiye’de Muz Üretimi ve Dış Ticaretinin Diğer Ülkelerle Karşılaştırılması: Türkiye’nin Muz İthalatına Yönelik Korelasyon ve Regresyon Analizi

LİSANS DİPLOMASI: Akdeniz Üniversitesi Alanya İşletme Fakültesi Turizm İşletmeciliği 2013, Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi İşletme 2012

MEZUN OLDUĞU LİSE: Alanya Feyzi Alaaddinoğlu Lisesi (YDA)

Yabancı Diller : İngilizce

Bilgisayar Programları:

Windows Office Programları

Adres:

E-mail: fatih07boz@gmail.com

Kestel mahallesi Antalya /Alanya

